

ZBIÓR
ARTYKUŁÓW NAUKOWYCH

AKTUALNE NAUKOWE PROBLEMY
ROZPATRZENIE, DECYZJA, PRAKTYKA

Gdańsk

30.03.2016 - 31.03.2016

#6

СБОРНИК
НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

АКТУАЛЬНЫЕ НАУЧНЫЕ ПРОБЛЕМЫ.
РАССМОТРЕНИЕ, РЕШЕНИЕ,
ПРАКТИКА.

Гданьск

30.03.2016 - 31.03.2016

#6

U.D.C. 72+7+7.072+61+082

B.B.C. 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Zbiór artykułów naukowych.

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej " Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. " (30.03.2016 - 31.03.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 116 str.

ISBN: 978-83-65207-74-6

Wszelkie prawa zastrzeżone. Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane. Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów. Pisownia oryginalna jest zachowana. Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour». Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

nakład: 50 egz.

"Diamond trading tour" © Warszawa 2016

ISBN: 978-83-65207-74-6

KOMITET ORGANIZACYJNY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

A. Murza, (Zastępca Przewodniczącego), MBA, **Ukraina**;

E. Ageev, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

A. Горохов, к.т.н., доцент, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

A. Kasprzyk, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, **Polska**;

L. Nechaeva, dr, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, **Ukraina**;

A. Odrzywolska-Kidawa, dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

M. Ордынская, профессор, Южный федеральный университет, **Россия**;

V. Podobed, dr, **Belarus**;

S. Seregina, independent trainer and consultant, **Netherlands**;

A. Tsimayeu, dr, associate Professor, Belarusian State Agricultural Academy, **Belarus**.

KOMITET NAUKOWY:

W. Okulicz-Kozaryn (Przewodniczący), dr. hab, MBA, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

B. Куц, д.т.н., профессор, Юго-Западный государственный университет, **Россия**;

J. Kaluža, dr. hab, profesor, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, **Polska**;

P. Латынов, д.т.н., профессор, Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ), **Россия**;

J. Rotko, dr. hab, profesor, Instytut Nauk Prawnych PAN, **Polska**;

T. Szulc, dr. hab, profesor, Uniwersytet Łódzki, **Polska**;

E. Чекунова, д.п.н., профессор, Южно-Российский институт-филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, **Россия**.

SEKSCJA 9. NAUK HISTORYCZNYCH. (ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Луара Сордиа..... 7
ПРОРИЦАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ ГРУЗИИ В РОМАНЕ
ГОДЕРДЗИ ЧОХЕЛИ «КОВЧЕГ ДУХОВНОСТИ»
2. Бургаз Ю. В..... 14
ЗЕМЛЯЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СТУДЕНТСЬКОМУ РУСІ ДРУ-
ГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.
3. Гаврилов В.М..... 17
СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ ВІЙНИ В ОБЛАСТЯХ
ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ (1945–1950 РР.)
4. Дорошок Н. А..... 22
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ТИП ЗЕМСЬКИХ СТАТИСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
5. Орловський Л.О. 28
ЄВРЕЙСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ
XX СТОЛІТТЯ.
6. Хомутовська І.І. 32
СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ
ПУНКТИВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У 1985-1991 РОКАХ
7. Ноголь А. В..... 38
УЧАСТЬ КАНАДИ У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТУ В АФГАНІСТАНІ
8. Yurik Y.M..... 41
THE CITY DEVELOPMENT AND SUPPORT NEEDS RESIDENTS

SEKSCJA 15. NAUK PSYCHOLOGICZNYCH. (ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

9. Лукіна Н.Б. 43
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ
10. Kalmykova L. 45
REGULARITIES OF THE VOCAL ACTIVITY OF SENIOR PRESCHOOLERS'

11. Kharchenko N.....	48
PROBLEM OF UNDERSTANDING IN THE PSYCHOLOGY SCIENCE	
12. Kalmykov H.	52
PRECONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SPEECH ACTIVITY IN FUTURE PSYCHOLOGISTS	
13. Лиля М.....	55
ВІДЧУТТЯ, СПРИЙМАННЯ І РОЗУМІННЯ СЛОВА В ІНШОМОВНІЙ МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
14. Лиля М.....	58
ЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІО- НАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
15. Chyzhma D.	61
SELF-REGULATION AS A STRUCTURAL COMPONENT OF PERSONALITY	
16. Гніпель Д.І., Кобильнік Л.М.	68
ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАР- ШОКЛАСНИКІВ ЯК ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ЇХ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	
17. Gusak V.M.....	71
PSYCHOLOGICAL ACCOMPANIMENT OF A FUTURE SOCIAL WORKER AT THE UNIVERSITY	
18. Вінтюк Ю. В.....	74
ПРОБЛЕМА САМОДОСТАТНОСТІ НАУКИ З ТОЧКИ ЗОРУ С. БА- ЛЕЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ВІТЧИЗНАНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	
19. Спринська З.	76
ГЕНДЕРНІ ЕКСПЕКТАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК	
SEKCJA 17. NAUKI SPOŁECZNE.(СОЦІОЛОГІЧЕСКІЕ НАУКИ)	
20. Гудкова О.А.	84
ВОЛОНТЕРСТВО В СИСТЕМІ ПОЛЬСЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІ- ЗАЦІЯХ	
21. Бобро Н.В.	87
ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОР- ГАНІВ У СОЦІОЛОГІЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	

SEKSCJA 23. FILOZOFIĄ. (ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ)

22. Артемчук М.Д.	90
ПРОБЛЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ В ДИСКУРСІ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ	
23. Грабовська І.М.	93
ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОЗРАДИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	
24. Нагіленко І.А.	97
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУР І РОЛЬ ГУМАНІЗМУ В ЇХ РОЗВИТКУ	
25. Averianova N.	105
CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY: BASIC TENDENCIES	
26. Муляр В. І.	109
ПЛАТОН VERSUS СОКРАТ: КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ	
27. Карпицкий Н.Н.	112
АРХЕТИП ПЕРВОЗДАННОЙ ЖЕНЩИНЫ В КОНЦЕПЦИИ К.П. ЭСТЕС	

СЕКЦИЯ 9. НАУК ИСТОРИЧЕСКИХ. (ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ)

Луара Сordia

Сухумский государственный университет,
Грузия, Тбилиси

ПРОРИЦАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ ГРУЗИИ
В РОМАНЕ ГОДЕРДЗИ ЧОХЕЛИ «КОВЧЕГ ДУХОВНОСТИ»

Loire Sordia

FOREKNOWLEDGE OF HISTORICAL EVENTS
IN THE NOVEL GODERDZI CHOKHELI «ARK OF THE SPIRITUAL WORLD

Summary

Goderdzi Chokheli was a gifted writer, a special intuition.

He saw in advance the tragedy of Georgia '90s of the 20th century, the overthrow of the first President of independent Georgia by external forces, warned us of the dangers that threatened the country from which came a masked other northern empire.

Carrying out the great writer gave us symbolic-alegorichny way really come true: the country lost two ancestral territory, Tskhinvali region and Abkhazia.

The writer believed that in the end will be saved Georgia, the nation would have remained faithful to the independence, democratic orientation, eternal values.

Годердзи Чохели является родственным библейским пророкам, он изъясняет символическими-метафорическими образами, притчами, енигмами задуманное, феноменом ясновидения объясняет нам будущее.

Гудамакари писателя одним взглядом это микрокосмос, которое на самом деле целый мир, средство видения глобального с помощью локального. Бог самый «великий писатель», « автор благодатной книги» Э(1, 435).

Годердзи Чохели прочитал «книги бытия» (Галактион, «о днях прошедших» (2, 119), увидел записанных в книгу жизни и оставших вне книги жизни, разделил отобранных в рай и в ад, потому что он видел от благодати святого духа то что не видели другие, небесной благодатью фиксировал суетное и вечное, небесное и земное.

Повести прозаика и романы убеждают нас что писатель как пророк безошибочным чутьем созерцал все три времена, притчами говорил нам истины, вечную мудрость.

Дар пророчества, нестареющая мудрость дается чистым душой, верующим в бога, живущих заповедями божьими: «лишь тот кто посвятит себя изучению истинам всевышнего, изучит мудрость предков и станет искусным в прорицании» (мудрость Зираха, (37, 23)(3, 62).

Апостол Павел объявлял благодатью святого духа слово мудрости, слово знания, веру, дар целительства, чудотворства, различения духов, изъяснения языков (Апостол Павел, 1 коринфянам, 12, 4, 7, - 8, 9, 10, 11)(4, 374).

Писателя мучал, нарушал его сон «прошлое Грузии, бездейственная современность»

менность, неопределённое будущее»(5, 23), он безошибочным взглядом созерцал все три времена и направлял усилия нации для спасения будущего, бил колокола тревоги, призывал к свержению северного «красного ига», в то же время ему не давало покоя проблема интеграции родины в мир и сохранения национальной идентичности.

Много чего по новому сказал нам Гюдердзи Чохели о нашей боли, о вечности родины, о путях будущего.

Видения писателя, чуда, связаны с антиципацией, с большой святостью, это итог высокой духовности и пример прорыва в будущее, познания тайн.

В «ковчеге духовности» показана альтернатива двух сверхгосударств севера и запада, опасность висящего над нами дамоклов меча.

Спасется или нет от сильнейших бурь эпохи наша маленькая страна, что ей готовит будущее, где и как найти путь спасения?

Этот вечноактуальный вопрос жизни и смерти нашей родины не даёт покоя каждому истинному грузину и автор книги углубляется в эту боль.

Что такое вечные ценности и что мы должны спасти в первую очередь, каким образом должны интегрироваться в мир в век глобализма, с передовой частью планеты? Это наши первоочередные размышления, что осознает в полноте писатель и делает очерк будущего.

Для того чтоб проникнуть в будущее, должны спасти живительные традиции прошлого, осознать и в настоящем строить крепкую основу будущего, сохранить особенности присущие нашему геноу органично, не должны быть рабами ни севера ни запада, не должны обесценивать достижения прошлого именем нового мышления, демократизма. Древнейшему народу имеющего культуру мирового значения не должны навязывать диктат страны не имеющие прошлого и традиции, таково мнение писателя.

Для спасения нужна верность вере, традициям, духовности, национальная идеология-указывает писатель.

В книге главное разрушение оков рабства страны, потому что северный «ближний негодяй»

Открыл нагло ворота дарьяла и превратил дорогу Вахтанга Горгасали в «русскую дорогу».

Гудамакарец особенным благоговением относился к площади ангела очага пиримзе, к лесу его иконы, но завоеватель-атеист поставил там пока памятник Николая, потом Ленина и Сталина, построил на святом месте военный бастион и беспощадно уничтожает лес иконы.

Когда Грузия попадёт под «красное иго», станет предметом высмеивания первейшая святыня, исчезнет благоговения перед Господом и на площади иконы построят пока русский бастион, потом кантору колхоза, ферму животных, а потом появляются поселенцы далёкие от веры. Поочерёдно на одном фундаменте ставятся памятники ленина и сталина, после мести хрущева над сталиным незаменимым вождем становится ленин. На его протянутой на восток руке висят играя школьники за что их наказывают. А в конце гудамакарцы движимые национальной идеей расправятся над памятником ленина.

Но кратковременным окажется итог достигнутый усилиями патриотичным молодёжью, скоро сатанистичная хунта связанная с северными дьяволами свергнет

молодое независимое государство вставшую на правильный путь и продажная аген- тура выберит опять рабское иго северного соседа.

Теряются традиции, вера, мирские идеалы.

Гудамакарце Себе не даёт покоя судьба всеми забытой, отвергнутой, брошен- ным на произвол миром своей родины и он решит основать музей Гудамакари чтоб увековечить память о своей стране, его прошлое, настоящее, спасти от рабства этот избранный край.

Музей Гудамакари это символ национального государства, которая должна дать знать миру о своём достойном существовании.

Несмотря на то что многие его соотечественники относятся с иронией и хладнокровием к плану Себы он всеравно построил музей и поместил в нём всё цен- ное, прогрессивное что создала наша нация на протяжении веков.

В музее построенном Себой среди многообразных экспонатов особенно вы- делялся ковёр на котором была изображена карта Грузии, на котором всё было обо- значенно на своём месте. В центре было изображена с честью завещание Вахтанга Горгасали: «твёрдо стойте верой и ищите смерть ради Христа чтоб достигнуть вечной славы»(5, 93).

Но в народе отравленном атеизмом и тщеславием было потеряно единство. Вещи которые символически изображают людей, их разные качества, они враждуют между собой чтоб занять место впереди на ковре. В музее всегда появляется призрак русского из бастиона.

В романе деятельность царистской и красной россии показанно порабоще- нием грузин, истреблением духовенства.

Ружьё, сабля, меч, доспехи олицетворяют национальный воинственный дух, которым противостоят двузубец, канци, игла.

Беспорядки кончаются сбрасыванием ружья, хунта свергнет независимость достигнутую мучениями и оставшиися без главы музея пригласят по совету квеври лису которая выросла в русском бастионе и выделяется неслыханным коварством, хладнокровием к родине и верностью врага.

Себа и его единомышленники окажут жестокое сопротивление лису, кото- рый правда на самом деле их сын, но запрограммирован «братскими» северянами и известен как изменник родины, временщик, для него главное исполнение заданий чужого патрона.

Народ проявляет качества толпы, кувшина, он еще не отрезвел от дурмана любящего негодяя и по совету кувшина даёт предпочтение не орлу(плечо которого светофор), не ястребу, и не медведью(которому ставят в укор любовь к человеку и бесхитрость)а лису, потому что он известен своей коварностью.

Кувшин проповедует так пастве гудамакари: «...орлу, медведью, ястребу не хватает хитрости, начальнику так же нужна хитрость как и мудрость. наш начальник должен быть изворотливым и гибким как во внутренних делах так и во внешних. мы должны выбрать такую личность который знает о чём думает каждый из нас, о чём думает наш враг, возле какого куста сидит заяц...наш начальник должен иметь опыт управления страны вместе к тому же»(5, 29).

Хотя народ знает что лис «губитель», «предатель», но по совету кувшина всё же дают предпочтение ему железная вилка, деревянный двузубец, игла и их едино-

мышленники встpeчают в дверях чучело лисы, сопровождают вперёд и уступают ему место там где раньше было место ружья.

Как напоминает это трагичемкие листы нашей истории, свержение национального президента и становления опять красного ига над нашей страной....

Сторонники ружья называют сатаной лису, но он выслушивает без волнения как его ругают противники.

Лисе напоминают его антигрузинскую позицию, служение сатанинским идеям, называют его предателем, подкопщиком, но он спокойно без реагирования выслушивает объективное осуждение, и даёт такую клятву верности гудамакарцам как будто всё его прошлое было известно служению народным идеалам.

Правитель новой формации, запрограммированный предателем родины лис мастерски говорит об отрицании старых традиций, старых путей и о поиске новых губительных путей:»...Если мы строим демократию недостаточно регалий прошлого, я ценю саблю которую держал ниния апциаури, но заслугу имеет и игла.С чердака вижу свет..вижу солнце и хочу уверить вас, что этот свет солнца одинаково принадлежит всем.скоро этот свет станет ещё ярче.с чердака я вижу и старую дорогу которая называется дорогой горгасали и уважаю эту дорогу, ходил на нём много раз, но мы должны искать и другие дороги, те которые приведут нас к другим международным музеям» (5, 32).

Лис требовал «власть безграничную», «всё брал на себя», что возмутило остальных.

Лис доказал свою «демократичность» тем что прегрозил своим противникам уничтожением и бросил в сундук Щит, саблю, фандури, и даже вепхисткаосани»(5, 33), что предвещает ослабление воинственного духа и боеспособности нации.

Народ всегда мечтал об очаге, о разжигании огня на нём, очаг считался основой, местом где готовили пироги для жертвоприношения, делали свечи, лис дал приказ своим слугам охладить очаг, чтоб там не разжигали огонь.так же новогоднее дерево должны испортить черви.

Было ясно, что предатель лис пытался предстать перед другими демократичными музеями ни твёрдым мышлением, национальным лицом и культурой, а умалением отрицанием их.не случайно что место «вепхисткаосани» занимает медведь, эта книга была настолько чудотворной, что дал заговорить онемевшей Мзекале, дал любовь жизни, добра, слова.

Народу древнейшей культуры, колыбели цивилизации по заданию своих «патронов» лис отнимал вековые достижения, честь, превращал в рабов и пытался занести в список развивающих стран, он был послан миссий для убиения воинственного духа нации, его потенции чужими вражескими силами.

Лис первым же жестом устрасил индивидов имеющих свой голос, и умножил подхалимов.

Объявил как будто демократичные выборы, на самом деле поручил игле сбор секретных информации об опасных противниках и запустил механизмы для их компрометации.

Таким образом он нейтрализовал орла, потому что ожидалось он «другим светом» озарил бы музей.

В выборах президента дорогу закрыли славному револьверу, говорящему то-

сты о свободной грузии канци, оленям поющие гимны о любви, «может не нужна нам любовь», мысли лиса без слов поняла игла.

Автократичные правители же в первую очередь противились добру и любви, так было в атеистичной империи, так было и во время правления пришедшего именем демократии лиса, их разделяли лишь интервалы.

Лис был прославлен борьбой против веры, уничтожением святых отцов.ему, стоящему на службе чужой страны и потом посланного сатанинской миссией на свою родину, возмущало и мысль об поворачивании к вере.

Лис сделал образом жизни лютость, продажность, насадил синдром зла.поэтому в романе доверие поставлено выше любви.

Для лиса был неприемлим завещание Вахтанга Горгасали, фандури и идеал «хорошего хлопца», гуманные идеи «вепхисткаосани», творчество космического титана важа-пшавела.слуга сатаны был готов выгрызть кости святых, кости младенцев и невинных.В музее часто появлялись призраки соседей, лис слушал колоколы как представителей монстра мира мерзлоты, так и запада, правил с помощью агентуры и сам был агентом чужих сил в своей стране, присланный заданием опу-

Стошения нации.ему не давало покоя завещание Вахтанга Горгасали, мудрость «вепхисткаосани» и поручил игле чтоб черви испортили эти писания, что было осуществлено без раздумья иглой.

У лиса было много червей, которым он поручал портить размышления о будущем нации.

По приказу директора музея заковали в сундук Важу-Пшавелу по надуманной причине: как будто ему угрожало опасность и его покажут в подходящих условиях.

На самом деле лис опустошал фонд нации, разбазаривал памятники культуры, прятал их на радость врагам и обещал своим северным наставникам что выставит их на показ тогда когда они потеряют всякую силу.

Для лиса стало принципиальным вопросом разделить музей гудамакари от гудамакари, чем музей терял своё предназначение, национальное лицо и значение.

Этому коварному замыслу лиса жестоко воспротивился основатель музея себя.

Лис своё решение оправдывал желанием «иных вещей»(народов-л.с), он не хотел чтоб в стране приоритетным было местное коренное население, что было бы большой несправедливостью по его мнению.

Коротко говоря, лис всё вёл к тому чтоб уничтожить до конца, сравнять с землёй страну древней культуры и традиций, потому что это входило в интересы врага.

Агент передаёт желание северных боссов лису, что музей угрожает их делу и что его надо уничтожить.грузинский президент даёт обещание им что гудамакарцев он вынудит потерять желание построить музей.он удивляется почему гудамакарцы горюют о завещании Вахтанга Горгасали, как получают силу смотря на завещание которому 1500лет.цель лисы чтоб его соотечественники потеряли основу и не смотрели в сторону предков, не желали построить музей, а музей для них это «как храм».

Цель лиса сфальсифицировать выборы, подкуп и обман избирателей.

Хитрость губителя лиса, его злой ум и «философство» так характеризует со-

ветник этого горе-президента: «лис самый большой философ, в первую очередь тем что он скрывает свои замыслы и догадается что у других в мыслях больше всех.

...имеет великий талант лжи.

А люди часто любят ложь больше правды, ложь это такой хлеб во вкусность которого массы легко верят и почему-то думают что этот хлеб для них станет сладким...и лис махает своим длинным хвостом и показывается народу своей мудростью....лис большой философ своим терпением, затаением в сердце яда и чужими руками уничтожением врага.он никогда не оставляет следа, своим длинным хвостом стирает следы...в отличие от медведя и собаки.

Лис самый большой философ среди животных и поэтому достоин занимать в музее место президента»(5, 98-99).

Зомбированный на чужбине лис сделал так что музей потерял свою целеустремлённость, отнял у него национальный суть, а потом захотел и переименовать это поблекшее учреждение, (точнее государство)и решил отнять у него имя гудамакари указывающее на его происхождение, просто зафиксировать его как музей.

Этому замыслу лиса твёрдо воспротивился себя: «я этот музей создал другой миссией, чтоб сохранить мышление и веру отцов и предков для будущих поколений, если мы всё заперём в сундук и дадим червям испортить завещание, отвергнем ту веру с помощью которого мы дошли до сегодняшнего дня, что значит вообще тогда новое мышление?

Север требовал закрытия музея, а лис тянул время и обманывал земляков. играл двойную игру, «и там и там» получал секретные поручения...

Когда его черви испортили завещание Вахтанга Горгасали на ковре и Себа волновался за это, лис его успокаивал: «завещание пишут правители страны...к следующим выборам мы изобразим на ковре лучшее завещание»...

Из за коварства лиса грянула беда, река чёрный арагви вышла с берегов провала укрепления и как потоп обрушился на поле ангела очага гудамакари, снесло треть поля, разрушила дома и стены музея...вспоминается поэма Галактиона Табидзе «книга мира», в котором потеря книги мира (бога)вызвала страшное наводнение, которое рушила дома, уничтожала леса, сатана окутал туманом, Облаками всё вокруг, восцарились тьма большая ночь и довела до предела небытия шуамту.в поэме показано описано отношения имперского монстра и маленькой, «сироты, скромной страны»(6, 127-352).

В «ковчеге души» Годердзи Чохели страшные картины опустошения, гибели, вода несёт ковёр на котором вышита карта грузии, крест и завещание Вахтанга Горгасали, рушатся основы памятников Ленина и Сталина, на бушующих волнах несется лис и просит помощи себу, но себа и его сын спасут ковёр а не его.лис выговаривает ему что: «я все равно вернусь вот увидишь»(5, 142), этим писатель указывает нам о периодичном явлении продажных временщиков.а надежды лиса напоминают циничные высказывания кваркваре тутабери: «если я спасусь ну ничего, не надо унывать, погиб тот кто стыдом залез в дыру, а я еще заберусь на высоту»(7, 57).

Себа не теряет надежду будущего и говорит: «главное что не дали воде унести ковёр, и дом отстроим, и музеё»(5, 143).

«Бог и завещания царя Вахтанга всегда будут защищать грузин», укрепляет народ себа(5, 94).

Аналогичное значение имеет и спасение ковчега, который «в конце ущелья, на чёрных волнах нёсся к стране духов»(5, 143-144).

В конце произведения после грозы появляется солнце.

«в лучах солнца засияло церковь пирымзе, над которым изобразилась радуга которая полным Кругом занимала всё узкое ущелье гудамакари, центр круга был вознесён до купола неба, а один конец семицветного столпа опирался на восточную гору, второй на западную и сиял странным светом исходящим от радуги лежащий во дворе церкви пирымзе умытый дождём ковёр на котором была вышита грузия.

У ковра стоявшие на коленях отец и сын смотрели глазами надежды с грустью на радугу.

В книге во время наводнения арагви меняет направление и режет новое русло, что означает изменение политической ориентации и даёт надежду.

На сохранение национальной самобытности страны указывает дверь музея, ключ, замок, ограда реки что есть символ не замкнутости а сохранения национальных достоинств.

В книге также есть дверь дарьала ставшая дверём ада, потому что этой дорогой с севера идёт зло губящая страну.

Этой книгой Годердзи Чохели осудил рабство внешних сил, нетрадиционную не национальную дорогу, временщиков и безбожных власть держащих.

Идеал писателя это показать миру грузинскую национальную культуру, сохранение национальной духовной физиономии, государство основанное на национальной идеологии.

Правда некоторые обвиняли Себу в невменяемости, а он ищет пути спасения родины, сыну оставляет просьбу хранить ковёр украшенный завещанием Вахтанга Горгасали, и он верит что Бог не обречёт Грузию: «...я не сумасшедший и не сойду с ума, страна должна помнить своё прошлое, настоящее и будущее.по другому мы не спасёмся...ну ка посмотрите на дорогу высеченном в скалах, это дорога нашего великого царя Вахтанга Горгасали».

«На карте было написано завещание царя Вахтанга: «твёрдо стойте на вере и ищите смерть ради Христа что бы найти вечную славу».

«Главное спасти этот ковёр и завещание и если я не смогу, ты должен суметь это».

«Всевышний и завещание Вахтанга всегда будут защищать грузин»(5, 93-94).

Ковчег это символ Марии богородицы в духовной мысли.

Ручей, дерево, солнце, свет, молния, огонь, радуга божественные имена.

Годердзи Чохели как одарённый особенной интуицией писатель, заранее увидел национальную трагедию 90-ых годов 20-ого века, свержение законного президента, потерю территорий в русско-грузинской войне и символично-метафорическими образами указал на события которые ждут нас.

1. Годердзи Чохели, «письма рыбы», Тбилиси, 1989
2. Галактион Табидзе, сочинения в 5томах, том-1, Тбилиси, 1993
3. Библия в двух книгах, книга вторая
4. Новый завет и псалмы, 1992
5. Годердзи Чохели, «ковчег духовного мира», Тбилиси, 2011
6. Галактион Табидзе, сочинения в 12томах, том-11, Тбилиси, 1973
7. Поликарп Какабадзе, «Кваркваре Тутабери», Тбилиси, 1956

Бургаз Ю. В.

аспірантка

Черкаського національного університету

ім. Б. Хмельницького

ЗЕМЛЯЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СТУДЕНТСЬКОМУ РУСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Ключові слова: студенти, земляцтва, університети, хвилювання.

Keywords: students, friendly associations, universities, agitations.

Особливе значення в російському революційному русі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. мають студенти, які займали одну з ключових позицій у суспільстві.

Найбільш активна частина молоді боролася за свої інтереси в рамках навчальних справ. Академічний рух з другої половини ХІХ ст. розгортався здебільшого навколо питання про автономію університетів та за незалежність студентства від влади. Керівними органами студентського руху здебільшого були земляцтва.

Зазначимо, що перші земляцтва виникли в 1850–1860-х рр., як органи студентського самоуправління, які головною своєю метою ставили допомогу як матеріальну так і моральну підтримку студентів-земляків.

За час свого існування університети стали центром зосередження молоді, яка прибула з різних частин імперії, привізиши з собою різні традиції і звичаї та різну ментальність. У кожного з них існували свої погляди та переконання. У пошуках своїх земляків та однодумців, вони створювали маленькі земляцтва, які не лише допомагали їм у чужому місті, а й ставали центрами академічного життя [4, с. 17–18].

Більшість студентів опинялася у новому, незнайомому місці, в якому вони не знали нікого. Знайшовши в університеті земляків, вони починали більш тісно спілкуватися, створювали різноманітні організації, що допомагали їм, надаючи фінансову допомогу. Організація студентських товариств дозволялася університетським статутом 1863 р., такими організаціями були: «Земляцтва», «Біржі (бюро) праці», «Каси та спілки взаємодопомоги», «Студентські їдальні».

Земляцтва виконували функцію взаємодопомоги. Більшість приїжджих, що не мали в університетських містах ні рідних, ні знайомих, були змушені прийти за порадою до своїх земляків для розв'язання найпростіших життєвих питань: пошуку квартири, вибору їдальні тощо.

Задовольняти природні потреби приїжджої молоді, мати позитивний вплив на своїх учасників такі земляцтва могли б за правильної організації. Не дарма земляцтва пов'язані своїм корінням із початковою університетською організацією. Нагадаємо, що у всіх середньовічних університетах студентство групувалося по земляцтвах [3, с. 39–40].

Згодом вони були заборонені урядом, оскільки у них досить часто, окрім

розв'язання соціальних та фінансових питань, на перше місце висувалися політичні проблеми.

У кінці лютого 1897 р. в одній із камер Трубецького бастиону Петропавлівської фортеці загинула революціонерка М. Ветрова, яка, облившись гасом підпалали себе, не витримавши фізичних та моральних тортур прокурора О. Кічина.

Це, зі свого боку, спричинило сильне хвилювання з-поміж демократичного студентства столиці та інших міст. Заняття у вищих навчальних закладах Петербурга припинилися, в аудиторіях та залах відбувалися зібрання.

За ініціативою «Делегатського зібрання» Союзу земляцтв і групи «Борьба», створених з революційно налаштованих студентів Технологічного, Електротехнічного інститутів і ВЖК, було вирішено відкрито висловити протест проти допитів та знущань над політичними в'язнями. Формою протесту стала публічна панахида «за вбитою М.Ф. Ветровою». Це дозволяло залучати до протесту не лише студентську молодь, а й інтелігенцію та «елементи з суспільства, що співчувають» [1, с. 28].

Наступним етапом в студентському русі стала всеросійське студентське хвилювання 8 лютого 1899 р. коли демонстрація студентів була розігнана поліцією.

Наступного дня відбулося зібрання, на якому були присутні 2 тис. студентів університету, прийняло рішення відкрито протестувати проти насильства, висунуло пропозицію подати петицію владі. Із представників земляцтва було створено «Організаційний комітет», який повинен був брати участь в створенні міської «Коаліційної ради» усіх вищих навчальних закладів столиці [5, с. 77].

З цього часу в середовищі російського студентства визріла анти самодержавна ідея. Наслідком стало прийняття 29 липня 1899 р. «Времених правил об отбывании воинской повинности воспитанниками высших учебных заведений, удаляемых из сих заведений за учинение скопом беспорядков».

Відправлення в солдати 183 студентів Київського та 27 студентів Петербурзького університетів, здійснення в відповідності з назвами Правил, поклато початок масштабних і практично безперервних студентських виступів. Відбулися масштабні всеросійські студентські хвилювання Москви, Петербурга, Києва, Харкова, Казані та інших міст.

Однак, за словами П. Статковського, чиновника особливих доручень при Петербурзькому охоронному відділенні: «Били студентів нагайками і раніше, навіть більше. Були випадки, саме ввечері 8 лютого 1895 р., коли п'ятий гурт студентів... вступив у бійку з викликаними для припинення буйства двірниками, які... били їх палицями, мітлами, кулаками і всім, що в двірників було під руками. І студенти мовчали, однак після отримання 8 лютого 1899 р. деякими студентами ударів нагайками і переважно через підбурення частково ліберальних процесів та ліберальної частини столичного суспільства, які переконували, що поліція у жодному разі не могла застосовувати фізичну силу під час наведення порядку, якби студенти не безчинствували, студенти вважали себе досить ображеними і влаштували масові зібрання» [2, с.83–84].

На цьому участь земляцтв в студентському русі не припиняється, активну участь вони беруть і в хвилюваннях першої російської революції 1905 – 1907 рр. та 1917 рр.

До лютого 1917 р. в Російській імперії існувала велика кількість студент-

ських об'єднань різного спрямування. Головне місце серед них займали земляцтва, головною функцією яких була допомога, в тому числі і фінансова допомога, однак існувала і інша частина їх життя. Практично всі земляцтва були політизовані, а їх політичні ідеали носили лівий відтінок.

Література

1. Гусятников П.С. Революционное студенческое движение в России 1899-1907./ П. С. Гусятников – М.: Мысль, 1971-264с.
2. Краснов П.В. Деятели политического сыска России о студенческом движении 1899 – начала 1909 / П. В. Краснов // Вестник Московского университета. – 2007. - № 6. – С. 83-94.
3. Могильнер М. Российская радикальная интеллигенция перед лицом смерти. [Электронный ресурс] / http://nebokakcofe.ru/wp-content/uploads/2012/12/006Marina_MOGILNER.pdf
4. Новиков М.В. Перфилова Т.Б. Университеты России в предверии «эпохи Великих реформ. [Электронный ресурс] / http://vestnik.yspu.org/releases/2013_1g/06.pdf
5. Очерки по истории Ленинградского университета. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1962. — 152 с.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВАЛІДІВ ВІЙНИ В ОБЛАСТЯХ ПІВНІЧНОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ (1945–1950 РР.)

Ключові слова: соціальне забезпечення, інвалід, лікування, працевлаштування, пенсія.

Key words: public welfare, invalid, treatment, employment, pension.

Серед безлічі тяжких наслідків для соціальної сфери, війна спричинила та вкрай загострила проблему забезпечення багатьох соціально незахищених верств населення. Особливо це стосувалося інвалідів війни.

Відсутність спеціальних історичних праць із заявленої проблематики зумовлює як наукову, так і практичну актуальність даної розвідки. Інтерес радянської історіографії до проблем окресленого періоду визначався переважно економічними питаннями відновлення та розвитку господарства. Значно менше уваги приділялося аспектам матеріального добробуту та соціального становища населення. Окремі сюжети щодо проблеми можна віднайти у дослідженнях присвячених відбудові медичної інфраструктури та відновленню житлового фонду у перші повоєнні роки [1]. Натомість проблема вивчення самої системи соціального забезпечення інвалідів не знаходила свого дослідника.

Тому метою даної розвідки є аналіз законодавства з питань соціального забезпечення, з'ясування чисельності контингентів інвалідів, вивчення питань їх пенсійного забезпечення та працевлаштування.

У своїх головних положеннях система соціального забезпечення інвалідів склалася ще до війни. Вона мала б бути суттєво скоригованою з урахуванням нових реалій – появою нових, великих, соціально незахищених контингентів, якими мала опікуватись держава. Це значна кількість інвалідів війни та праці всіх трьох груп, дітей-сиріт та напівсиріт, родин загиблих годувальників. Крім того, суттєвого перегляду вимагали розміри соціальних виплат, що не відповідали потребам людей. Велика група інвалідів потребувала протезування, але існуючі заводи не задовольняли зростаючого попиту. Крім того, залишився різний підхід до забезпечення інвалідів, які мешкали у сільській місцевості, і у містах. Визначальним чинником тут було наявність чи відсутність підсобного господарства. Різниця у сумах становила від однієї третини до половини виплат особам однакових категорій.

Специфічною формою соціального забезпечення були фонди допомоги сім'ям інвалідів та загиблих воїнів. Вони створювались з державних та колгоспних коштів із залученням вкладів окремих громадян та трудових колективів. Державною допомогою користувались інваліди вітчизняної війни та родини загиблих військовослужбовців. Але і тут стикаємось з диференційованим підходом до жителів міста

і села. Так, пенсія на одного непрацевдатного становила в місті 50 крб., у селі – 40, на двох – 70 та 58 крб., на трьох і більше – 90 та 72 крб. відповідно [2]. Але у сільській місцевості справа допомоги інвалідам була перекладена на колгоспи, які з об'єктивних причин не могли забезпечити належне виконання постанови від 23 лютого 1944 р. “Про працевлаштування, виробниче навчання, та матеріально-побутове обслуговування інвалідів Великої Вітчизняної війни”. В інформації про виконання даної постанови у Чернігівській області прямо зазначено, що “партійними та радянськими керівними органами в районах та містах області не приділяється належного значення цій важливій справі” [3].

У 1945 р. у Чернігівській області на обліку перебувало 23 586 інвалідів. З них переважна більшість працювала – 19 155 чол., що складало 81% [4]. На 96% у Чернігівській області були забезпечені роботою інваліди третьої групи, на 79,6 % у Сумській, що становило відповідно 3-є та 15-є місця у загальноукраїнських показниках [5]. Поряд з тим потребували термінового лікування 6 611 інвалідів з Чернігівщини: 1 811 чол. – хірургічного, 1 315 – фізіотерапевтичного, 782 – ортопедичного, 24 – психоневрологічного, 2 302 – санаторно-курортного, але отримали допомогу по лінії соціального забезпечення і охорони здоров'я 604 чол. та 332 чол. – санаторно-курортне лікування. Ще більша кількість інвалідів потребувала госпітального лікування у Сумській області – 8 761 чол. [6].

На 1946 р. в Україні потребували протезування 52 445 чол., з них повторного – 4993 чол. За той рік забезпеченість протезами ніг склала 68 %, рук – 36 %, ортопедичним взуттям – 88 %, корсетами – 67 % [7]. Строк експлуатації протезів становив два роки, ортопедичного взуття – один рік. Протезна промисловість практично не випускала робочих протезів рук і пристроїв до них. Єдиний на весь Радянський Союз Київський мотоциклетний завод випускав на всю країну 2 тис. мотоциколясок за рік. Для України виділялось 800, що забезпечувало попит на 16 % [8].

У 1947 р. у черзі на отримання протезів стояли 3 123 інваліди Сумської області й 1 298 Чернігівської. Щодо Сумщини, то ця кількість дещо зменшилась у 1948 р. – 3 048 чол., але значно зросла на Чернігівщині – 2 127 чол. [9]. Лише у 1949 р. вдалося повністю забезпечити протезами інвалідів війни, і подальше виробництво організувати з урахуванням амортизаційного строку експлуатації [10].

Працевлаштовувати інвалідів намагалися таким чином, щоб по можливості дати їм таку роботу, яка б відповідала висновку ЛТЕК. На селі це зробити було вкрай важко, а часто і зовсім неможливо. Але траплялися випадки, коли люди навіть з важкими формами інвалідності працювали зі значним перевиконанням норм [11].

Загальну схему розподілу працевлаштованих за галузями господарства можна побачити зі статистики 1946 р. Тут наголосимо, що переважну кількість інвалідів становили селяни – у сільському господарстві знайшли собі робочі місця 62,3 % інвалідів, 10,7% працювали у промисловості, 1,8 % – в кооперації інвалідів, 20,6 % – на партійній, радянській, керівній господарській роботі, 4,4 % навчалися [12]. Крім того зазначимо, що з працевлаштованих у сільському господарстві переважна більшість була задіяна на рядових роботах – 87,7% і 12,3% на керівних посадах [13]. Разом з тим непоодинокими були випадки направлення інвалідів на важкі роботи, що неодноразово критикувалось у пресі [14].

У системі соціального забезпечення УРСР на 1 січня 1947 р. перебувало на обліку 3 640 046 людиносімей. З них отримували пенсії 507 130 інвалідів вітчизняної війни та 509 589 інвалідів праці та інших воєн.

Середня пенсія інваліду вітчизняної війни складала 145 крб., інваліду праці 132 крб., родині військовослужбовця 105 крб., персональному пенсіонеру 394 крб. [15] Виплата пенсій інвалідам військової служби в Червоній Армії, інвалідам громадянської та імперіалістичної воєн, колишнім червоногвардійцям та червоним партизанам, а також членам їхніх родин проводилась відповідно до постанови ЦВК та РНК СРСР №86/162 від 31 січня 1937 р. та ст. 15 постанови РНК СРСР від 16 липня 1940 р. №1269.

На 1946 р. система соціального забезпечення мала у своєму підпорядкуванні 128 спеціалізованих закладів для інвалідів, людей похилого віку, але цієї кількості суттєво не вистачало. Так, у Чернігівській області на обліку перебувало 635 інвалідів вітчизняної війни хворих відкритою формою туберкульозу, з них 309 потребували термінового санаторно-курортного лікування, але для цієї категорії виділялось лише 20 путівок на рік.

За першу половину 1947 р. до Міністерства соціального захисту надійшло 12 964 заяви та скарги. Самі урядовці таку ситуацію пояснювали, насамперед, важкими матеріальними умовами “у зв’язку з посухою 1946 р.”. За характером заяви та скарги розподілялись таким чином: пенсійні питання – 5 056 (46,7%), матеріальна допомога – 2 191 (16,9%), протезування – 1 286 (9,9%), визначення групи інвалідності – 820 (6,3%), лікування – 443 (3,4%), працевлаштування та навчання – 406 (3,1%), пільги – 133 (1,0%), інші питання – 1 629 (12,7%) [16].

З 1947 р. дещо змінилась чисельність контингентів закладів соцзабезу. Збільшилась частка інвалідів вітчизняної війни до 529 629 чол., але зменшилась інвалідів праці – до 428 927 чол. Було виокремлено окрему групу інвалідів імперіалістичної та громадянської воєн, їхня кількість становила 16 706 чол. [17]. Також за той рік на 10 % знизилась кількість інвалідів II групи. Зниження було досягнуто через нові вимоги ЛТЕК та переведенням до категорії здорових 62,5 тис. чол. Міністр соціального забезпечення Ф. Ананченко в листі до М. Хрущова писав, що цим була досягнута економія 160,8 млн. крб. У цьому ж листі міністр наголошує на важливості продовження подібної практики і необхідності вийти на показники “передових областей” – до 20-22 %. “Ми передбачаємо зниження інвалідів II групи на 8%, праці на 15% і пересування в категорію здорових понад 39 тис. Цей захід мав зекономити державних коштів до 120 млн. крб. за рік” [18].

Така практика була продовжена і у наступному році. З 1 січня 1948 р. по 1 січня 1949 р. кількість інвалідів вітчизняної війни зменшилась на 76 224 чол., з них: I групи – 621, II групи – 50 487, III групи – 25 116, і склала 413 949 чол. [19]. Але незважаючи на це, питома вага II групи по рядовому та сержантському складу зросла на 2,3% та 3,4% у Сумській, Чернігівській та ряді інших областях. Після цих заходів кількість інвалідів I групи в Сумській та Чернігівській областях становила відповідно 481 та 464 чоловіки, II групи 3 712 та 3 824, III групи 14 664 та 12 743 чол. [20].

За 1949 р. спостерігається зниження числа зайнятих працею інвалідів. Це пояснюється низькими заробітками та скасуванням обмежень у виплаті пенсій інвалідам III групи. У цей час на адресу обласного відділу соціального забезпечення

надходили постійні скарги на роботу районних відділів та сільрад. Найбільше їх було щодо неправильного та несвоечасного призначення допомоги та пільг.

Велика кількість скарг надходила від інвалідів вітчизняної війни III групи у 1949 та 1950 рр., що проживали у сільській місцевості, але працювали робітниками та службовцями. Такі особи не мали права користуватися пільгами по податках і поставках сільськогосподарської продукції і, крім того, на підставі постанови Ради Міністрів СРСР від 4 жовтня 1948 р. №3772 їм було повністю припинено виплату пенсій.

На 1 січня 1951 р. на обліку перебувало інвалідів I гр. 12 580 чол. (3,1%), II гр. – 85 436 чол. (21,3%), III гр. 301 439 чол. (75%). У четвертому кварталі 1951 р. були визнані здоровими 2 648 інвалідів. Зростає питома вага інвалідів II гр. по рядовому й сержантському складу від 0,2% до 12,4 % по різних областях. Серед них було працевлаштовано 333 292 чол. (94,8%), інвалідів офіцерського складу – 45 194 (94,8%) [21]. На стаціонарному лікуванні у лікарнях та Чернігівському обласному госпіталі перебувало 1 053 інваліди, 482 інваліди були направлені на санаторно-курортне лікування. У цьому році було використано на протезування 1 219 тис. крб. Усі інваліди, що мали потребу в протезах, були ними забезпечені. В області діяли 7 будинків для інвалідів, в яких проживало 745 підопічних.

Низький рівень соціального забезпечення інвалідів позначався на досить високих показниках кількості затриманих органами внутрішніх справ за волющюництво та жебрацтво. За це у 1951 р. було затримано 16 700 чол., за 1952 р. – 21 128 чол., за першу половину 1953 р. – 10 662 чол. Із затриманих в 1953 р. працездатні становили 1 692 чол., інваліди вітчизняної війни – 2 700, інваліди праці – 2 954, втікачі з будинків інвалідів – 149 чол. За віковою ознакою особи старші 60 років склали 4 831 чол., неповнолітні – 564. Із затриманих професійні жебраки становили 904 чол., потрапили в тимчасову скруту – 2 145 (20%), хворі, літні, що не стояли на державному забезпеченні – 3 877 (38%), слабо матеріально забезпечені – 2 835 (28%) [22].

Як бачимо, система соціального забезпечення інвалідів не зазнала кардинальних змін між довоєнним і післявоєнним часом, хоча повоєнні реалії об'єктивно вимагали змін. Наявність значних контингентів інвалідів створювало суттєве навантаження на бюджет. Як наслідок держава упродовж тривалого часу залишає пенсійні виплати на низькому рівні, змінює вимоги до умов призначення пенсій по інвалідності, постійно ревізує призначені групи інвалідності. Натомість можна відзначити спроби соціальної адаптації інвалідів війни через різноманітні програми їхнього працевлаштування.

Джерела та література

1. Верхратський С.А. Історія медицини. – К., 1983, А.М.Груша, М.М.Дуля З історії медицини Чернігівщини. – Чернігів, 1999, Рибак І. Стан соціально-побутової сфери українського повоєнного села (1946 -1950) // Український історичний журнал. – 1991. – № 1.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). Ф.1. Оп. 24. Спр.3111. Арк. 103.
3. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.1018. Арк. 2.
4. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.3025. Арк. 2.

5. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.2816. Арк. 36.
6. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.3064. Арк. 23.
7. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.3064. Арк. 37.
8. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5736. Арк. 14.
9. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5474. Арк. 50.
10. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5181. Арк. 96.
11. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.3025. Арк. 3.
12. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.3064. Арк. 30.
13. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5736. Арк. 38.
14. Правда Прилуччини. – 1946. – №16. – 14 лютого.
15. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.4891. Арк. 40.
16. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.4892. Арк. 231.
17. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.4892. Арк. 201.
18. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5181. Арк. 3.
19. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5992. Арк. 3.
20. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр.5992. Арк. 7.
21. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 24. Спр.1193. Арк. 36.
22. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 24. Спр.3111. Арк. 86, 92.

Дорошок Н. А.

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри українознавства,
політології і соціології
Чернігівського національного
педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ТИП ЗЕМСЬКИХ СТАТИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуті особливості чернігівського типу земських статистичних досліджень. Визначені основні його характерні риси та відмінні особливості, що мали значення для інших губерній держави, які брали на озброєння досягнення чернігівських статистиків.

Ключові слова: Чернігівська губернія, земська статистика, статистичні дослідження.

Земське самоврядування привертало і привертає увагу дослідників внаслідок своєї історичної і практичної значущості. Воно охоплювало широке коло питань господарського, культурного та політичного життя країни на межі XIX – XX ст. У свою чергу практична діяльність земств була безпосередньо пов'язана з кількісною характеристикою їх різновекторної діяльності. Наприкінці XX – на початку XXI ст. історія земської статистики залишається досить популярним напрямом історичних досліджень. Науковці доклали помітних зусиль для з'ясування загальних рис земсько-статистичних досліджень. Однак вирішенню завдань пов'язаних із функціонуванням статистичної служби при Чернігівському земстві присвячені лише поодинокі наукові розвідки (А. Гапійенко та Л. Мекшун) [1; 2; 3; 4]. Зважаючи на те, що Чернігівське земство одним із перших у державі почало впроваджувати у практику статистичні дослідження, постає проблема визначення характерних рис та особливостей чернігівського типу земської статистики. Це зумовлює потребу в окремому науковому дослідженні.

Відтак, на початку 70-х рр. XIX ст. при земствах почали виникати окремі статистичні відділення (бюро). Статистичні роботи організовувалися і проводились для оцінки нерухомого майна, земель, будинків, торгових та фабрично-заводських приміщень з метою їх оподаткування.

Чернігівське губернське земство також зіткнулося з необхідністю отримання точних статистичних даних, щоб земські кошти, взагалі не дуже значні, були використані там, де вони найбільш потрібні і при тому, по можливості, доцільно і економно [5, 103-104]. У такий спосіб, на початку 1876 р. Чернігівське земство відкрило статистичне відділення. У його роботі взяли участь відомі економісти-статисти: П. Червінський, О. Русов, В. Варзар, О. Шликевич. Вони виконували значну статистичну роботу: організовували поселищні та подвірні переписи, експедиційним методом збирали, а потім узагальнювали дані про стан розвитку сільського господарства, доходність земель і середню врожайність, розвиток промисловості в губернії, стан дорожнього господарства, розвиток культури, освіти і охорони здоров'я [2, 178].

Саме чернігівські земські статистики розробили власні програми і методи статистичних досліджень, які дозволили виділити в історії чернігівський тип статистичних досліджень.

Чернігівські земські статистики розробляли власні програми і методи статистичних досліджень, які дозволили виділити чернігівський тип статистичних досліджень. Незважаючи на наявність різниці в земських статистичних роботах, у перші роки їх організації виділяють два основні типи: землеробський і промисловий. Перший був розроблений чернігівськими земськими статистиками, другий – московськими. Чернігівський метод спостережень, використовували переважно землеробські губернії. Московський тип – губернії, в яких на рівень доходності населення значно впливав розвиток промислової діяльності. У Чернігівському земському статистичному відділенні головним предметом дослідження була земля, в той час як Московське земство ставило своєю метою вивчення загальних умов життя населення.

Основний тип спостереження у чернігівських статистиків – поселищне обстеження, основний інструмент – поселищний список. Організація спостережень у Чернігівському земстві починалась з нанесення на військово-топографічні карти кордонів ділянок, а потім виписувалися з межевих книг цифр по угіддях. На підставі цих матеріалів на місці шляхом особистого огляду чи опитування місцевого населення по окремих ділянках встановлювалася інформація про середні врожаї і визначалася доходність землі. Потім всі дані про врожайність групувались за встановленими зонами ґрунту і виводились середні показники по повітах і волостях.

У Московському земстві ключові статистичні дослідження були спрямовані на вивчення загальних основ економічного побуту селян, отримання відомостей про кожен господарську одиницю та умови життя і діяльності сільських жителів. Основним типом спостереження московських статистиків був подвірний перепис, а головним інструментом – подвірна картка. Дані збирались шляхом опитування на зборах селян, що давало можливість запобігти помилкам з відповідями в збиранні матеріалу. Після складання подвірної картки до опитування залучались найкращі господарі, які давали характеристику господарських умов всього поселення. Результати обстеження заносились до поселищного бланка [6, 154-155].

Земські статистичні дослідження більш пізнього періоду поєднали чернігівський і московський типи і виробили єдиний зразок статистичних досліджень економіки і побуту селянства. Втім, формування двох напрямків земської статистики – московського та чернігівського – зумовило гострі суперечності між їх прихильниками.

Відтак, важливою проблемою, що в той час бурхливо обговорювалася дослідниками, було існування двох напрямків земської статистики – московського та чернігівського. Зважаючи на наявність різних точок зору на вивчення земської статистики у межах всієї держави, у перші роки організації земських статистичних досліджень, як вже зазначалося, можна прослідкувати два основні типи: промисловий і землеробський. Перший був представлений у московському земстві, другий – у чернігівському, кожний з яких мав власні програми та методичку обстеження. Вивчення цих напрямків визвало широку дискусію і справило значний вплив на земську статистику інших губерній, особливо щодо програми спостереження, способів збирання відомостей і

методів їх зведення [6, 154]. Московське земство характеризувалося великою популярністю, його майже протягом десятиріччя очолював відомий статистик В. Орлов, чий статистичні здобутки слугували прикладом для інших губерній. Натомість, чернігівців звинувачували у штучному обмеженні земської статистики оціночними завданнями, недосконалії методиці досліджень.

Особливо гостро критикував останніх Г. Сазонов, звинувачуючи, навіть, в ненауковості досліджень [7, 157-158]. Водночас, інша частина наукової громадськості наполягала на примиренні різних методичних підходів у земській статистиці. Для прикладу можна навести праці В. Воронцова, В. Григор'єва, І. Лаврського, котрі демонстративно намагалися усунути протиріччя між прихильниками московського і чернігівського напрямів, наголошували на абсурдності суперечок між двома типами статистичних досліджень. У якості рецепту подолання суперечностей та відмінностей висувалася думка підготовки спільної загальноземської програми. До речі, статистичним обстеженням більш пізнього періоду був властивий єдиний напрямок, асимільований на витоках чернігівського і московського методів. Характеризуючи погляди поміркованих дослідників варто відзначити, що, на думку В. Воронцова, одні бюро переслідували головним чином фіскальну мету, збираючи матеріал для оцінки прибутковості земель з метою правильного оподаткування, інші дивилися на свої установи як на такі, що вивчають потреби народу і тому розширювали завдання бюро до всебічного з'ясування господарського становища губернії [8, 150]. У свою чергу В. Григор'єв, проаналізувавши стан земсько-статистичних робіт у 22 губерніях, відзначив, що, користуючись взаємним досвідом, статистики обох типів швидко зближуються один з одним [9, 87 - 88]. Розділяючи погляди попередників, І. Лаврський цілком справедливо припускав поступове розмивання між ними наявної межі [10, 21].

Чернігівські земці відстоювали переваги власного типу статистичних досліджень, пояснюючи його засадові риси та відповідну методику проведення своерідністю місцевих особливостей соціально-економічного устрою. Наголошуючи саме на специфіці регіональних властивостей як ключового стрижня в дослідженнях чернігівського земства, О. Русов у своїй праці «Областное начало в земской статистике», що з'явилася у 1886 р. на сторінках альманаху «Степ», зокрема, зазначав, що лише специфічні ознаки місцевого життя, а не нав'язані ззовні програми і шаблони, повинні були визначати зміст земських статистичних робіт у регіонах [11, 390-391]. Зазначена праця містила результати авторських спостережень над тенденціями розвитку земських статистичних досліджень у різних губерніях держави. Безпосереднім приводом до написання статті стало стрімке поширення уніфікаційних процесів у практиці земсько-статистичних досліджень у різних регіонах Російської імперії. Зусиллями московського статистика В. Орлова та його учнів популярність московського типу земської статистики сягнула небачених масштабів. Його прибічники наполегливо домагалися запровадження єдності форми та змісту земських статистичних досліджень у різних регіонах. На початку 1880-х рр. земства багатьох російських губерній розгорнули статистичні роботи за московським зразком (не оминули подібної «моди» й земства деяких українських губерній – Полтавської, Катеринославської, Таврійської) [12, 104]. Не розділяючи погляди московської школи, О. Русов наголошував на принциповій неможливості «уніформи»

в земській статистиці. За його спостереженнями, земські шанувальники московського типу статистики фактично без змін запозичували відповідне програмно-методичне забезпечення й «праць своїх не одухотворили допитливістю дослідника» [11, 382]. Схоластичне наслідування московських взірців для вивчення відмінних в культурно-господарському відношенні регіонів держави логічно призводило до непридатності результатів досліджень для потреб місцевого життя. На конкретних прикладах автор статті переконливо довів безпосередню залежність змісту статистичних програм від регіональної специфіки досліджуваних явищ і процесів.

На думку О. Русова, справжня сила земської статистики як засобу соціального пізнання полягала «у місцевому ґрунті, у відданості працюючих місцевим інтересам» [11, 390]. У такий спосіб земська статистика набувала характерної регіональної спрямованості. Саме цим вона передусім відрізнялася від статистики державної (адміністративної), претендуючи на окреме предметно-об'єктне поле досліджень та специфічну методологію. Не відкидаючи позитивного досвіду співробітництва між статистиками окремих регіонів, вчений наголошував на потребі самостійного існування «обласної» статистики для кількох споріднених в історико-географічному відношенні губерній [11, 391], що гарантувало б відповідність земської статистики своєму призначенню. Отже, мова йшла про створення регіональних центрів статистичних досліджень.

Варто відмітити, що О. Русов, П. Червінський, В. Варзар, О. Шликевич спрямували зусилля на утвердження та популяризацію наукових здобутків чернігівського типу земської статистики. Його було визнано найбільш адекватною моделлю реалізації територіального принципу в статистичному дослідженні, за яким окремий регіон розглядався як історично сформована культурно-господарська система зі специфічними рисами розвитку. Поширюваний за ініціативою московських статистиків тип подвірної- господарської статистики, орієнтований передусім на з'ясування соціально-економічного становища селянства через застосування статистико-математичних прийомів зведення та аналізу даних, виявлявся неспроможним розкрити цілий ряд важливих для земства проблем: впливу природно-географічних факторів на продуктивність землеробського господарства, залежності наявних систем господарювання від етнокультурних й етносоціальних умов регіону, визначення локальних особливостей розподілу трудових ресурсів тощо. Водночас, пропонований чернігівськими дослідниками територіальний підхід відкривав широкі можливості для синтезу історичних, географічних, етнографічних і статистико-економічних знань про регіон.

За влучним висловом дослідника О. Макієнко, на відміну від adeptів більш соціологічного за характером московського типу статистики, які наполягали на необхідності уніфікації програмно-методичного забезпечення в земській статистиці, чернігівські статистики та їх послідовники прагнули до врахування специфіки природно-географічних, соціально-побутових та етнокультурних умов життя населення, особливостей регіональних виробничих ресурсів, що неминуче зумовлювало своєрідність статистичних досліджень в різних регіонах держави. Чернігівський тип земської статистики передбачав комплексне вивчення культурно-господарського розвитку окремого регіону у просторово-часовому вимірі [12, 103]. При розробці концептуальних засад земської статистики чернігівці використовували

теоретичні розробки представників статистичної науки політекономічного напрямку (Д. Журавського, М. Зібера, М. Бунге та ін.), практичний досвід своїх попередників у статистичному дослідженні регіонів – військових топографів, учасників кадастрових загонів, статистиків-практиків 1840-1870-х рр.

Досвід чернігівських статистиків було враховано при організації і проведенні земського оціночно-статистичного опису Чернігівської губернії у кінці 70 – на початку 80-х рр. XIX ст. У ньому послідовно витримувався принцип територіального (географічного) опису регіону на основі експедиційної методики обстеження. Першим результатом роботи чернігівських статистиків стало видання 15-томної праці «Материалы для оценки земельных угодий, собранные экспедиционным способом статистическим отделением при Черниговской губернской земской управе» (1877 – 1887), визнаної одним з кращих зразків краєзнавчого дослідження в Україні [13, 190-191].

У цілому, кожен із зазначених типів дослідження відображав регіональні відмінності. Так, чернігівський метод спостереження був придатний лише для землеробських губерній, унеможливаючи відповідні статистичні роботи у тих регіонах, де населення займалось неземлеробськими промислами. Водночас, розвиток промисловості в Московській губернії, де відчувався її значний вплив на рівень прибутковості, визначав і відмінні особливості досліджень у даній місцевості, господарства якої перебували під впливом міських поселень, що виникали. Варто відмітити, що в історико-статистичній літературі зазначені відмінності стали засадами для протиставлення двох типів досліджень у земській статистиці. Однак, для цього немає достатніх підстав. Адже, базовими завданнями і чернігівських, і московських досліджень було вивчення господарств та землеробства. Чернігівські статистики, як і московські, прагнули відтворити загальний економічний стан селянських господарств. Проте, через ряд причин вони діяли в рамках обмеженої певною мірою кількості статистичних ознак. Натомість, московські статистики подавали характеристику селянських господарств з більш розгалуженим обсягом економічних показників. Втім, земські статистичні роботи більш пізнього періоду на основі московського типу, з використанням пріоритетних начал чернігівського виробили єдиний тип дослідження економіки та побуту селян.

Отже, незважаючи на значне різноманіття земських статистичних праць, усе ж у перші роки формування земських статистичних обстежень можна визначити два основні їх види: промисловий та землеробський. Перший був характерний для Московського земства, другий – для Чернігівського, кожний з них мав свої програми та методи обстеження. Основні дослідження Московського земства спрямовувалися на виявлення загального економічного становища селян, одержання відомостей щодо кожної господарської одиниці, про загальні умови життя і діяльності селянства. Роботи Чернігівського земства мали дещо інший характер. Головним предметом обстеження в Чернігівському земстві була земля, це визначало зміст програм окремих досліджень. Кожний із зазначених типів статистичних досліджень відображав особливості і відмінні риси регіональних виробничих сил, основні напрямки їх розвитку. З часом різниця двох типів досліджень стерлася і Чернігівське земство також використовувало московський тип подвірних переписів. Саме завдяки невтомним зусиллям таких фахівців, як П. Червінський, О. Русов, В. Варзар, О. Шликевич було

сформовано загальновідомий чернігівський тип статистики, досвід якого брали на озброєння інші губернії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гапієнко А. З історії розвитку чернігівської земської статистики / А. Гапієнко // Сіверянський літопис. – 1997. – № 1 – 2. – С. 49 – 63.
2. Мекшун Л. Роль чернігівської земської статистики кінця XIX – початку XX ст. у проведенні облікових досліджень в Чернігівській губернії / Л. Мекшун // Сіверянський літопис. – 2000. – № 3. – С. 178 – 180.
3. Мекшун Л. Роль О. О. Русова у формуванні чернігівського типу земської статистики / Л. Мекшун // Статистика України. – 2008. – № 3. – С. 103 – 107.
4. Поєдинок М. С. Роль чернігівського типу земської статистики кінця XIX ст. у розвитку аграрних досліджень / М. С. Поєдинок // Історія науки і біографістика. – 2014. – № 2. – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України. Електронне наукове фахове видання – міжвідомчий тематичний збірник. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2014-2/14.pdf>
5. О необходимости собирания статистических сведений о губернии // Земский сборник Черниговской губернии. – 1875. – № 9 – 10. – С. 103–11.
6. Гозулов А. Очерки истории отечественной статистики / А. Горзулов. – М.: Статистика, 1972. – 312 с.
7. Сазонов Г. Значение и главная нужда земской статистики / Г. Сазонов // Русская мысль. – 1884. – № 4. – С. 146 – 163.
8. Воронцов В. Земская статистика / В. Воронцов // Русская мысль. – 1888. – № 6. – С. 150 – 180.
9. Григорьев В. Общий обзор земско-статистических работ / В. Григорьев // Русская мысль. – 1887. – № 1. – С. 85 – 109.
10. Лаврский И. Два типа земской статистики / И. Лаврский. – Казань: Б. и., 1887. – 32 с.
11. Русов А. Областное начало в земской статистике / А. Русов // Степ: Херсонський беллетристичний збірник. – СПб., 1886. – С. 351 – 391.
12. Макієнко О. А. Концепція «обласництва» у статистичних дослідженнях Херсонського земства / О. А. Макієнко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2007. – Вип. XXI. – С. 103 – 107.
13. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. – К., 2003. – 516 с.

ЄВРЕЙСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ ПОДІЛЛЯ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Розглядається чисельність, розселення, соціальний стан та професійна зайнятість єврейського населення Поділля в кінці XIX – на початку XX століття.

Ключові слова: Поділля, євреї, єврейське населення.

Значний вклад у справу соціально-економічного та культурного розвитку України, в тому числі її Подільського регіону, з-поміж інших національних меншин вносила і вносить єврейська національна община, яка в досліджуваній у статті період своєю чисельністю була найбільшою і сформувала компактні місця свого проживання серед корінного українського населення. Життя єврейської спільноти на різних етапах історії України в регіональному аспекті досі залишається малодослідженим. Саме тому глибоке та всебічне вивчення різних аспектів життя єврейської общини на Поділлі, яка чинила безпосередній вплив на розвиток українського суспільства в економічному, громадському і культурному плані, є важливою науковою проблемою.

Всебічна розробка і вивчення історії єврейства в Україні під владою Російській імперії знайшли своє відображення перш за все у ґрунтовних дослідженнях істориків С.М. Дубнова [1], Ю.І. Гесена [2], І.В. Галанта [3], І.Г. Оршанського [4]. Життя і діяльність єврейської громади Правобережної України, зокрема Поділля, висвітлюється в працях сучасних українських дослідників П.Я. Слободянюка [5], А.І. Бородія [6], Я.А. Бойчук [7] та ін.

Вагоме значення для дослідження цієї проблеми мають матеріали першого Всеросійського перепису 1897 р. по Подільській губернії, які були опубліковані у 1904 році [8]. В них містяться статистичні дані про розселення, чисельність, релігійну приналежність, соціальний стан єврейського населення по повітах і містах губернії, його зайнятість у різних сферах виробничої і невиробничої діяльності. За даними цього джерела, у 1897 р. чисельність подільських євреїв (за ознакою рідна мова) становила 369306 осіб, з яких 178858 – були чоловіками, 190448 – жінками, що складає 12,23% усього населення губернії [9]. Вони посідали друге місце після українців (80,9%). Значна частина євреїв проживала в містах Поділля, а саме – 102204 осіб, з них 49125 – чоловіків та 53079 – жінок, або 46,06% усього міського населення губернії [10]. По повітам єврейське населення розподілялось таким чином: у Балтському – проживало 53066 осіб євреїв, або 14,36% всього населення губернії, Кам'янець-Подільському – 37114 (10,04%), Могилівському – 33036 (8,94%), Ольгопільському – 32555 (8,81%), Вінницькому – 30742 (8,32%), Брацлавському – 28142 (7,62%) осіб, Ямпільському – 27744 (7,51%), Проскурівському – 27299 (7,39%), Гайсинському – 25733 (6,96%), Ушицькому – 25437 (6,88%), Летичівському – 23787 (6,44%), і Літинському – 24051 (6,51%) [11].

У містах і містечках губернії мешкало 212877 євреїв (44,2%), сільській місцевості, відповідно – 54847 осіб (2,4%) [12].

За статевим складом єврейського населення переважання жіночої статі над чоловічою спостерігалось як у містах, так і в селах Поділля впродовж всього досліджуваного періоду. Поряд з цим темпи приросту чоловічого населення євреїв було вищим за жіноче. Протягом 1862-1913 рр. чисельність єврейського населення Подільської губернії зросла на 160%, або більш як у 2,5 рази, і досягла 527446 осіб, а його питома вага збільшилась на 2,28%. Нами встановлено, що до збільшення чисельності єврейського етносу в краю призвів більш високий природний приріст, менша смертність, а також економічний розвиток регіонів. Найбільш швидкими темпами збільшувалась чисельність євреїв у Вінницькому, Летичівському і Ольгопільському повітах. Характерним була певна пропорційність єврейського населення до загального складу у всіх вікових групах, яка спостерігається як у губернії в цілому, так в повітах і містах краю. У віковій структурі євреїв більшість становила група від наймолодших до 20 років. Частина активного і працездатного єврейського чоловічого населення у віці від 20 до 59 років становила 44,04%, жінок – 43,18%. Найменшу частку склали євреї похилого віку, лише – 1,46% [13]. Головною закономірністю розвитку статевої структури єврейського населення Поділля в досліджуваній період є абсолютне переважання жінок над чоловіками за кількісними показниками, хоча середньорічний приріст чоловіків євреїв за вказані роки був вищим за жіночий.

Ці вищезазначені особливості єврейської людності наклали свій відбиток і на її соціальний стан, за яким єврейське населення Поділля суттєво не відрізнялося від українського чи російського і найчисельнішими серед них були міщани, селяни, купці. За соціальною характеристикою найбільш чисельним станом у євреїв було міщанство. Далі за ним йшло селянство. Разом вони становили 98,85%. Із 369136 євреїв Поділля 121 (0,032%) особа належала до дворян, 226 (0,061%) – почесних громадян, 352578 (71,51%) – міщан, 3080 (0,83%) – купців, 12491 (0,51%) – селян, 2 (0,00054%) – військових козаків, 552 (0,14%) – іноземних підданих, 118 (0,031%) – не належали до цих станів і 138 (0,037%) – не вказали, до якого стану належать [14].

Професійну зайнятість міського і сільського єврейського населення Подільської губернії згідно даних перепису 1897 р. для зручності поділимо на десять основних груп. У першій групі (чиновники, поліція, військовики) налічувалось 3676 (0,99%) осіб; другій (служителі культу і добродійних організацій) – 8288 (2,24%); третій (педагоги, творчі і медичні працівники) – 11542 (3,12%); четвертій (прислуга) – 25992 (7,03%); п'ятій (рантьє, пенсіонери) – 12492 (3,38%); шостій (працівники сільського господарства) – 7562 (2,04%); сьомій (працівники промисловості) – 97385 (26,36%); восьмій (працівники транспорту, зв'язку) – 11137 (3,01%); дев'ятій (працівники торгівлі) – 164986 (44,67%) і десятій (інші професії) – 26251 (7,10%) [15].

Подільські євреї зосередили свою діяльність у першу чергу в сфері торгівлі, обслуговуючи на місцевих ярмарках та базарах сусідні селянські повіти своїми ремісничими виробами та різними господарськими товарами. Наділені від природи особливим хистом і вмінням до торговельної комерційної діяльності євреї краю активно займалися орендою, посередництвом, лихварством, різними фінансовими операціями.

Найбільше євреїв губернії займалися торгівлею продуктами сільського господарства – 29,65%, торгівлею хлібом – 20,36%, продажем тканин, одягу і взуття – 7,21%.

До того ж, подільські євреї здійснювали торгівлю тваринами – 5790 осіб або 3,53%, шкірою і хутром – 5412 (3,30%), предметами домашнього вжитку – 1577 (0,96%), металевими виробами, зброєю – 2038 (1,24%), спиртними напоями – 729, предметами розкоші, наук, мистецтва, культури – 354 та іншими предметами – 3000 (1,83%) [16]. Як свідчать підрахунки, 34581 євреїв краю, або 21,12% усіх торгівців, займалася торгівлею без точного визначення (без відповідних документів, контрабандна торгівля та ін.) [17].

Значного розвитку в регіоні досягла питна торгівля. У 1891 р. з 3871 питних закладів губернії євреям належало 797 або 20,58% їх загальної кількості, у 1892 р., відповідно – 774 і 20,73%, 1895 р. – 742 і 23,57% [18]. Євреї офіційно утримували в своїх руках 23,30% усіх питних закладів Поділля.

В досліджуваний період єврейське населення Поділля все більше інтегрується у сферу промислового виробництва. Подільські євреї приймали активну участь в усіх галузях промисловості краю, зокрема, у цукровій, винокурній, борошномельній. В цьому плані євреї виступали як в ролі власників і орендарів підприємств, так і в ролі адміністраторів, управлінців, організаторів та продавців виробленої продукції. Як свідчить статистика, наприкінці XIX ст. 49,8% подільських євреїв займались торгівлею, 28,2% були ремісниками і працювали в обробній промисловості, 16,9% були зайняті в невиробничій сфері (вчителі, лікарі, домогосподарки та ін.); 2,2% працювали в сільському господарстві й 2,9% – в інших сферах діяльності [19].

Упродовж багатьох віків на Подільській землі невід'ємною частиною життя єврейства була традиційна іудейська релігія, головними провідниками, якої були рабини. Основними напрямками єврейської релігії був іудаїзм і хасидизм. За віросповіданням 369136 осіб, або 99,9% єврейського населення, були іудеями і складали 12,27% усього населення Подільської губернії. Тільки незначна кількість, а саме 106 євреїв, були православними, 47 – католиками, 7 – протестантами і 3 – старообрядцями [20].

Єврейські общини мали свої синагоги, молитовні будинки. 1864 року в містах губернії діяло 116 синагог і молитовних будинків, з них 32 кам'яних і 84 дерев'яних, у повітах – 278, з яких 77 кам'яних і 201 дерев'яних, в губернії – 394 [21]; у 1887 р., відповідно – 119; 49 і 70; 399; 151 і 248; 518; у 1899 р., відповідно – 174; 85 і 89; 420; 164 і 255; 593; 1900 р. – 173; 89 і 84; 444; 1912 р. – 190; 124 і 66; 501; 226 і 275; 681 [22].

Наприкінці XIX ст. у Подільській губернії навчальною і виховною діяльністю займалося 10117 євреїв, з них – 5264 чоловіки і 4853 жінки. В науці, літературі і мистецтві працювали 319 євреїв, в юриспруденції – 291 особа [23]. Рівень освіченості єврейського населення складав 41,3% серед чоловіків і 21,7% серед жінок [24]. Одночасно серед корінного українського населення освіченими були всього 20,2% чоловіків і 4% жінок.

Отже можна зробити висновки, що в досліджуваний період чисельність єврейського населення Поділля постійно зростала за рахунок більш високого природного приросту, меншої смертності. Частина активного і працездатного єврейського чоловічого населення у віці від 20 до 59 років становила 44,04%, жінок – 43,18%. Найменшу частку складали іудеї похилого віку, лише – 1,46%. За соціальним станом 95% єврейського населення Поділля становили міщани, за ними з часткою у 2,47% розмістилися селяни і лише 0,52% належали до купців. Щодо зайнятості у різних сферах трудової діяльності, то найбільш чисельними були групи євреїв зайнятих в першу чергу в торгівлі і промисловості, які разом становили 70,45% всього населення гу-

бернії, далі – прислуга, працівники інших професій, рантє, пенсіонери, працівники транспорту, зв'язку.

Економічна діяльність євреїв безперечно сприяла швидкому розвитку товарно-грошових відносин, налагодженню торговельно-економічних зв'язків, як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках, що, безумовно, позитивно позначилося на розвитку капіталістичних відносин в економіці подільського краю в цілому.

ПРИМІТКИ

1. Дубнов С.С. Краткая история евреев. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
2. Гессен С. Евреи в России. – СПб., 1906.
3. Галант И. Черта еврейской оседлости. – М., 1915.
4. Оршанский И. Г. Евреи в России. Очерки и исследования. – СПб., 1872.
5. Слободянюк П.Я. Єврейські общини Правобережної України: Наукове історико-етнологічне видання. – Хмельницький, 2005.
6. Бородій А.І. Євреї в аграрних відносинах на території Правобережної України у 1861-1914 рр. Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Бородій Андрій Іванович; Камянець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. – Камянець-Подільський, 2014. – 16 с.
7. Бойчук Я.А. Громадські об'єднання етноменшин на українських землях у складі Російської імперії (1861-1914 рр.) [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. / Бойчук Яна Анатоліївна; нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2015. – 20 с.
8. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / Под ред. Н.А. Тройницкого. – XXX. Подольская губерния. – Б.м.: Центр. Стат. Комитет Мин-ва внутр. Дел, 1904. – С. 285.
9. Там само. – С. 2-3, 100-101.
10. Там само.
11. Там само. – С. 100-101.
12. Там само.
13. Там само. – С. 275.
14. Там само. – С. 256-257.
15. Там само. 16. Там само. – С. 176-177.
16. Там само.
17. Обзор Подольской губернии за 1895 г. – Каменец-Подольск, 1896.
18. Первая Всеобщая перепись. – С. 11.
19. Православная Подолия (г. Каменец-Подольск). – 1905. – С. 13.
20. Статистические сведения Подольской губернии за 1862, 1863, 1864 годы. – Каменец-Подольск, 1865. – С. 22.
21. Обзор Подольской губернии за 1912 год.
22. Первая Всеобщая перепись. – С. 176-177.
23. Там само. – С. 9.

Хомутовська І.І.,
кандидат історичних наук,
коледж Миколаївського національного
університету ім. В.О. Сухомлинського

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У 1985-1991 РОКАХ

У статті наведено тенденції динаміки складових соціально-трудового потенціалу сільських населених пунктів Української РСР у складі СРСР період «перебудови» (1985-1991 рр.): перевищення смертності над народжуваністю, посилення міграції сільського населення, зменшення ресурсів для відтворення соціально-трудового потенціалу села..

Ключові слова: соціально-трудоий потенціал, народжуваність, смертність, демографічне навантаження, сільське господарство.

Keywords: social and employment potential, fertility, mortality, demographic burden, Agriculture.

Існує чимала низка праць присвячених вивченню ролі та значимості Української РСР у складі СРСР в цілому протягом 70 річчя його існування як системи, так і в період «перебудови» (1985-1991 рр.) соціально-економічного розвитку союзу. З цього приводу як в історичній науці, так і в політикумі побутує надто багато різних думок, перегинів, відвертих інсинуацій та спекуляцій. Оцінка значимості та діяльності Української РСР в цей період потребує об'єктивного підходу до врахування комуністичної теорії, тоталітарної практики, реального соціально-економічного розвитку країни в цілому, стану господарського комплексу та рівня життя населення у тодішніх умовах. Історичним фактом є те, що у складі радянської системи Україна мала досить потужний економіко-виробничий потенціал та виробляла практично четверту частину продукції сільського господарства для потреб СРСР. Продовольчу проблему радянського союзу в межах своїх можливостей забезпечував соціально-трудоий потенціал аграрного сектору.

Соціально-трудоий потенціал в загальному розумінні розглядається як складна система складових соціуму, трудового потенціалу та трудових ресурсів, які знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності і характеризуються певною динамікою історичного розвитку. Соціум (соціальна система, суспільство) – суспільство людей, які спільно проживають на якій-небудь території і входять у взаємні контакти частіше, ніж з іншими сусідами. Трудовий потенціал країни – наявні в поточний період і передбачувані в майбутньому трудові можливості, які характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками. Трудові ресурси – економічно активне, працездатне населення, частина населення, яка володіє фізичними і духовними властивостями для участі в трудовій діяльності [2]. Соціально-трудоий потенціал знаходиться та розміщується на певній території – особливий

адміністративній одиниці, яка включає певний простір землі (території) з визначеними кордонами.

З набуттям незалежності України, як самостійної і суверенної держави, в суспільстві значно актуалізуються питання дослідження її розвитку в різні історичні періоди, які були віховими або мали суттєве соціально-економічне та політичне значення. Відповідно до цього цілком закономірним і логічним є дослідження стану Української РСР в період «перебудови» соціально-економічного розвитку колишнього Радянського союзу, у складі якого республіка перебувала 70 років.

Метою дослідження є вивчення складових соціально-трудового потенціалу сільських населених пунктів Української РСР у 1985-1991 роках.

Адміністративно-територіальний поділ – це поділ країни на систему адміністративних одиниць, відповідно до якого утворюються місцеві органи влади й управління. Система адміністративно-територіального поділу склалася в Україні ще у 20-роках минулого століття і побудована на тоталітарних засадах в рамках колишнього СРСР. В такому ж стані вона знаходилась і в період «перебудови» (1985-1991 рр.) соціально-економічного розвитку союзу та залишилася і в незалежній Українській державі в період її становлення. Дана система характеризується високим ступенем централізації влади по лінії: уряд–область–район–сільська (міська, селищна) рада.

Адміністративно-територіальний устрій України в 1990, 1991 та 1992 роках (на початок року) становив відповідно: територія – 603,5 тис. км²; густина населення – 86 осіб на 1 км²; районів – 479; 481; 485 од.; міста, всього – 436; 436; 437; в тому числі державного, республіканського та обласного значення – 145; 149; 153; районів у містах – 120 од.; селища міського типу – 927; 925; 923; сільські ради – 8996; 9211; 9561 од.; сільські населені пункти – 28804; 28845; 28828 од. (тут і надалі використано матеріали та здійснені авторські розрахунки за виданням «Соціально-трудоий потенціал українського села. Стан, проблеми, шляхи вирішення») [4].

Кількість сільських населених пунктів на початок «перебудови» (1985 р.) в Україні складала 29188 од.; в 1991 році – 28845 од. (98,6% од.), тобто за цей період зменшення сільських населених пунктів відбулося на 943 од. (зменшення по 134 села щорічно). Одна із основних причин такого зменшення кількості сільських населених пунктів – поділ їх на «перспективні» і «неперспективні» села та наслідки Чорнобильської катастрофи. За регіонами найбільша кількість зменшення сіл за 1985-1990 роки відбулася в областях: Харківській – на 98; Миколаївській – на 54; Сумській – на 43; Полтавській – на 40; Кіровоградській – на 37. Стабільними у цьому плані були області: Хмельницька (+1 село), Чернівецька (+3); Черкаська (+9); Тернопільська (+21 село).

Чисельність наявного сільського населення з розрахунку на один сільський населений пункт на початок 1979 та 1989 років по Україні становила 655 та 601 особа. Найбільша середня людяність сільського населення на один населений пункт в 1989 році була в Чернівецькій області – 1387 осіб; 1320 осіб в Закарпатській; 1093 осіб – в Івано-Франківській області; найменша в Сумській області – 365; Харківській – 399; Полтавській області – 412 осіб на один сільський населений пункт.

В 1990 році кількість сільських населених пунктів за чисельністю жителів до 50 осіб складала 10% до загальної кількості населених пунктів; від 50 до 100 осіб – 9,3%; від 100 до 200 – 14,8%; від 200 до 500 – 26,1%; від 500 до 1000 – 22,1%; 1000 і більше – 17,7%.

Основним чинником скорочення чисельності сільського населення стало його природне зменшення внаслідок перевищення смертності над народжуваністю. В Україні 1991 році у 20,0% населених пунктах не було народжених; у 8,8% населених пунктів не було дітей віком 0-5 років та у 60,0% населених пунктах кількість померлих перевищувала кількість народжених від загальної кількості сільських населених пунктів.

За регіонами кількість сільських населених пунктів, в яких чисельність померлих перевищувала кількість народжених та їх питома вага у 1985-1990 роках виглядає наступним чином: в Полтавській області було 1354 од.; в Чернігівській – 1160; Вінницькій – 1142 та Харківській – 1100 населених пунктів; кількість померлих перевищувала кількість народжених в Черкаській області на 82,2%, Вінницькій – 78,3%, Київській – 78,7, та Чернігівській – на 77, 2 %.

Незадовільні економічні та соціально-побутові умови праці і проживання на селі зумовлювали недостатній життєвий рівень сільського населення, активізацію міграційного руху працездатного населення із сільської місцевості до міст для пошуку роботи і покращення життя. Розвиток сільських територій до 1985 і в період 1985-1991 років значною мірою визначався кількістю, розмірами та ефективністю діяльності підприємств, розміщених на їх території. Проблеми зайнятості населення, наповнення місцевого бюджету, соціальні питання на селі вирішувались в основному за рахунок підприємств сільського господарства.

За даними В. Вергунова в 1990 році в сільському господарстві України функціонувало понад 8,5 тис. колгоспів і 2,6 тис. радгоспів, які після здобуття Україною незалежності й проголошення курсу на ринкову економіку було реформовано в інші, ринково орієнтовані форми господарювання [1, с. 44-45].

Кількість селянських (фермерських) господарств в Україні в той період складала 82 од., з яких найбільше було в Львівській області – 36 од.; Харківській – 13 та Івано-Франківській області – 10; в одинадцяти областях не було жодного такого господарства. В 1990 році в обробітку сільськогосподарських підприємств було 38705,4 тис. га сільськогосподарських угідь, в тому числі у недержавних (колгоспи) підприємств – 28778,0; у державних (радгоспи) – 9927,4 тис. га; у громадян в обробітку знаходилось 2669,0 тис. га сільськогосподарських угідь з переважною питомою вагою особистих селянських господарств та ділянок для будівництва і обслуговування житлового будинку та господарських будівель – 2476,4 тис. га (92,8%).

Стан і розвиток суспільства в цілому та галузей економіки, в тому числі сільського господарства, значною мірою визначається чисельністю і структурою населення. Під населенням розуміється сукупність людей, що проживає на території окремої країни, регіону, населеного пункту та в масштабі планети.

Чисельність всього наявного населення в Україні (на початок відповідного року) в 1980 році становила 49959,6 тис. чол.; в 1990 році – 51838,5; в 1991 році – 51944,4 тис. чол., з нього відповідно сільське: 19034,6; 16969,3 та 16859,2 тис. чол., або 38,1; 32,7 та 32,5% до всього населення. Це свідчить, що практично дві третини від всього населення держави було зайнято в інших галузях економіки та про вплив сільського населення у промислові зони та міста. Структура постійного сільського населення за основними (укрупненими) віковими групами працездатності (на 1 січня) в 1980 році мала наступний вигляд: сільське населення, всього 18,7 млн. осіб, в тому числі молодше працездатного віку – 4,3; працездатного віку – 9,6 та старше пра-

цездатного віку – 4,8 млн. осіб; відповідно – 1988 рік: 17,1; 3,8; 8,5 та 4,8; 1990 рік – 16,9; 3,8; 8,3 та 4,8 млн. осіб. В цих роках населення молодше працездатного віку складало 23,0-22,2%; працездатного віку 51,3-49,2% та старше працездатного віку 25,7-28,6% від його загальної кількості.

Розподіл постійного сільського населення за групами працездатності по регіонах України в 1990 році (на 1 січня) мав наступний вигляд: найбільше населення 1102,2 тис. чол. у Львівській області, з них молодше працездатного віку – 24,4 %; працездатного – 49,6 та старше працездатного – 26,0%; у Вінницькій області відповідно – 1046,1; 19,0; 47,0 та 34,0. Найменше сільського населення було у той час в Луганській області – 386,5 тис. чол., з них молодше працездатного віку – 21,6%, працездатності – 50,3% та старше працездатного віку – 28,1% та Миколаївській області відповідно – 454,4; 24,3; 51,8 та 23,9.

Середньооблікова чисельність штатних працівників сільського господарства України в 1990 та 1991 роках становила 4765,1 та 4632,9 тис. чол. По регіонам держави найбільше штатних працівників сільського господарства в цих роках було у Вінницькій області – 289,8 та 287,3 тис. чол.; Одеській – 274,8 та 263,1 та Хмельницькій – 231,3 та 224,5 тис. чол. Найменша чисельність цієї категорії населення була в Чернівецькій області – 108,3 та 105,0 тис. чол.; Закарпатській – 114,8 та 108,1 тис. чол. та Рівненській – 141,7 та 136,0 тис. чол.

Демографічні особливості країни є відображенням і узагальненим вираженням її соціально-економічної історії і поточних змін в суспільстві. Стан розвитку суспільства, чисельність населення, його економічна активність, демографічний і трудовий потенціал значною мірою визначаються демографічною ситуацією.

В 1990 році природне скорочення сільського населення в абсолютних показниках становило 58,2 тис. чол. Динаміка природного руху сільського населення відстежується шляхом порівняння коефіцієнтів народжуваності і смертності сільського населення, які визначаються відношенням чисельності народжених (живими) і чисельності померлих протягом календарного року до середньорічної чисельності наявного населення з розрахунку на 1000 осіб. В 1990 та 1991 роках коефіцієнти народжуваності сільського населення (на 1000 осіб) становили 12,7 та 12,6; смертності відповідно – 16,1 та 17,2. Ці коефіцієнти свідчать про перевищення смертності сільського населення над народженнями. Демографічна ситуація на селі мала гострий кризовий характер, коли втрачено здатність суспільного організму до самовідтворення населення у попередньо його досягнутій якості і кількості.

Незадовільне забезпечення медичним обслуговуванням, незбалансоване харчування формують незворотні демографічні втрати у сільській місцевості за рахунок високого рівня смертності дітей. Коефіцієнти дитячої смертності в Україні в 1985 та 1990 роках (померло дітей віком до одного року на 1000 новонароджених) відповідно складала всього – 15,7 і 12,8; міські діти – 15,7 і 12,5; сільські діти – 15,8 і 13,5. Наведені показники дитячої смертності у віці до одного року значно вищі, ніж в країнах Західної Європи, де на першому році життя помирає шість дітей на 1000 народжених.

Динаміка природного руху сільського населення України в 1980, 1990 та 1991 роках представлена кількістю народжених (відповідно по рокам) 257,7; 214,3 та 211,6 тис. чол. та померлих – 271,9; 272,5 та 289,0. Природний приріст населення має

від'ємний характер: – 14,2; – 58,2 та – 77,4 тис. чол. На 1000 жителів в 1980, 1990 та 1991 роках народжених складало – 13,6; 12,7 та 12,6 чол.; померлих – 14,3; 16,1 та 17,2 чол.; природний приріст (від'ємний) – скорочення на 0,7; 3,4 та 4,6 чол.

Коефіцієнти народжуваності в сільській місцевості по регіонах в 1990 році (кількість народжених на 1000 чол. населення) мали наступний вигляд: Україна – 12,6; найвищий в Закарпатській – 17,5; Івано-Франківській – 16,4; Чернівецькій області – 15,6; найнижчий в Чернігівській – 8,2; Сумській – 9,2 та Черкаській області – 10,3. Коефіцієнти смертності по регіонах держави в 1990 році (кількість померлих на 1000 чол. населення) склали: Україна – 16,1; найвищий в Сумській області – 20,9; Чернігівській – 20,3 та Кіровоградській і Полтавській області – по 19,5; найнижчий в Закарпатській області – 9,9; Кримська автономія – 10,6 та Херсонській області – 12,4.

Коефіцієнти дитячої смертності у сільській місцевості по Україні в 1980 та 1990 роках (на 1000 живонароджених померло дітей до одного року) склали 15,4 та 13,5. По регіонах держави найвищий рівень даного коефіцієнту був у Луганській області (відповідно) 20,1 та 17,6; Сумській – 19,4 та 17,2; Закарпатській – 18,9 та 10,9; найнижчий у Київській області – 11,4 (1980 рік) та зріс до 14,4 (1990 рік); Миколаївській – 13,4 (1980 рік) та зріс до 13,8 (1990 рік); Хмельницькій – 13,5 (1980 рік) та зріс до 15,8 (1990 рік).

Розподіл живонароджених та мертвонароджених за статтю в сільській місцевості у 1990 році був наступним, народилось живими: обидві статі – 214,3 тис. чол., в тому числі хлопчики – 109,6; дівчатка – 104,7 тис. чол. На 100 дівчаток народилось 105 хлопчиків. Кількість мертвонароджених склала 1565 чол. обох статей, з них хлопчики – 919, дівчатка – 646 чол. В 1991 році народилось живими 211,6 тис. чол. обох статей, в тому числі хлопчики – 108,3 та дівчатка – 103,3 тис. чол. На 100 дівчаток народилось 105 хлопчиків. Загальна кількість мертвонароджених склала 1542 чол., з них 883 – хлопчики та 659 чол. дівчатка.

Кількість зареєстрованих шлюбів у сільській місцевості у 1980 році склала 163,0 тис. осіб; розлучень – 26,6 тис. осіб. Кількість зареєстрованих на 1000 осіб шлюбів склала 8,6; розлучень – 1,3. В 1990 році шлюбів було зареєстровано на 133,5 тис. осіб; розлучень – 27,2 тис. осіб; на 1000 осіб шлюбів – 7,9; розлучень – 1,6. В 1991 році кількість зареєстрованих шлюбів становила 140,5 тис. осіб; розлучень – 28,4 тис. осіб; на 1000 осіб зареєстровано шлюбів – 8,4; розлучень – 1,7.

Загальне демографічне навантаження на сільське населення працездатного віку (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб непрацездатного) на перше січня 1990 року по Україні складало 1024 осіб, у тому числі у віці молодшому за працездатний – 446 та старшому за працездатний – 578 осіб. У розрізі регіонів країни найвище відповідно навантаження в Чернігівській області – 130,4 осіб (373 та 931); Хмельницькій – 1143 (395 та 748); Житомирській 1131 осіб (441 та 690); найнижче в Кримській автономії – 780 (461 та 319); Закарпатській – 850 (521 та 329) та Херсонській областях – 853 осіб (477 та 376).

Міграційний приріст населення України в 1989, 1990 та 1991 роках відповідно складав: 44,3; 79,3 та 148,4 тис. осіб. Найбільший міграційний приріст населення в цих роках відмічався в Кримській автономії – 28,1 тис. осіб (1989 р.); 37,0 (1990 р.) та 37,9 (1991 р.); Дніпропетровській області відповідно: 11,3; 7,6 та 12,7 тис. осіб; Полтавській – 6,2; 4,5 та 11,8 тис. осіб. Найменший приріст, що має від'ємний характер,

встановлено в Житомирській області: – 10,1 (1989 р.); – 26,6 (1990 р.) та – 5,3 тис. осіб (1991 р.); Закарпатській області: -3,7; -1,8 та -2,4 тис. осіб; Чернівецькій області: -3,4; -3,4 та – 0,7 тис. осіб. Характерним було те, що міграційний приріст населення в місті Києві був позитивним і в 1989 році складав 9,2 тис. осіб; 1990 році – 10,0 та в 1991 році – 3,2 тис. осіб [3].

В якості висновків дозволимо зазначити, що в 1985-1991 роках історико-еволюційного поступу соціально-трудоий потенціал сільських населених пунктів Української РСР, як головної структурно-утворюючої одиниці сільського господарства, характеризується неоднозначністю, з одного боку присутній певний рівень у його розвитку, з іншого – втрата наявного і не відновлення потенціалу населених пунктів та природного скорочення сільського населення.

Пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціально-трудоого потенціалу сільських населених пунктів у національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства. Практичне відторгнення українського селянства протягом сімдесяти років у складі СРСР як господаря землі, носія моралі та національної культури призвели до втрати його потенціалу як в духовному, так і фізичному відношенні. Нагальними проблемами в сільській місцевості лишались невідповідність кількості народжуваних чисельності померлих, посилення міграції сільського населення, скорочення мережі закладів соціально-культурного призначення, зношеність та застарілість їх матеріально-технічної бази, остаточний принцип виділення ресурсів для збереження і відтворення соціально-трудоого та економіко-виробничого потенціалу села.

Література

1. Вергунов В. Учені запропонували – агросектор виграв / В. Вергунов // Віче. Журнал Верховної Ради України, 2015. – № 231 (401). – С. 44-45.
2. Мельник Л.Г. Экономика и информация: экономика информации и информация в экономике: Энциклопедический словарь / Л.Г. Мельник // Сумы: ИТД «Университетская книга», 2015. – 384 с.
3. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / За ред. проф. О.І. Шаблія. Вид. друге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
4. Соціально-трудоий потенціал українського села. Стан, проблеми, шляхи вирішення / Ю.Ф. Мельник, Б.К. Супіханов, Ю.Я. Лузан та ін. – К.: НДІ «Укראгропромпродуктивність», 2007. – 352 с.

Ноголь А. В.

аспірант кафедри міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича

УЧАСТЬ КАНАДИ У ВИРШЕННІ КОНФЛІКТУ В АФГАНІСТАНІ

Ключові слова: Афганістан, Канада, ООН, миротворчість, миротворча місія, конфлікт.

Keywords: Afghanistan, Canada, UN, peacemaking, peacekeeping mission, conflict.

Проаналізовано участь Канади у миротворчих операціях на прикладі Афганістану. Прослідковано те, як Канада на практиці реалізувала власні ідеї миротворчості та як використовувала світовий досвід у миротворчій діяльності під егідою ООН.

Поряд з високим рівнем бідності, широко розповсюджена політична несправедливість та соціальні заборони сприяли виникненню запеклого конфлікту в Афганістані, який тривав протягом двох десятиліть і є досі невіршеним [5].

Питання Афганістану потрібно було вирішувати на наддержавному рівні, адже негативні наслідки від цієї війни могли вийти за межі національних кордонів держави. В грудні 2001 року за посередництва ООН відбулися переговори, наслідком яких стало підписання «Боннської угоди» – основи для майбутнього політичного розвитку Афганістану. Дана угода стала «серцевиною» миротворчої стратегії міжнародного співтовариства. 28 березня 2002 року на базі угоди Рада Безпеки ООН (РБООН) односторонньо прийняла резолюцію 1401, що передбачала створення місії Організації Об'єднаних Націй у Афганістані, яка підкреслювала, що надання цілеспрямованої допомоги у відновленні та реконструкції держави, може сприяти реалізації Боннської угоди. І з цією метою РБООН закликала двосторонніх і багатосторонніх донорів тісно координувати свої дії, зокрема, через Групу з надання допомоги Афганістану та імплементаційну групу зі Спеціальним представником Генерального секретаря, Тимчасову адміністрацію Афганістану. У резолюції підкреслювалося те, що всі учасники конфлікту повинні строго дотримуватися своїх зобов'язань згідно норм в галузі прав людини, включаючи повагу прав жінок і норм міжнародного гуманітарного права, підтверджуючи свою тверду прихильність до суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і національної єдності Афганістану, визначаючи, що становище в Афганістані все ще загрожує міжнародному миру і безпеці [3].

Миротворча місія Канади в Афганістані формувалася послідовно і поетапно після 11 вересня 2001 року. На початковому етапі вона визначалася знаковими цілями протистояння міжнародному тероризму, який став у ХХІ столітті одним із глобальних викликів. Зокрема, в жовтні 2001 року за вказівкою прем'єр-міністра Канади Ж. Крет'єна країна взяла участь у антитерористичній операції в Афганістані, виділивши для неї 6 військових кораблів, 6 транспортних літаків та понад 2 тисячі військовослужбовців [2].

Важливим у діяльності ООН щодо Афганістану, було створення спеціальної

політичної місії під назвою UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan), якою управляв Департамент операцій з підтримання миру. Основними її завданнями було вирішення гуманітарних проблем, а також політичних питань щодо Афганістану [6]. Мандат цієї місії включав у себе: допомогу перехідній політичній системі Афганістану, підтримку організації демократичних виборів, забезпечення і координування гуманітарної допомоги та втілення концепції «3D» (захист, розвиток, дипломатія), моніторинг та координування зусиль щодо захисту та забезпечення дотримання прав людини, підтримку процесу примирення та підтримання миру, консультування та надання допомоги державі в питаннях управління та регіонального співробітництва. Після спаду миротворчої активності США в Афганістані, ЮНАМА була однією з місій, від якої відходило багато ініціатив. Вона представляла важливі кроки в напрямку втілення стійкого миру і стабільності в Афганістані, а також сприяла процесу демократизації.

Канада була однією з перших країн, яка приєдналася до військової операції США в Афганістані (жовтень 2001 року). Майже 900 військових піхотинців та канадські сили спеціальних операцій служили з самого початку місії в Афганістані. Канадські військові сили протягом даної операції діяли переважно на лінії фронту на півдні Афганістану, для того щоб протистояти атакам Аль-Каїди і Талібану, це був п'ятий за масштабами національний контингент. Починаючи з 2003 року, Оттава направила свої війська в Кандагар, де було вже набагато небезпечніше, так як суть місії змінилася з підтримання миру до боротьби з партизанами. Після кількох гучних військових операцій «Медуза» та «Сахара», кількість жертв збільшилася до масштабів часів Корейської війни. Так, кожного року між 2006 і 2010 помирало від 20 до 30 канадських військовослужбовців, список доповнювали також поранені. Після цих подій Парламент прийняв закон щодо припинення бойових дій до липня 2011 року та виводу всіх військовослужбовців до того ж терміну з області Кандагар. Натомість, уже в Кабулі канадські солдати мали провдти індивідуальні навчання солдатів Афганської національної армії, які були сплановані в контексті проведення операції «Афіна» [4, р. 488]. Боротьба Оттави з міжнародним тероризмом будувалася на основі тієї ж операції «Афіна», в рамках якої до серпня 2003 року в Афганістан прибули вже 1900 канадських військовослужбовців. Вони увійшли до складу Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ), які перебували під командуванням НАТО і розгорнутих по мандату ООН в цілях стабілізації ситуації в Афганістані. Канада була серед держав, які зазнали найбільших втрат. В загальному 157 канадців, у тому числі 1 дипломат, загинули [1].

Канадський уряд мотивував свою участь у місії в Афганістані, по-перше, захистом власних національних інтересів, по-друге, бажанням забезпечити канадське лідерство в міжнародних справах, по-третє, прагненням допомогти у відновленні Афганістану. Станом на 2014 рік, Канада вивела свої війська з Афганістану, її миротворча діяльність під егідою ООН та операції в складі НАТО закінчилися, але очікуваного результату це не принесло. Через суттєві фінансові затрати та високу кількість смертей серед військових, авторитет уряду впав, перш за все, серед власного населення. Неочікувана складність та недовір'я на практиці продуманих наперед гучних парадигм, не дали змогу швидко та ефективно вирішити даний конфлікт. Після отримання цінного досвіду у Афганістані, Канада перейшла до більш зваженої зовнішньої

політики, використовуючи при цьому лозунг «Канада передусім».

Список використаної літератури:

1. Бурлинова Н. В. Война в Афганистане (2001 – 2011 гг.): обзор и перспективы [Электронный ресурс] / Н. В. Бурлинова // Сетевое издание центра исследований и аналитики Фонда исторической перспективы. – Режим доступа: http://www.perspektivy.info/book/vojna_v_afganistane_2001__2011_gg__obzor_i_perspektivy_2011-07-01.htm
2. Комаров А. Н. Проблемы войны и мира во внешней политике канадских консерваторов в 2006-2011 гг. [Электронный ресурс] / А. Н. Комаров // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – Вып. 13. – 2014. – С. 191 – 199. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemny-voyny-i-mira-vo-vneshney-politike-kanadskih-konservatorov-v-2006-2011-gg>
3. Резолюция 1401 (2002), принятая Советом Безопасности на его 4501-м заседании, 28 марта 2002 года [Электронный ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_969
4. Breede H. C. Defining Success: Canada in Afghanistan 2006 – 2011 / H. C. Breede // American Review of Canadian Studies. – Vol. 44. – Issue 4. – 2014. – pp. 483 – 501.
5. Building Peace and Civil Society in Afghanistan: Challenges and Opportunities [Electronic resource] / Carnegie Council for Ethics in International Affairs. – Mode of access: http://www.carnegiecouncil.org/publications/articles_papers_reports/706.html/_res/id=sa_File1/706_afghanistan_report.pdf
6. The UN Assistance Mission in Afghanistan [Electronic resource] / Better World Campaign. – Mode of access: <http://www.betterworldcampaign.org/unpeacekeeping/missions/afghanistan.html>

THE CITY DEVELOPMENT AND SUPPORT NEEDS RESIDENTS

Keywords: city, sustainable development, residents, problems samoreprezentatsii, memory, aesthetics, ethics.

Spatial Development synthesis of their material and spiritual components in terms mehaurbanizatsiyi and information society is a very complex task requiring interdisciplinary approach and means of synthesis of architecture, urban design, ecology, psychology, sociology, information technology and others.

Important aspects of the urban environment worked many scholars: W. Tymokhin V. Hlazychevym V. Shymkiv, S. Mikhailov, AP Nagorno Z. Yargin, S. Hasiyevoyu and others. The article is a review of the urban environment in the context of updating the urgent human needs of urban residents.

Presenting main material. Designing an important task in the architectural environment of the city is to create a comfortable environment for human life. It is necessary to provide such basic needs of people who are in an urban environment, ease of orientation and movement; accessibility; safety, provide necessary services, comfortable transport mode, travel [1, 14]; emotional comfort. It should be noted that the term "comfort" spatially-subject environment is one of the fundamental goals of the design. This concept was crystallized knowledge from disciplines such as architecture, ergonomics, psychology and other disciplines. Meanwhile comfort - a complex system characteristic that reflects these human needs in an urban environment, functional and technological, physiological, ergonomic, emotional, aesthetic, social and cultural, as well as the need of interactivity - the implementation of a dialogue with the person [2, 111], [3]. Modern design consumer needs in an urban environment of intelligent spaces, including "vysokokomfortnyh city mikroprostoriv who possess artificial intelligence" [4, 21-22]. And also need to take comprehensive measures for sustainable urban development, especially effectively solve sanitation problems of the city, to form a special microclimate (means landscaping, arranging shumozahystu, improving aeration and insolation), while maintaining and enhancing natural systems, in order to maintain and improve city life and creating a unique atmosphere and symbolism city.

However, especially in the urban environment should ensure: a sense of safety for adults and children, a sense of community, mutual identity and samoreprezentatsii. A person

who is a "consumer" spiritual values, is actively involved in the process of their formation. Public spaces function as broadcast urban culture from generation to generation [5; 52, 54], [6]. Because of this popularity has become a public representation of society in its own public art. State representation codifies current doctrine memory societies. That city - ground for materialization of different cultures in historical context [7], preserve their memory. Social and cultural potential of the city - a harmonization of the urban environment to the needs of residents. [6] That is the design of the urban environment important to consider the spiritual "consumption" of the urban environment.

Conclusions. Sustainable urban development, conservation of their natural frame and aesthetics, ethics and the creation of "consumption" of urban space and historical architectural environment professionals, residents and tourists, the possibility of identity for urban residents, navigation for tourists; and communication, "quality", security, accessibility and preservation of "memory" is a priority of urban development under globalization.

REFERENCES

1. Nagorno PA design architectural environment Old Town. Author. Thesis ... candidate. architect. H., 2004. - 21 p.
2. Design. Ylyustryrovannyy dictionary-Directory / [Minervino GB, Shymko VT, AV Efymov et al.] ed. GB Minervino and VT Shymko. Moscow: Architecture-S, 2004: - 288 p.
3. Mironenko VP Architectural ergonomics. Kyiv: NAU-print, 2009: - 240 p.
4. S. Mikhailov Design sovremennoho city: Complex organizations to object-spatial environment (theoretical concept metodolohycheskaya): Author. di ... Doctor. yskust. M., 2011. - 57 p.
5. S. Hasyeva Architecture horodskoy environment. Moscow: Stroiizdat, 2001: - 200 p.
6. Site Vyacheslav Leonydovycha Hlazыcheva [electronic resource] // Access - <http://www.glazychev.ru/habitations&cities/default.htm> - (Date of treatment - 30.3.1984).
7. Y. Yura materialization of "memory" in the space of the city // "Problems of theory and history of architecture of Ukraine" .2014. - Issue 14. P. 170-177.

ПОД- СЕКЦІЯ 3. Обща психологія.

Лукіна Н.Б.

аспірант кафедри психології

ЧДУ імені Петра Могили,

м. Миколаїв

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ

У статті розкрито сутність та систематизовано сучасні уявлення про перфекціонізм як психологічний феномен.

Ключові слова: перфекціонізм, особистість.

Keywords: perfectionalism, personality.

На сьогоднішній день перфекціонізм став предметом інтенсивних наукових розробок як закордонних дослідників так і вітчизняних. Адже даний психологічний феномен викликав серед науковців численні дискусії з приводу його впливу (позитивного або негативного) на особистість. Проблема перфекціонізму як психологічної категорії є досить новою. Вона досліджується переважно за кордоном. Останнім часом ця тема висвітлювалася у роботах українських учених (І. Гуляс, Л. Данилевич, О. Лоза, Г. Чепурна) та російських науковців (Н. Гаранян, С. Степанов, І. Грачова, С. Єніколопов, Є. Соколова, П. Циганкова, А. Холмогорова, Т. Юдеева, В. Ясна). Значний доробок у дослідженні перфекціонізму належить зарубіжним вченим (Д. Барнс, С. Блатт, Р. Фрост, П. Х'юїтт, Г. Флетт, Д. Хамачек, Д. Боучер, Л. Девідсон, Р. Слейні, Л. Террі-Шорт, Р. Оуенс, П. Слейд).

Так як у сучасній психологічній науці існують розбіжності щодо визначення поняття «перфекціонізм», метою статті є теоретичний аналіз та систематизація сучасних уявлень про даний феномен.

Слово «перфекціонізм» прийшло у європейські мови з латинської: *perfectus* – «абсолютна досконалість». У сучасній психології перфекціонізм тлумачиться як переконаність у тому, що вдосконалення, як власне, так і інших людей, є тією метою, до котрої повинна прагнути людина. Поняття перфекціонізму почало з'являтися у науковій літературі у середині ХХ ст. Фактично перфекціонізм як явище психічної спрямованості відзначений набагато раніше: А. Адлером – як компенсаторне прагнення до переваги і досконалості, К. Хорні – як нарцисична патологія. Упродовж 60-80-их рр. у зарубіжній клінічній психології і психотерапії інтенсивно розроблялися теорії уявлень про перфекціонізм. У класичних визначеннях науковців, насамперед учених-психологів (М. Холендер, Д. Барнс) це поняття включало один параметр – тенденцію особистості встановлювати надмірно високі стандарти і, як наслідок, неможливість отримати задоволення результатами[2]. У 1990-х рр. уявлення про структуру перфекціонізму значно розширені. Лідерами у галузі цих досліджень стали група британських клінічних психологів під керівництвом Р. Фроста та група канадських учених, яку очолював П. Х'юїтт. Обидві групи розвивали уявлення

про перфекціонізм як про багатовимірний конструкт, що має складну структуру і включає високі особистісні стандарти та низку когнітивних й інтерперсональних параметрів. У вітчизняній психології феноменологія перфекціонізму вперше розкрито у межах клінічного розуміння природи цього явища і висвітлена у концепціях Н. Гаранян, А. Холмогорової, Т. Юдеевої [1].

Американський клінічний психолог М. Холендер одним із перших у 1965 р. дав визначення перфекціонізму як «повсякденної практики висування до себе вимог вищої якості виконання діяльності, ніж того вимагають обставини». Дослідник відводив цій рисі характеру провідну роль у подоланні депресії та різних психологічних захворювань [3]. У російській психологічній науці перші систематичні дослідження перфекціонізму розпочаті у лабораторії клінічної психології і психотерапії Московського НДІ психіатрії Мінздравсоцрозвитку РФ у 1990-х рр. ученими А. Холмогоровою і Н. Гаранян. Дослідницями введена типологія патологічного перфекціонізму: нарцисичний та нав'язливо-компульсивний. Перший визначається як «домінування мотивації досягнення досконалості й отримання схвалення та захоплення, на шкоду усім іншим мотивам, перетворення досягнення й визнання його головним сенсом життя». При нав'язливо-компульсивному перфекціонізмі «ідеалізований образ Я не витісняє такою мірою усі інші мотиви і змістовні інтереси», разом з потребою у досконалості зберігається зацікавленість не лише у результаті, але і у самій діяльності. Серед українських дослідників, які зробили перші спроби класифікувати всі теорії дослідження перфекціонізму, став О. Лоза, виокремивши три підходи щодо визначення цього феномену: як прагнення самовдосконалення (мотив самовдосконалення); як настанова (установка); як риса особистості [2].

Таким чином, теоретичний аналіз перфекціонізму показав, що даний психологічний феномен досліджувався, але є недостатньо вивчений та вимагає подальших наукових розробок.

Список використаних джерел

1. Гаранян Н. Г. Перфекционизм, депрессия и тревога // Московский психотерапевтический журнал. 2001. – № 4. С. 18 – 49.
2. Павлова В.С. Перфекціонізм як психологічний феномен // Збірник наукових праць. Психологічні науки. 2013. – Т.2, Випуск 10(91). С. 242 – 247.
3. Ясная В. А. Перфекционизм: история изучения и современное состояние проблемы // Вопросы психологии. 2007. – № 4. С. 157 – 167.

REGULARITIES OF THE VOCAL ACTIVITY OF SENIOR PRESCHOOLERS'

Keywords: vocal activity, regularities of the development of vocal activity, vocal aims, vocal intentions, vocal aim formation, internal programming, grammatical structuring.

Found out after a forming experiment typology features, individual differences of becoming in senior pre-schoolers of vocal operations and actions, and also their high-quality and quantitative analyses became also the basis both for the exposure of regularities of the development of children's vocal activity as the establishment of objectively existent dependences between purposeful psychodidactic influences and results of speech actionable ontogenesis, improvement of their speech creative sinergistical system and psyche on the whole. *Essence of these regularities consists in the following:*

1). The successful forming of vocal activity depends on the development of obligatory vocal constituent – all without exception psychical processes.

2). Development of vocal activity of children is determined foremost by that, how the ability to perceive reality and form, model their own character of the world – subjective character of the objective world is acquired.

3). Ontogenesis of vocal activity of pre-schoolers is predefined by child's creation of the individual language as the own language system, satisfying to the necessities of children in communication, and also constructing of the verbally-semantic intranet, which is the result of the forward becoming in children the ability to correlate objects, phenomena, connections and relations between them, evident situations, really existing, with the different levels of verbal codes (language units), determined by timely formed language competence.

4). Basis for the development of vocal activity of pre-school age children is the possession of ability to compare the characters of objects, characters of the phenomena, characters of situations and events, characters of connections and relations with verbal codes, abstracting from concrete things and forming mental character of the world, which is the basis for creation of the internal speech program.

5). Realization of pre-schoolers' vocal activity is in a direct dependence on near and clear by them reasons. Motivational sphere of a child's psyche embraces its fascinations and needs, interests and motives, affects and emotions.

6). Speech actionable ontogenesis of pre-schoolers is conditioned by the development of intentional orientation of a talkative child on partners of communication, on educational-vocal tasks and educational-vocal activity; by unipath and firmness of vocal intentions (ideas); presence of vocal intentions and images of a results of the forecast utterances.

7). Forming of speech as an activity depends on the development in children the independent arbitrary regulation of vocal aim formation, realized reflection of the aim of talking, and on carried out connection between imagination of the forecast result of utter-

ance and its motive.

8). Pre-schoolers' vocal activity develops when their internal speech begins to take part in the development of idea into verbal utterance in the act of talking and, vice versa, rolling up of the perceived utterance in the act of speech listening.

9). Realization of vocal activity of children as purposeful, intentional, arbitrary vocal actions depends on a timely capture the internal programming of an utterance: «sense and semantic syntacting» [1]. Vocal activity of children develops, if they acquire ability «to fix the internal program» the maintenance of both all the utterance and its separate fragments.

10). Development of vocal activity directly depends on a presence and functioning in pre-schoolers' vocal practice of all aggregate of internal speech operations which provide this psychological function. Unformed one or another vocal operation in the integral speech-thinking function stipulates certain difficulties in production of utterances.

11). Development of vocal activity is conditioned by children's acquisition of the ability to seize the different types of syntax (deep and superficial) and vocabulary (deep and superficial), peculiar to one or another level of the utterance construction.

12). Development of children's internal speech – principle component of their vocal activity – is substantiated by their acquisition of capabilities: a) to line up the «hierarchical structure of internal words», i.e. «internal speech scheme» adequately to substantial for them maintenance of mental presentation and according to the «rules of situation-semantic development» and b) to replace senses and «situation-semantic syntax» by the objective language meanings, which are presented by a «semantic structure», ranged in accordance with the «rules of semantic syntax» [1].

13). Development of children's vocal activity depends on an implicit capture by them psychological, i.e. semantic, rich in content rules (situation-semantic development), and rules of semantic syntax.

14). Development of the ability to transform semantic structures in superficial one depends in pre-schoolers from the formed ability to take into account the grammatical possibilities of the mother tongue, adhering to the implicitly mastered rules of surface grammar, which account «possibilities of concrete language realization indicated by the psychological (semantic) rules of syntactic relations of corresponding semantic units».

15). Development of children's vocal activity is determined by their ability to pass any situations: relations, causal connections, sequence or simultaneity of situations.

16). Development of operations of grammatical structuring passes ahead in pre-schoolers the development of operations of the internal programming and depends on a capture of grammatical structure of the mother tongue and its elements – lexical units which unite in the external speech on peculiar to this level of speech production rules of surface grammar.

17). Primary development of vocal activity in children is conditioned by a timely capture of arbitrariness, premeditation, realization of speech, reflexion over the speech.

18). Becoming of vocal activity fully depends on «worldly» [2] and scientific, language and metalanguage, «declarative and procedure» [3], realized and unrealized, natural (implicit) and trained knowledge. Every variety of knowledge, regardless of principles of their classification, to a certain extent stipulates both functioning and development of pre-schoolers' vocal activity.

REFERENCES

1. Ahutina, T. V. (2002). Neyrolingvisticheskiy analiz dinamicheskoy afazii. O mekhanizmax postroeniya vyskazyvaniya [Neurolinguistic analysis of dynamic aphasia. On mechanisms of utterance building]. Moskva: Terevinf. [in Russian].
2. Vygotskiy, L. S. (2000). Mysl i slovo [Thought and word]. Moskva: Izd-vo EKSMO-Press. [in Russian].
3. Zalevskaja, A. A. (2007). Vvedenie v psiholingvistiku [Introduction into Psycholinguistics]. Moskva: Ros. gos. gumanit. un-t. [in Russian].

UDK 159. 9

Nataliia Kharchenko
Pereyaslav-Khmelnytskyi
State Pedagogical University
named after Hryhorii Skovoroda,
Ukraine

PROBLEM OF UNDERSTANDING IN THE PSYCHOLOGY SCIENCE

The article discusses the phenomenon “understanding” from the position of psychological science. The paper also examines the relationship between the categories of “understanding”, “knowledge”, “perception”, “sense”, in particular the relationship (interdependence) in dyads “understanding – knowledge”, “understanding – perception”, “understanding – sense”.

Keywords: understanding, thinking, perception, meaning, knowledge, apperception (experience).

The problem of understanding is reflected in the psychology science (A. Yu. Agafonov, 2003; V. P. Belyanin, 2001, 2004; L. G. Vasil'ev, 1991; A. A. Brudnyi, 2005; L. P. Doblavey, 1982; A. I. Zimniaya, 2001; A. A. Zalevskaja, 2005; V. P. Zinchenko, 2012; V. V. Znakov, 1986, 2005, 2008; H. S. Kostyuk, 1988; A. A. Leontiev, 1999; A. R. Luria, 2002; S. L. Rubinstein, 1976; L. A. Selitskaya, 1976; A. A. Smirnov, 1966; A. N. Sokolov, 1968; N. V. Chepeleva, 1990 and others). In psychology, there have been outlined two approaches to the study of understanding: the first – understanding as the process, the second – the understanding as a result of this process.

S. L. Rubinstein drew attention to the procedural nature of understanding. He argued that “understanding as the process, as mental thought activity – is the differentiation, analysis of things, phenomena in the relevant to the context qualities and implementation of connections (synthesis) that make up this context” (Generalization and abstraction in the process). “Understanding, – he says, – is the specific process” [8, 236-237]. The essential feature of this process, according to S. L. Rubinstein, is that “it is always the transition from misunderstanding to understanding. It is achieved by inserting the object of understanding in all new connections, which form it” (ibid).

In the point of view of A. I. Zimniaya the process of opening the semantic connections and relationships between concepts is called comprehension and the result of it – understanding or misunderstanding. Understanding (misunderstanding), she continues, lies in the quality of the result of the process of reflection as well as the reflection itself, is included integrally into the process of semantic perception of verbal communication, presenting its internal productive side [10].

G. I. Bogin (2001) differentiates the substantial and procedural sides of understanding. The substantial aspect of understanding is characterized by a person's ability to understand. Procedural – consists of a set of actions, procedures, which provide the transition from misunderstanding to understanding. At the same time scientist focuses on the fact that “... the true culture of understanding provides strong enough development of substantial and procedural

sources in understanding” [2].

It should be noted that for many scientists (A. A. Brudnyi, L. G. Vasil'ev, V. V. Znakov, H. S. Kostyuk, A. A. Leontiev etc.) the problem of “strict” differentiation of understanding on the process and the result did not exist.

H. S. Kostyuk in his famous work “On the psychology of understanding” (1988) focused attention on various aspects of this complex phenomenon, reflecting in different meanings of the word “understanding”, namely: understanding as a person’s ability to understand something, that is the process of understanding, i. e. the insight into the various objects, the state of consciousness of the person, revealing the essence of the problem; understanding as a result of this process, which is expressed in the judgments, conclusions, concepts, attitudes, that are formed at the individual as a result of his/her understanding of the certain objects [5, 197].

The scientist reveal the main characteristics of the process of understanding: *aim direction* (the understanding purports to disclose connections in some phenomena of objective reality, find obscure, to answer a question and solve a certain problem); *motivation* (the driving force of understanding); *activity* (analytical-synthetic activity); *productivity* (images, ideas, opinions, concepts as a result of understanding); *emotions* (experience, feelings – satisfaction, dissatisfaction, doubt, confidence, surprise, complexity of the problem, the possibility of its resolution, etc. – that arise as a result of understanding); the role of *sensory images, willpower, as well as the individual characteristics of the person* in the process of understanding [5].

Considering the two sides of understanding (process and result), H. S. Kostyuk concludes that they are closely linked. Understanding occurs there, said the scientist, where there is the ability of the living creatures to understand something, which [ability] is expressed in the process of understanding. During this process, changes the state of consciousness of the person due to the fact that it becomes clear previously incomprehensible. Understanding is expressed in the concrete results (judgments, concepts, etc.), which can be judged on its availability or truth (ibid).

A. A. Brudnyi notes that “... the understanding exists as the process and, as the experienced by the individual and its result” [3, 132].

According to the approval of A. A. Leontiev (1999), between the process of understanding and its result it is impossible to draw a clear line. The scientist introduces the concept of the “image of the text content” not as a total or final result of understanding, but understanding of the process, taken from its content side. Image of the content of the text, according to the scientist, is fundamentally dynamic. It is not, and it becomes, and only in constant formation is its being” [6, 142].

This view is shared by A. P. Tupitskaya (1995) who defines understanding as the “rezultative process that accompanies a receptive activity” [13, 58].

Many psychologists (A. Yu. Agafonov, A. A. Brudnyi, V. V. Znakov, A. B. Kovalenko, A. A. Smirnov, N. V. Chepelieva etc.), while exploring the place of understanding in human mental activity, associate it with mental activity. Understanding, according to the scientists – is the original phenomenon of thinking. Man begins to think, noted A. A. Brudnyi, when he has the need to understand something. In this connection it is interesting, that A. Yu. Agafonov writes “without understanding the thinking is impossible, but – continued the scientist – when we affirm it we mean that understanding which is itself ... the result of actually thinking, and ignore the procedural nature of the understanding, and the thought

process is not possible without *dynamics* (italics by the author of article) of understanding [1, 232]. We subscribe to the approval of a psychologist that “understanding as a result of thinking should be distinguished from the dynamics of understanding. Thinking as a process of understanding, and thought, as a result of understanding reflect different – procedural and rezultative – aspects of consciousness in the thinking aspect” [1, 261].

V. V. Znakov (1986) in his work argues that the main effort in psychological science should be focused on procedural, dynamic aspects of the understanding. “It is this line of researches – he writes – seems to us a promising and requiring the urgent solutions” [11, 169-170]. Results of many years’ research of the scientist led him to make conclusions that understanding is not an independent mental process, such as attention, memory, etc. It is the result of thinking, but at the same time it is one of its processes (ibid).

L. P. Doblavev (1982) differentiates understanding in broad and narrow sense. Understanding in a broad sense – is the establishment of significant connections and relationships between the objects of reality through the use of the hidden (unexpressed) knowledge. In this regard, it is a manifestation of different cognitive processes such as meaningful perception or recognition, memorization or reflection, imagination or thinking. In the narrow sense understanding – is a component of thinking, which consists in identifying and disclosing of hidden (unexpressed) issues in a problem situation on the basis of existing knowledge and the use of special techniques [4].

Most researchers (Yu. A. Agafonov, A. A. Zalevskaya, A. I. Zimniaya, A. A. Smirnov, N. A. Rubakin etc.) emphasize that understanding is not limited only by thinking, and is a phenomenon that includes other cognitive processes – memory, speech, representation (imagination). Essence of understanding, says Yu. A. Agafonov, is also expressed in the phenomena of perception, representation, emotional experience, reflexion [1, 232].

We share the views of A. A. Zalevskaya, A. R. Luria, I. M. Rumyantseva, according to which understanding is a complex, integrated “perceptual-cognitive-affective” [9] process, which includes thinking, memory, representation, reproductive and creative imagination, emotional and volitional processes, peculiarities and abilities of the individual, as well as “pervades and mediates all other cognitive procedures (observation, description, prediction, explanation, etc.)”.

The scientists (Yu. A. Agafonov, A. A. Brudnyi, L. P. Doblavev, V. V. Znakov and others) repeatedly raised the issue of the relationship between categories of “understanding”, “knowledge”, “cognition”, in particular the relationship (interdependence) in dyads “understanding – knowledge”, “understanding – cognition”. Thus, it was proved that understanding is always based on the knowledge gained in both the current and previous mental activity. In turn, any knowledge contains the potential possibilities of its understanding [12, 6].

*Author considers **understanding** as a complex “perceptual-cognitive-affective process” (A. A. Zalevskaja [9] which consists in separation, perception and comprehension by “the subject of understanding” (V. V. Znakov [11, 12] of the sense of reality, requiring understanding, its further comprehension and rethinking, resulting in a new generation of meaning, or the deployment of a new counter process of understanding by the addressee recipient in terms of availability in his previous experience of the necessary linguistic and encyclopedic knowledge.*

Understanding is a complex and multidimensional phenomenon that can act as a natural and social, conscious and unconscious, objective and subjective, both as a process and the result. Understanding as a psychological phenomenon covers all mental processes: thinking, memory, representation, creative imagination, emotional and volitional processes,

properties and abilities of the individual, pervades and mediates cognitive procedures (observation, description, prediction, explanation etc.). Understanding is the target, motivated, active, emotional and volitional, productive, and individually personal process.

REFERENCES

1. Agafonov, A. Yu. (2003). Osnovy smyslovoy teorii soznaniya [Bases of semantic theory of consciousness]. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo "Rech" (in Russian).
2. Bogin, G. I. (2001). Obretenie sposobnosti ponimat: Vvedenie v filologicheskuyu germenevtiku [Gaining the ability to understand: Introduction to philological hermeneutics]. Retrieved 12.12.2013. from http://www.bim-bad.ru/docs/bogin_ponimaniye.pdf (in Russian).
3. Brudnyi, A. A. (2005). Psihologicheskaya germenevtika [Psychological germenevtics]. Moskva: Labirint. (in Russian).
4. Dobraev, L. P. (1982). Smyslovaya struktura uchebnogo teksta i problemy ego ponimaniya [Semantic structure of the educational text and the problems of its understanding]. Moskva: Pedagogika. (in Russian).
5. Kostyuk, G. S. (1988). O psihologii ponimaniya [On the psychology of understanding. Selected psychological works]. In V. V. Andrievskaya, G. A. Ball, A.T. Gubko & E. V. Proskura (Eds.), Izbrannyye psihologicheskie trudy – Selected psychological works (pp. 195-228). Moskva: Pedagogika. (in Russian).
6. Leontev, A. A. (1999). Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of psycholinguistics]. Moskva: Smyisl. (in Russian).
7. Luriya, A. R. (2002). Pismo i rech: Neyrolingvisticheskie issledovaniya [Writing and speaking. Neurolinguistic research]. Moskva.: Akademiya..(in Russian).
8. Rubinshteyn, S. L. (1976). Problemy obschey psihologii [Problems of general psychology]. Moskva: Pedagogika. (in Russian).
9. Zalevskaya, A. A. (2005). Psiholingvisticheskie issledovaniya. Slovo. Tekst: Izbrannyye trudy [Psycholinguistic researches. Word. Text: Selected Works]. Moskva: Gnozis. (in Russian).
10. Zimnyaya, I. A. (2001). Lingvopsihologiya rechevoy deyatel'nosti [Lingvopsychology of speech activity]. Moskva: Moskovskiy psihologo-sotsialnyy institut, Voronezh: NPO "MODEK". (in Russian).
11. Znakov, V. V. (1986). Osnovnyye napravleniya issledovaniya ponimaniya v zarubezhnoy psihologii [Basic directions of investigation of understanding in foreign psychology]. Voprosy psihologii – Questions of psychology, 3, 163-171. (in Russian).
12. Znakov, V. V. (2005). Psihologiya ponimaniya: Problemy i perspektivy [Psychology of understanding: Problems and Prospects]. Moskva: Izd-vo „Institut psihologii RAN”. (in Russian).
13. Tupitskaya, A. P. (1995). Germenevticheskaya model avtorskogo ponimaniya [Hermeneutic model of author's understanding]. In G.I. Bogin (Ed.), Ponimanie mentaliteta i teksta – Understanding in mentality and of the text (pp. 58-67). Tver: TGU.(in Russian).

PRECONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SPEECH ACTIVITY IN FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article updates the description of the pilot psycholinguistic experiment related to study of the development of professional speech activities in future practical psychologists-graduates – bachelors. It presents a survey of students on those qualities of speech that should have psychologists; speech abilities, personal qualities of speaking, interests and aptitudes in the field of speech communication, they would rather have; test results that showed their understanding of a psychologist's speech and language specific activities and features of psycholinguistic analysis of the utterances oriented on vocational and psychological area; preconditions for successful development of future specialists' professional speech of mentioned profile are set.

Keywords: professional speech activity, development, future psychologist, professional speech.

For students psychologists of graduate courses (bachelors) were offered specially designed tests on psycholinguistic subjects in order to identify their ideas and knowledge of speech specifics in their psychological speech activity. It was performed the oral (individual) survey, during which we tried to find out what qualities: a) ensure the successful implementation of professional activity; b) prevent its effectiveness. The second question dealt with what skills, personality's traits, interests and inclinations, the students would like to have as the psychologists. It was proposed to do the tasks on building of short profession oriented utterances (dialogues and monologues), psychotherapeutic narrative, psycho consulting discourse, dialogue during psycho-correctional events. Topics problems, age group of customers and the forms and methods of work the graduates chose themselves. In this pilot experiment, we were interested in the actual speech product, the results of which after psycholinguistic analysis gave us the opportunity to make an initial primary representation of the vocational speech activity formation in future psychologists, and set preconditions for its successful development. We conducted content analysis, semantic and linguistic analysis of the statements recorded on tape. Experiment covered 30 bachelor graduates who have studied the specialty "Psychology".

By using survey we examined subjective assessment of the graduates on their readiness to make speech influence, formation of their speech and language skills to work with clients.

During the survey of students it was revealed that 86.7% of respondents did not identify any of the communicative speech qualities that ensure successful execution of professional activities. The rest of them – 13.3% of respondents – called communication skills, but could not explain what it is; they emphasized the importance of expressive speech. Mostly they called personal qualities, such as: personal responsibility, respect for a human, poise, breeding, strictness, patience and so on.

Among the qualities that prevent the effective activity of a psychologist, 93.3% of respondents could not name a communicative speech ones, limited only qualities such as emotional imbalance, lack of organization, intellectual immaturity, uncertainty in himself, etc.; only 3.3% of respondents want to have good language and be able to communicate in their native and foreign languages.

The test results were quite unexpected for this category of respondents as the future psychologists have showed low levels of ideas and knowledge of professional-speech features of their profession, despite the fact that speech – is the main tool of their profession and activity; 53.3% of respondents believe that psychologist's speech is an intercourse, 10% – activities, 23.3% – communication, 10% – the behavior and only 1% – consider it like a process. None of the graduates considers it as multidimensional phenomenon that can be detected and treated as a process, and as an activity, and as a property, and as a speech communication, and as a state, and as a behavior – depending on conditions of interaction.

The intercourse and communication overwhelming majority (83.3%) of graduates seen as the identical categories, hierarchically independent; and 16.7% consider them interdependent, but in what way they do not know. They do not imagine that communication as meaningful interaction is a combination of speaking and listening, communication component along with perception and interaction.

96.6% of respondents think that broadcasting of psychologist must be spontaneous and holistic; they mistakenly combine features of speech which are inherent to different speech processes spontaneous (spontaneous speech) and targeted which may only be holistic; 3.4% of graduates said that it must be active and context.

100% of graduates do not find a professional speech of a psychologist as an speech influence and see it only as an intercourse (speech communication 53.3%). However, speech communication they understand only as the transfer of information (76.6%) and speaking (23.4%) and speech communication – both verbal experience (90%) and interaction (10%). So the important for their professional development concepts remained outside of graduates' professional consciousness. Not realizing the features of psychologist's speech activity as a set of focus, arbitrariness, awareness, intentionality, reflectivity, etc., the future psychologists describe it with the following qualities: purposeful (73.3%), reactive (13.3%), and arbitrary (4%). None of the respondents called professional broadcasting as the tool of their future work, and completely took it to a means of communication (100%). Professional speech and language of profession all graduates attributed to the means of communication, not seeing them as quite different phenomena. 50% confirmed the same thoughts when they called them synonymous. The need for mastery by a psychologist of subject oriented (60%) and personality oriented communication (10%) remained unclaimed, ignored also professionally inappropriate socially oriented communication, which are essential for group and individual work with clients

93.3% of bachelors nominate professional speech activity as a text, 6.7% – statement, avoiding completely unfamiliar concepts of «discourse», «narrative», «system of broadcasting actions and operations» during a choice of answers in a test.

Analysis of future psychologists' statements made on materials performed by them 3 above mentioned tasks showed that. 40% of respondents generally failed to engage in dialogue with the client, professionally conduct a conversation with him. 50% of respondents' analyzed dialogues had no logical consistency and coherence, do not constitute conclusive

judgments, and have not been able to implement correctional and developmental effects. 10% of the dialogues by professional linguistic-stylistic design and professional content only approached the professional level.

The analysis of monologue statements of respondents was considerably lower. 76.6% of future psychologists showed unawareness of professional speech grounds. The students have some self-directed professional plans, but at this time they do not imagine the expected results of the statements, do not associate them with the speech motive of sense formation. In graduates are developed the operations of grammatical structuring of speech and choice of words in form on a level sufficient for communication, but insufficient to perform professional speech activity. The combination of words are monotonous, they used neither different affixations, nor professionally colored vocabulary in appropriate way. Graduates have difficulty in smooth automatic selection of forms and tokens, which is not conducive to accurate reproduction of professional designs. Bachelors who participated in the test, have difficulty in deploying semantic content of speech and verifying the results of speech act from their original intentions (designs), they do not reflect their speech, but often spontaneously rebuild the failed programs of statements, paraphrase their statements to complete the sentence, more exactly express an opinion. Deploying the internal program of statement, future psychologists do not follow the implementation of semantic fullness, but "they listen to themselves" in the process of speaking, that is made, though not always constructively, corrections into internal program as a result of spontaneous control.

In 23.4% of respondents the motives are not related to the formation of meaning, they do not understand the reasons that lead to the emergence of professional discourse. Their designs of statements are professionally depleted. The future specialists have difficulty in sentences arrangement, their completion; they make mistakes in the management of words. Updating of the desired token is complicated. Inertia of the internal programming of speech is not conducive to creative paraphrasing of him in the process of uttering or completing of the opinion. The bachelors make speech pauses without completing certain phrases, they have difficulty in selection of words and their forms, do not always find the appropriate tokens.

Thus, the preconditions for successful development of professional speech activity in future psychologists are the following: a) the obligatory introduction of psycholinguistic subjects in state standards of training psychologists; b) development of educational programs in these disciplines by taking into account not only theoretical knowledge but also practical one – professional speech that will ensure free and deeply professional communication with customers, the development of specialists as language personalities, bearers of speech elite culture.

ВІДЧУТТЯ, СПРИЙМАННЯ І РОЗУМІННЯ СЛОВА В ІНШОМОВНІЙ МОВЛЕННЕВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова/Key words: відчуття/sensation, сприймання/perception, поняття/concept, формування розуміння/formation of understanding, іноземна мова/foreign language.

Мова, як одна з найскладніших психічних функцій, бере участь у різних видах діяльності. Позначення чуттєвих відчуттів за допомогою символів та оперування ними перекладають усі вищі психічні функції на більш високий опосередкований абстрактний рівень. Першим таким символом є слово, як комплекс звукових сигналів, пов'язаних зі значенням. Мовленнева діяльність оперує словами. Сприйняття мовлення являє собою проникнення в смисл, який лежить поза знаковою формою мови. Думки та зміст сприйнятого людиною формуються в мовленні.

Перехід від ступеня чуттєвого пізнання до логічного мислення характеризується, перш за все, переходом від сприйняття та уявлення предметів, явищ, дій тощо до їх відображення у вигляді понять. Поняття є результатом тривалого процесу розвитку пізнання, концентроване вираження досягнутого знання. Формування поняття являється складним діалектичним процесом, який здійснюється за допомогою методів порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, ідеалізації, узагальнення, експерименту тощо. Поняття є необразним, вираженим через слово відображенням дійсності. Воно знаходить свою дійсну мисленнево-мовленневу сутність через розгортання його системою суджень; це сутність «...не більше ніж скорочень, в яких ми охоплюємо, відповідно їх загальним властивостям, безліч різноманітних чуттєво сприйманих речей» [5].

В поняттях людина за допомогою слів закріплює знання про загальні властивості речей, накопичені в процесі пізнання оточуючого світу. Зв'язок понять, на думку В.М. Богуславського (1957), з сприйманням і уявленням, з активною роботою уяви ніколи не може зникнути – він необхідний не тільки для виникнення, а й для самого існування понять. Поняття виникають і існують в головах людей разом з їх найрізноманітнішими емоціями, настроями, бажаннями, прагненнями, з якими поняття завжди тісно пов'язані. Тому, коли в словах знаходять своє закріплення думки, поняття, судження, то разом з ними і у зв'язку з ними в словах закріплюються сприйняття і уявлення, якими в більшій чи меншій мірі супроводжується кожна абстрактна думка.

Проблема значення є однією з найбільш важливих і, можливо, найбільш

спірних питань теорії мови і всього гуманітарного знання. В аспекті суб'єктивного значення ця проблема може бути сформульована як проблема значення і смислу і, більш широко, як проблема розуміння й нерозуміння. Набування словом значення, згідно Л.С. Виготського, є результатом складної активної діяльності (оперування словом або знаком), в якій беруть участь всі основні інтелектуальні функції у своєрідному сполученні.

О.М. Раєвський, встановлюючи взаємовідношення чуттєвого і раціонального в змісті слова, приходить до висновку, що в цьому узагальненні можливі найрізноманітніші сполучення абстрактно понятійного та конкретно-образного, чуттєвого змісту мислення і тільки внаслідок розкриття своєрідності цього сполучення можливе правильне розуміння смислового змісту слова. Через те і оволодіння смисловим змістом слова у процесі мовного розвитку вимагає як основну передумову не тільки формально-логічного визначення понятійної сторони цього змісту, а й усвідомлення тієї сторони, яка являє собою конкретно-чуттєве в ньому [7].

Розуміння слова як основної структурно-семантичної одиниці мови, що містить в собі сукупність різноманітних (семантичних, фонетичних, граматичних) ознак (специфічних для кожної окремо взятої мови) є важливим чинником у вивченні іноземної мови. На думку М.Р. Львова, процес розуміння слів не механічний, значення слова стає зрозумілим у контексті [3]. Усвідомлення граматичних зв'язків між словами в реченні відбувається в коді на основі мовного чуття – глибинних, внутрішніх, неусвідомлюваних узагальнень, що формуються в ранньому дитинстві, удосконалюються протягом життя та лежать в основі мовленнєвих процесів: вибору слів, їх сполучення, утворення словоформ, побудови речень.

Вказуючи на основні етапи і форми становлення значення слова щодо характеру узагальнення на різних етапах розвитку, Л.С. Виготський вказував на якісні його відмінності. Спочатку йде утворення синкретичних образів. Перший *синкретичний образ*, який утворює значення слова, є образом випадкової групи предметів, що утворюється на основі просторових або часових зустрічей окремих елементів, безпосереднього контакту або складнішого відношення, котре виникає між ними у процесі безпосереднього сприймання. В цей час людина керується не об'єктивними зв'язками, які вона відкриває в речах або явищах, а суб'єктивними, котрі визначаються власними враженнями, справленими на неї. Загальне значення формується не в результаті виділення об'єктивних ознак властивих предметам, а *на підставі* того *спільного*, що виступає у загальному враженні від предметів при їх сприйманні. На більш високому рівні в основі значення слова лежать зв'язки, які є результатом не поодинокого сприймання, а утворюються внаслідок об'єднання предметів, група яких була створена раніше. Наступний етап, на думку вченого, характеризується здійсненням *узагальнення* відповідно до об'єктивно існуючих зв'язків між предметами чи явищами в основі якого лежить добір за ознакою функціонального доповнення – «...це є узагальнення на основі співучасті узагальнюваних предметів в єдиній практичній операції на підставі їх функціонального співробітництва» [2].

Для усвідомлення суті нового слова виникає проблема збагатити уявлення конкретним змістом. Збагачення конкретним змістом перших уявлень повинно спиратися на життєвий досвід. Воно потребує формування нових асоціацій. Спираючись на загальні ознаки встановлюється зв'язок між раніше сформованими першими уяв-

леннями про предмет чи явище. Встановлення такого зв'язку є формуванням нової асоціації. Формування цієї асоціації пов'язано із виділенням змісту шляхом аналізу та порівняння з раніше відомим, усвідомленим. Для закріплення цієї сформованої асоціації увага спрямовується на перенесення значення слова у ситуації його вживаності. Так проходить процес формування нової асоціації, що є кроком на шляху збагачення конкретним змістом першого уявлення про дане слово.

Усвідомлюючи поняття іншомовного слова, з'ясовується відповідність змісту і його розуміння у рідній мові. Дослідження показали, що нерідко на перший погляд схожі поняття різних мов не співпадають за обсягом значення. Тому в процесі передачі думки, яка може виражатися словом рідної мови, нерідко використовуються судження або система суджень іноземної мови.

Виникнення смислу є породженням «внутрішніх ідей», яке опосередковане як мовленнєвими актами, так і практичними діями, оскільки в процесі комунікації відбувається пізнання культури слова й включення культурних смислів у внутрішній «образ світу» в цілому і смислової структуру слова зокрема. Виділення певних аспектів змісту залежить від якостей інтелекту особистості, який являє собою цілісну, динамічну систему. Саме від особливостей інтелектуальної діяльності залежить структура суб'єктивного значення в індивідуальній мовній свідомості, специфіка і способи вербалізації значення слова у мовленнєвій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веккер Л.М. Психика и реальность: Единая теория психических процессов /Л.М.Веккер. – М., 2000.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь /Л.С. Выготский. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
3. Львов М. Р. Основы теории речи: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / М.Р.Львов. – М.: Издат. центр «Академия», 2000. –248 с..
4. Потебня А.А. Мысль и язык /А.А.Потебня. – К.: Синто, 1993 – 192 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии/ С.Л.Рубинштейн.– СПб.: Питер, 2000.– 720с.
6. Смутьсон М.Л. Мова і мовлення в структурі інтелекту // Актуальні проблеми психології. – Т. 2. – Психологічна герменевтика. За ред. Н.В. Чепелевої. – К.: 2002. – Вип. 2.– С. 14-23.
7. Шардаков М.Н.. Почерки психологи учения / М.Н.Шардаков. – М.: Учпедгиз, 1951. – С.31-34.

Микола Лиля

ДВНЗ

«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
Україна

ЛІНГВІСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ключові слова/Key words: лінгвістична компетентність / linguistic competence, професійна підготовка / training, професійна компетентність / professional competence, іноземна мова / foreign language.

На сучасному етапі розвитку країни, яка характеризується глобальними кризовими та трансформаційними процесами в усіх галузях життєдіяльності людини, постає необхідність підготовки компетентних фахівців, які б не лише володіли професійними знаннями, вміннями та навичками, але й могли приймати відповідальні рішення, реалізувати свої креативні здібності, володіли творчим мисленням.

Професійна підготовка вчителя передбачає виховання особистості, яка усвідомлює своє місце в соціумі й здатна до саморозвитку, самовдосконалення та творчої діяльності. В основі професійної компетентності вчителя іноземної мови знаходяться важливі складові, а саме: знання, дії та професійна етика. Лінгвістична іншомовна компетентність, як складова професіоналізму вчителя іноземної мови, передбачає володіння знаннями з мови як суспільного феномена і знакової системи, її історичний розвиток, будову та функціонування; застосування іноземної мови в ситуаціях спілкування на основі літературних норм; збагачення лексичного запасу; формування здібностей щодо аналізу мовних фактів з фонетики, лексикології, фразеології, морфології, синтаксису, стилістики; осмислення зв'язків між різними лінгвістичними науками.

На заняттях з англійської мови таку діяльність забезпечує аналіз специфіки вимови, граматичних конструкцій, класифікаційних ознак лексичних одиниць, мовноспільних особливостей. Розвиток і набуття професійних знань триває протягом усієї професійної кар'єри.

Обізнаність викладача іноземної мови з новітніми технологіями, методиками викладання філологічних дисциплін, його практичний досвід і творчість, ділове співробітництво сприяють не лише формуванню і розвитку лінгвістичної компетентності, а й вдосконаленню та підвищенню його мовної і мовленнєвої культури.

Лінгвістична компетенція є складовою комунікативної компетентності. У науковій літературі зустрічаються такі поняття, як: «лінгвістична (мовна) компетенція», «лінгво-комунікативна компетентність» та «іншомовна комунікативна

компетенція». В науковий обіг спочатку було введено Н. Хомським термін «лінгвістична компетенція», який автор характеризує як необхідний та достатній набір лінгвістичних засобів і знань, а також відповідних граматичних правил відносно їх перестановок та змін.

Основними показниками лінгвістичної компетенції І. В. Сусліна [4], вважає: знання іноземних слів та словосполучень, що належать до сфери професійного спілкування; мовні вміння та мовленнєві навички, які поєднані із розумінням іншомовних текстів по спеціальності під час читання; мовні вміння та мовленнєві навички, які поєднані із говорінням іноземною мовою на різні професійні теми на основі адекватного використання знань, можливість проведення аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Лінгвістична компетентність представляє собою систему внутрішньо засвоєних комунікантом знань (правил) функціонування іноземної мови і проявляється у їх використанні в мовленнєво-мисленнєвій діяльності. Як стверджує Б.Ф. Ломов, у будь-якій ситуації, яка вимагає мовленнєво-мисленнєвої діяльності, взаємодіють три складові: поставлена проблема, наявні для її розв'язання знання, дослідницькі дії. На заняттях з іноземної мови така діяльність забезпечується роботою з текстом, ігровим завданням, проблемою тощо.

Характеризуючи лінгвістичну компетенцію Л. Рябініна й О. Соколова визначають її не як суму знань і умінь, а як встановлення зв'язків між цими знаннями й конкретними мовленнєвими ситуаціями, таким чином й здатності віднайти і здійснити дію, яка дозволила б вирішити цю проблему [3].

Суть професійної компетентності, як підкреслюють дослідники, відображає ділову надійність і здатність успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність як у стереотипних, так і в нестандартних ситуаціях. Компетентність повинна бути конкретизована не тільки відносно побудови власного «Я» у нових умовах діяльності, а швидше спрямована на розкриття людини в самореалізації, яка може бути використана у «пошуку» себе як суб'єкта нової діяльності [1].

Процес формування іншомовної комунікативної компетентності і, зокрема лінгвістичної, в майбутніх фахівців іноземної мови повинен спрямовуватися не лише на озброєння їх глибокими лінгвістичними і комунікативними навичками та вміннями, але й на формування їхнього ставлення до професійно-педагогічної діяльності та здатності передбачити та усвідомлювати важливість даної проблеми у навчально-виховному процесі. Для забезпечення ефективності процесу формування лінгвістичної компетенції слід розробляти нові підходи і визначати педагогічні умови їх реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Изучение профессиональной компетентности педагогов: Методические рекомендации. – Калуга, 1994. – 39 с.
2. Корнієнко С. І. Сутність і основні характеристики лінгвістичної компетентності майбутніх учителів болгарської мови. Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/416/84/13>.
3. Рябинина Л.А., Соколова Л.А. Коммуникативно-деятельный подход к обучению русскому языку // Лингвистический ежегодник Сибири. Вып. 1/ Под ред. Т.М.

Григорьевой. Красноярск, 1999

4. Сусліна І. В. Розвиток професійно-лінгвістичної активності слухачів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови: дис. ... канд. пед. наук 20.02.02 / І.В. Сусліна. – Хмельницький, 1998. – 213 с.
5. Шмелькова П. Технологизация образовательного процесса: учебно-методическое пособие /Л. Шмелькова. – Курган, 2002. – 224 с.

UDC159.923.2-053.6

Diana Chyzhma

Pereyaslav-Khmelnytskyi
State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda,
Ukraine

SELF-REGULATION AS A STRUCTURAL COMPONENT OF PERSONALITY

Theoretical analysis of the problem of self-regulation as a structural component of personality is done in the article.

Key words: personal self-regulation, structural components, mental activity, structural and cognitive areas.

Formulation of the problem. In modern conditions the problem of self-regulation actualizes in the context of modern humanistic approach, in which, the person is considered from the perspective of freedom, activity and ability to self-education and self-development.

The personal self-regulation is especially complicated during adulthood. In adolescents is observed, on the one hand, the significant increase in need for self-assertion, self-realization, on the other – vital helplessness, vulnerability, alienation from adults and maximalism in everything. In terms of our society restructuring and educational reform the process of personal development is characterized by the weakening of the importance of moral and spiritual values, while increase self-centered tendencies, enhance behavioral abnormalities, which cause anxiety in parents, educators and need attention of scientists. So there is a need in prevention and correction of unwanted personal manifestations. Acquiring moral and spiritual qualities, growing up personality is forming as a subject of personal self-regulation, governed by arbitrary moral decisions, independently able to realize the close and long-term goals, motivate action and analyze the behavior, focusing on social significance.

Presenting of the main material. The problem of self-regulation is reflected in key provisions of General Psychology, where the aspect of self-regulation of behavior and activity was investigated as a structural component of personality (L.S. Vygotsky, G.S. Kostyuk etc.). In the age and educational psychology several scientists focused their research attention around different types of self-regulation: sensory (O. O.Konopkin, V.I. Morosanova), volitional (V.A. Ivannikov, V.K. Kalin), moral (N.M.Apetyk, B.S.Bratus), personal (K.O.Abulhanova-Slavskaya, Yu.A. Myslavskyy), intellectual (N.I. Pov'yakel, O.K. Tikhomirov).

Significant contributions to the disclosure of mental regulation and self-regulation have made known physiologists such as: I.M. Sechenov, I.P. Pavlov, P.K. Anokhin. Works of famous Russian physiologist I.M. Sechenov initiated sequential formation of ideas about the regulatory character of various psychic phenomena. The scientist stressed that mental processes, developing in the labor activity, provide control and regulation of behavior ac-

ording to external conditions. In our view, there is an interesting idea of I.M. Sechenov about awareness of human possibility to intervene at any moment in the movement that carried out by itself and change it in strength or direction. The above mentioned idea follows from the provisions of I.M. Sechenov that arbitrary actions are “memorized” under the influence of the necessities of life. In this regard, the researcher noted that sensual excitations, thoughts and moral sense of individual actions add certain content, thus carrying out their regulation [19; 20].

In his works, I.P. Pavlov defended reflective understanding of mental. Conclusions of long experience in study of higher nervous activity are reflected in his original position: “The man is certainly a system that is subordinated to the inevitable and unique for all nature laws; but a system that in the horizon of our modern scientific vision is the unique for the highest self-regulation” [12, 394]. And further: «... this system ... maintains itself, restores, even perfects» [Ibid, 395]. The capacity for continuous improvement, i.e. the continuous self-regulation during life is an inherent property of the most complex biological and simultaneously social system – a man. It is emphasized that the functions of the cerebral hemispheres are riding organ of self-regulation [12].

In physiological concept of functional systems by P.K. Anokhin is revealed the problem of self-regulation as the universal law of the body activity. Self-regulation is seen as the principle of dynamic organization of the system of different levels necessary for normal functioning of the body and its balance with the environment. Functional system serves as a self-regulating entity. All functional systems, congenital or dynamic, which are formed in a particular situation, have according to the scientist, one and the same «operational architecture». Their main mechanisms are afferent synthesis, adoption of decision and action acceptor. At the stage of afferent synthesis the setting of appropriate goals necessary for achieving is provided. Defining of goals is a central point in the development of behavioral act. The direction of its flowing is adjusted by memory and conformed currently to the relevant motivation. The adoption of a decision takes place after the end of afferent synthesis and consists in the choice of adequate program goals. Acceptor of an action in the operational part of the functional system performs the role of the control apparatus. It is formed before then appear results to be controlled. In the case of a mismatch results that were predicted from the previously obtained, automatically includes a mechanism of corrective actions. This is how the researcher noted, “the golden rule of self-regulation” [1; 2; 3].

The large number of psychological approaches to the interpretation of the nature of self-regulation made an ambiguous effect on scientists’ understanding of this notion. The most widely are distributed such issues as understanding of self-regulation activity, behavior of personality and self-regulation of various psychological processes. Analyzing the diversity of scientific approaches within the problem, it was singled coincidence of positions of scientists in this matter [5; 7; 8; 9; 11] and differences in them [8; 10; 18]. Based on proposed by N.I. Pov’yakel classification of approaches and areas for self-regulation study, we present the views of scientists on the problem.

The most completely a problem of mental activity regulation of individual is discussed in subjective approaches of S.L. Rubinstein, K.O. Abulkhanova-Slavskaya, A.A. Konopkin, V.I. Morosanova etc. Ways of mental development of the individual is determined, according to S.L. Rubinstein, by the general concept of determinism, according to which “external causes act through internal conditions”. The author emphasizes that “laws

of externally caused personal development are the internal laws" [17, 251]. Personality as a subject in a specific sense, i.e. as "I" – is always the subject of conscious, voluntary activities. The core of the subject make conscious motives, motives of conscious actions. "I" is a subject of formation which is inherent to multifaceted characteristics of trends that entirely substantiate mental integrity of the individual structure [17, 24]. "In regulation of human activities are somehow involved all mental processes", – said S. Rubinstein – "each of them contributes in regulating human activity and behavior..." [16, s.266]. That is, the function of all mental phenomena and processes consist in regulation of human activities. Therefore, the psychological phenomena are organically woven into a holistic person's life [17, 246].

In the activity process a man, according to K.O. Abulkhanova-Slavskaya decides socially necessary tasks, focuses its activity on the search for optimal solutions. Personality, as a subject of activity, can adapt the own individual peculiarities, abilities to specific problems of activity. Capability to combine all levels of regulation is a capability of self-regulation. Self-regulation, according to a scientist is the mechanism by which is ensured centralizing, steering and activating position of the subject. It makes optimizing of mental capabilities, compensation of deficiencies, regulation of individual states in connection with tasks and events of activities, and provides targeted and semantic matching of operations made by a subject to these events as well as timeliness and proportionality of actions, etc.

The structural direction, which is characterized by developed within it general problems of regulation and self-regulation in terms of building structures and models of self-control, finding of common mechanisms of regulatory processes and interactions is presented in the works of A.A. Konopkin, V.I. Morosanova, D.C. Osnyskiy and others.

A.A. Konopkin created structural and functional model of conscious self-regulative activity. He sees self-regulation as systemically-organized process of internal mental activity of the individual for the initiation, construction, management, maintaining various types and forms of voluntary activity immediately accepted by human purposes. The scientist focuses on the fact that self-regulation is a system of functional units that provide creation and dynamic existence in the mind of a man of an integrated model of his operations.

The most important functional links the scientist believes: the adoption by subject of activity objectives; subjective model of significant conditions; program of execution actions; system of subjective criteria to achieve the goal; monitoring and evaluation of real results; decisions and corrections of self-regulation system.

The work of chains of mental regulation defines a conscious human goal-setting process of aim-laying, aim-detection and aim-implementation. A person who is aware of his states and tasks is the subject of self-activity: he selects conditions appropriate to regular task by using chain action program selects ways to transform the initial situation, then evaluates the results and decides whether to make changes to the personal actions [7, 102].

In the developed by H.S. Hrybenyuk psychological model of self-regulation as basic ones are presented qualified, content and subjective characteristics and features. Proposed by a researcher model consists of a number of substructures that are conventionally divided into functions, detailing its content. The model is as follows:

1. In the area of identity and psychological projections of human life course: mechanisms of expectations, self-esteem, aspiration, "self-image";

2. In the field of motivation: focus of the subject: the need for self-realization, motivation of purposes for self-regulation, motives for choosing the ways, means, methods of

self-regulation, self-goals, means of self-regulation; system of value-semantic formation of the individual. [6]

Based on the concept of A.A. Konopkin, S.O. Nikolaenko and O.S. Nikolaenko consider the process of self-regulation as an integrated, closed by structure, open information system, the existence of which is provided by the interaction of the functional components. The system of conscious self-regulation includes the following major functional components: goals of activity, models of significant terms, programs of execution actions, evaluation criteria for successes and marks, correction of results. Each of the components of self-regulation is implemented by corresponding regulatory process: planning purposes, modeling terms, programming operations, evaluation and correction results [11].

O.O. Prokhorov introduced the concept of functional regulation structures. Imagery about mental states self-regulation, which is considered by him, is related to study of systematic and functional mechanisms of regulation – functional structures that manifest dynamic relationship between the components of the regulatory process. In the view of the scientist, the integral structure of mental states self-regulation is a hierarchical organization, based on regulation mechanisms of a separate mental state. Achievement of a goal – desired state – is carried out through the chain of transition states, accompanied by updating of the “other” condition and appropriate “psychological rank” that phenomenologically is reflected in the experience of the new mental state. The researcher stresses that this chain can include one or more states. And only in very rare cases such transition has no intermediate links. It is implemented when using a variety of psycho regulative tools and techniques: from simple to complex. The information about the achieving of desired state, and so on and how the experiencing corresponds to what is searched is realized by means of feedback. Through reflection, the image of the actual and desired is evaluated. This process is associated with the activity of the consciousness of the subject. Regulation is carried out with the active participation of other mental processes (not only perception, but also ideas, mnemonic processes, thinking, etc.) based on psychological characteristics (temperament, character, etc.). Therefore, it is ineffective in the absence of a personal nature and appropriate motivation of the subject. Thus, the process of states regulation in conscious regulation has for a subject a mark of personal significance. The formation of an integrated functional structure of self-regulation occurs during the life of the subject, his active adaptation to the conditions of internal and external environment [15].

Among the areas that the rapidly developing in the field of regulatory issues, is a cognitive direction presented in the works of H.D. Chistyakova, N.I. Pov'yakel, N.V. Naumchik and others. It considers self-regulation of cognitive processes and self-regulation of thinking.

It should be noted that psychological mechanisms of understanding H.D. Chistyakova considers as the main regulators of cognitive activity of the individual. Understanding, in her view, plays a leading role in the deployment of productive thinking: on its base stands a problem, are formulated questions, making finding a solution to the mental task. From understanding depends the ability to explain the results, evaluate their adequacy to solved tasks [22].

According to N.I. Pov'yakel, self-regulation can be carried out as unconscious, voluntary or involuntary process by using mechanisms to support internal homeostasis and adaptive behavior, and as a conscious one, the voluntary process within using special

methods of mobilization of internal resources, which in everyday life of a man often remain unimplemented [14, 45]. Self-regulation serves as set of skills for realizing personal goals, direct, relate them to real personal possibilities, evaluate conscious results of these relationships and identify the ways to achieve them. By a psychologist were determined basic functional components of self-regulation: planning, foresight and projecting; evaluation, selection and monitoring; mobilization and self-influence; self-correction and purely self-regulation and self-rehabilitation.

Each of the functional components of self-regulation is implemented by the relevant regulatory process: planning of purposes, modeling of conditions, programming, monitoring, evaluation and correction of results and specific regulatory mechanisms. N.I. Pov'yakel also noted that self-regulation is implemented through a series of basic psychological mechanisms, namely: reflection, self-control, goal formation, anticipation and prediction [13].

N.V. Naumchyk regards psychic self-regulation as a complex of multidimensional phenomenon, which substantiates the processes of adaptation and personality's development at all levels of existence. In the plane of mental development and functioning is distinguished unconscious and conscious levels of self-regulation, and in the plane of activity – operationally technical (subject activity) and motivational (personal activity). The processes of mental self-regulation occurring continuously at different levels and in different planes, forming at each time (“here and now”) the unique, and in the life of personality – leading constellation of levels and planes and all mental phenomena (processes, states, properties) are the products of previous and basis for future self-regulation. Thus, the products of self-regulation, in a certain sense, are the personality and all aspects of his development. The emergence and development of higher levels of self-regulation is mediated by social experience of the individual. Processes and results of reflexive and semantic self-regulation reveal a complex and ambiguous nature of the interaction of cognitive and affective processes in managing the vital functions of the individual. Reflexive -sense form of self-regulation is aimed at harmonizing of motivational sphere, analysis, restructuring and generation of new meanings. [10]

According to L.H Terletska, the self-regulation is included into the structure of self-consciousness and manifested as a system of mental self-influence for the purpose of conscious control by personality of the personal mental states in accordance with situation and expediency. Self-regulation can be performed on the unconscious level by mechanisms for maintaining internal homeostasis and adaptive behavior or be conscious, arbitrary process based on the development of special methods of mobilizing internal resources that remain unclaimed in everyday life [21].

Conclusions. Based on the theoretical analysis of scientific literature the self-regulation of behavior we regard as the structural formation of personality, which is a unity of targeted actions that occur in making arbitrary decisions, selection, evaluation of means to implement the plans, introspection of actions, determining the positions on events, situations and evaluative attitude of the individual to himself. Self-regulation is directly related to the various manifestations of self-activity and is entered into a structure of the various complex processes and systems. This universal phenomenon is based on self-appraisal and is a means of self-development and personal self-realization. In order to achieve an independent level of behavior self-regulation the personality should actualize the process of self-consciousness and increase the value of the own “I”.

Literature

1. Анохин П.К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем [Fundamental questions of the general theory of functional systems] / П.К. Анохин // Принципы системной организации функций: [сб.ст.; отв. ред. П.К. Анохин].– М., 1973. – С.5-61.
2. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем [Essays on physiology of functional systems] / Петр Кузьмич Анохин. – М.: Медицина. 1975. – 448с.
3. Анохин П.К. Системные механизмы высшей нервной деятельности [System mechanisms of higher nervous activity]: избр. тр. / Петр Кузьмич Анохин; АН СССР. – М.: Наука, 1979. – 454 с.
4. Ахмеров Р.А., Психобиографические характеристики субъекта с автономным типом саморегуляции деятельности [Psycho biographical specifications of a subject with an autonomous type of self-regulative activity] / Р.А. Ахмеров, Г.С. Прыгин // Психологический журнал: – 2005. – Т. 26, – №6. – С.25-34.
5. Горбенко І.В. Саморегуляція довільної активності людини [Self-regulation of arbitrary human activity] / І.В. Горбенко // Актуальні проблеми психології: [зб. наук. пр.] / за ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М.; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2004. – Т.1, ч.18: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія. – С. 131-134.
6. Грибенюк Г.С. Психологічна структура саморегуляції суб'єкта [Psychological structure of self-regulation of a subject] / Г.С. Грибенюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2005. – Т.VII, вип.1.– С. 82-89.
7. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности [Psychological mechanisms of activity self-regulation] / Олег Александрович Конопкин. – М.: Наука, 1980. – 256 с.
8. Моросанова В.И. Личностные аспекты саморегуляции произвольной активности человека [Personal aspects of self-regulation of any human activity] / В.И. Моросанова // Психологический журнал. – 2002. – Т. XXIII, № 6. – С. 5-17.
9. Моросанова В.И. Индивидуальная саморегуляция и характер человека [Individual self-regulation and the nature of man] / В.И. Моросанова // Вопросы психологии. – 2007. – № 3. – С. 59 – 68.
10. Наумчик Н. В. К проблеме психической саморегуляции личности [On the problem of personal mental self-regulation] / Н.В.Наумчик // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №1. – С. 57-59.
11. Ніколаєнко С.О. Дослідження особистісних аспектів саморегуляції у студентів ВУЗУ [Investigation of self-regulation personal aspects of higher school students] / С.О. Ніколаєнко, О.С. Ніколаєнко // Актуальні проблеми психології [Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія: зб. наук. пр.] / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України ; за ред. С Д. Максименка, Л.М.Карамушки. – К., 2005. – Т.1,ч.14: Соціальна психологія. –С 120-125.
12. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения ВНД животных. Условные рефлексы [Twenty years experience in learning animals. Condition reflexes]: сб. ст., докл., лекций и речей / Иван Петрович Павлов. – М.: Наука, 1973. – 659 с.
13. Пов'якель Н.І. Концептуальне обґрунтування моделі саморегуляції професійно-

- го мислення практичного психолога [Conceptual justification of the models of self-regulation of professional thinking of a psychologist]/ Надія Пов'якель //Зб. наук. пр.: філософія, соціологія, психологія / Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. 6, ч. 1. – С. 66-79.
14. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога [Professional genesis of thinking self-regulation of a practical psychologist]: [монографія] / Надія Іванівна Пов'якель; НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 2003. – 295 с.
 15. Прохоров А.О. Функциональные структуры и средства саморегуляции психических состояний [Functional structures and means of self-control of mental states] / А.О. Прохоров //Психологический журнал. – 2005. – Т. XXVI, № 2. – С. 68-80.
 16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии [Fundamentals of general psychology]: в 2т. / Сергей Леонидович Рубинштейн; АПН СССР. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1.- 1989. – 485, [5] с.
 17. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии [Problems of general psychology]/ Сергей Леонидович Рубинштейн; отв. ред. Е.В. Шорохова. – М.: Педагогика, 1973. – 423 с.
 18. Савчин М.В. Відповідальність особистості як смисловий принцип емоційно-мотиваційної саморегуляції поведінки та діяльності [The responsibility of the individual as a semantic principle of emotional and motivational self-regulation of behavior and activity]/ Мирослав Савчин // Наука і освіта. – 1999. – № 1/2.- С. 115-116.
 19. Сеченов И.М. Избранные произведения [Selected works]/ Иван Михайлович Сеченов. – М., 1952. – Т.1. – С.177-178.
 20. Сеченов И.М. Рефлексы головного мозга [Reflexes of the Brain]/ Иван Михайлович Сеченов. – М.: АН СССР, 1961. – 100 с.
 21. Терлецька Л.Г. Місце самосвідомості у структурі свідомості особистості [Place of self-consciousness in the structure of personal consciousness]/ Л.Г.Терлецька // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за заг. ред. Максименка С.Д. – К., 2004. – Т.VI, вип. 7.– С. 325-330.
 22. Чистякова Г.Д. Развитие саморегуляции понимания в школьном возрасте [Development of understanding self-regulation in the school age]/Г.Д.Чистякова // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С.63-69.

Гніпель Д.І., Кобильнік Л.М.

студентка

Науково-навчального інституту
соціально-педагогічної і мистецької освіти;

к.психол.н., доцент

кафедри практичної психології

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ЇХ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Ключові слова: самоактуалізація /self-actualization, психологічне здоров'я / psychological health, психодіагностика /psychodiagnosics

Актуальність. Швидкоплинність соціального прогресу, динамічні зміни суспільства викликають необхідність постійної роботи молодого покоління над собою, життєвого та професійного самовизначення, посилення відповідальності за своє майбутнє, за можливість досягнення успіху, за повнішу реалізацію свого внутрішнього потенціалу. Потреба у самоактуалізації є природною потребою, що надає індивідуальному життю людини яскравішої спрямованості та глибокого сенсу, зміцнює віру в себе та допомагає встояти серед життєвих негараздів.

Актуальним є дослідження проблеми самоактуалізації молоді, оскільки людина з високим рівнем самоактуалізації набагато легше робить свій життєвий вибір, вона більш активна і відповідальна за власні дії, більш оригінальна й ефективна у нестандартних життєвих ситуаціях, тобто вона більш творча.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні процесу самоактуалізації особистості старшокласників.

Аналіз літературних джерел дозволяє визначити самоактуалізацію як найбільш повну і вільну реалізацію особистістю своїх можливостей; тенденцію максимізувати таланти у найрізноманітніших сферах життєдіяльності [2, 180]. У вузькому розумінні самоактуалізація – це вроджена тенденція до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу у навчально-професійній діяльності [1, 16]. Самоактуалізація старшокласника – це процес постійної роботи над собою, це рух уперед, до досконалості, до ідеалу самих себе, що складається з самоусвідомлення (самопізнання), власної активності, використання адекватної стратегії самореалізації та готовності до професійного саморозвитку [3, 31].

Вивчення особливостей усвідомлення старшокласниками значення, сутності та специфіки процесу самоактуалізації їх особистості у навчальній і майбутній професійній діяльності відбувалося за методикою „Тест незакінчених речень” [4, 179]. Досліджувані досить вірно описали, якою повинна бути атмосфера виховання

Таблиця 1

Рівень самоактуалізації особистості старшокласників (у балах) N= 44

Клас	Назва шкал опитувальника CAT													
	Компетентність у часі	Підтримка	Ціннісні орієнтації	Гнучкість поведінки	Сензитивність	Спонтанність	Самоповага	Самоприйняття	Погляд на природу людини	Синергічність	Прийняття агресії	Контактність	Пізнавальні потреби	Креативність
10-А	48	38	47	47	49	49	55	50	49	48	50	46	40	48
11-А	48	42	48	47	53	53	57	52	49	48	49	47	40	48

самоактуалізуючої особистості: батьки мають поважати і любити своїх дітей, добре ставитися до них, підтримувати їх ініціативу, не тиснути своїм авторитетом і розуміти вікові особливості дітей. На думку опитуваних, головним у житті для людини є: самоактуалізація, самоприйняття і самореалізація (61,64%), пошук сенсу життя, гармонія існування з навколишнім світом (19,87%).

Самоактуалізованою старшокласники вбачають таку людину, яка багато часу приділяє самовдосконаленню, прагне до ідеалу, розвиває свої здібності, робить усе, щоб використовувати свої можливості у повному обсязі, постійно прагне до прогресу, досконалості (33,11%).

Для майбутніх студентів самоактуалізованою є творча особистість, яка не любить жити за шаблоном та домагається поставленої мети (31,13%). Незалежно від роду діяльності вона досягає найвищих результатів і займається тією справою, котра їй до душі (32,45%).

Опитувані розуміють, що для досягнення своєї мети їм доведеться бути наполегливими (41,72%), багато вчитися і працювати над собою (29,81%). Для того, щоб відбутися як особистість, їм необхідно отримати вищу освіту (65,57%), здійснити свої плани і мрії (15,23%), самореалізуватися (17,88%), просто бути самими собою (1,32%). Майбутні студенти розуміють, що через власну ліню (45,03%) людина не досягає у житті того, чого б могла досягти, не використовує у повній мірі закладений у неї природний потенціал.

Аналіз даних самоактуалізації особистості старшокласників за методикою Л. Гозмана і М. Кроза “Самоактуалізаційний тест” [5, 91], показав, що рівень самоактуалізації їх особистості знаходиться у межах норми (близько 50 балів).

У учнів 10 класу середнє значення самоактуалізації склало 47,4 бали. Учні 11 класу показали дещо вищий середній бал самоактуалізації – 48,6 балів.

Найбільш значущими складовими самоактуалізації для старшокласників є сензитивність, самоповага, спонтанність, самоприйняття. Найнижчі результати отримані за шкалами “підтримка”, “пізнавальні потреби”

Рівень самоактуалізації особистості старшокласників дещо збільшується у процесі навчання, тобто можна сказати, що набуття знань, участь у навчально – виховних заходах деякою мірою позитивно впливає на процес особистісного розвитку опитуваних. Проте, дані свідчать про недостатньо позитивну динаміку, тому ми вва-

жаємо доцільним у подальшій роботі розробити та апробувати програму стимулювання самоактуалізації старшокласників у навчально-виховному процесі.

Висновок: Здійснений теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми самоактуалізації особистості дозволяє стверджувати, що дана проблема залишається недостатньо дослідженою у вітчизняній психологічній науці, особливо в експериментальному плані.

Термін «психологічне здоров'я» неоднозначний. Він має широке тлумачення і включає в себе ряд чинників функціонування особистості, в тому числі підпорядковує собі психічне здоров'я особистості.

Аналіз даних самоактуалізації особистості старшокласників за методикою Л. Гозмана і М. Кроза "Самоактуалізаційний тест" дає змогу стверджувати, що рівень самоактуалізації їх особистості знаходиться у межах норми. Учні одинадцятого класу мають дещо вищий рівень самоактуалізації особистості ніж учні десятого класу, що пояснюється їх здійсненим самовизначенням.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2004. – січень. – С. 16-19.
2. Булах І.С. Змістовний контекст поняття "особистісне зростання" в ракурсі феноменологічного та гуманістичного напрямків у психології / І.С. Булах // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. – Випуск 2 (9). – С. 176-185.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Фрейджер Р., Фейдимен Д.: Пер. с англ. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 608 с.
5. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. – М.: Изд-во Ин-та Психотерапии, 2002. – 490 с.

PSYCHOLOGICAL ACCOMPANIMENT OF A FUTURE SOCIAL WORKER AT THE UNIVERSITY

Social work as a new «profession of help» requires from future professionals not only appropriate knowledge, skills and abilities but also a pattern of personal features. This research paper focuses on the main perspectives of psychological assistance of professional training of a future social worker. The main psychological and pedagogical factors that promote students' personal integrity development are analyzed here. This research shows an important role of the main principles' realization of humanistic education in psychological accompaniment of a future social worker. The results indicate that psychological service at the University may facilitate the upbringing of a future professional's psychological culture on all stages of education.

Keywords: social worker, psychological assistance, personal integrity, humanistic education, psychological service, professional competence, psychological culture, facilitation, psychological and pedagogical accompaniment, self-development.

In recent years, researchers have become increasingly interested in social work as a new science and profession, which performs an important function of social personal protection in our society. There has been an increase of interest in professional training of a future social worker. For example, studies by Arkhypova, Bezpalko, Hryha, Zvierieva, Kryvokon, Myhovych, Semyhina, etc. have focused on this issue.

Although a considerable amount of research has been devoted to the creation of a model of professionalism in social work as a system of knowledge, ability, skills, acquirements and the pattern of professionally important features (Kapska, 2001; Medvedeva, 2002; Karpenko, 2004) [3], few attempts have been made to investigate the component parts of students' psychological health and personal integrity.

At the same time, interactions with different clients, that have special needs and difficult vital conditions, high level of responsibility for decisions and results of his influence make social worker an «emotional donor» and determine the risk of constant stress and «burnout syndrome». According to the last observations a final-year student-social worker is not ready today for professional activity. Therefore the purpose of this paper is to explore the main elements of psychological assistance of a future social worker's professional training at the University. Furthermore the present study analyzes the main psychological and pedagogical factors that promote students' personal integrity and psychological culture.

A number of researchers have shown that there is a causal relationship between the level of psychological preparation and professional competence. Thus, Minigalieva (2001) considers a professional social worker to be a good practical psychologist. In her words, «psychological counselling is one of the most important aspect of his work» [4, 77]. Moreover, using psychological methods in social work promotes self-development of clients and overcoming their social problems and crisis states.

Unfortunately, not enough researches have been undertaken to study the problem of psychological facilitation during professional education at the University.

It would be thus of interest to consider the definition and basic elements of psychological assistance. It implies «the scientifically grounded system of various arrangements that realizes the achievements of psychological science» [4, 83].

Psychological assistance includes:

- 1) organizing psychological service at Universities (Chepelieva, 2001; Viłdanova, 2002) [2; 7];
- 2) creation of psychological and pedagogical conditions which are the most suitable for self-development of every student on all stages of professional preparing (Udovenko, 2003) [6];
- 3) development of teacher's psychological culture, psychological assistance of their professional growth;
- 4) optimization of interpersonal contacts in system «student – teacher» according to the principle of «subject – subject» communication between them (Yurchenko, 1997) [8];
- 5) the strategy of «liberal education» and «training which centres on personality» (Rogers & Freiberg, 2002) [5];
- 6) psychological accompaniment of a student-social worker on all stages of education, particularly a first-year student to facilitate the process of adaptation;
- 7) psychological counselling for all participants of educational process;
- 8) forming psychological preparedness of a future social worker to an active professional practice.

In general, these theoretical theses are consistent with the findings of humanistic psychologists (Maslow, 1997; Rogers & Freiberg, 2002) and show the reason of low level of psychological readiness for qualitative professional activity. Over the last decade, the research on preparing of a future professional has convincingly demonstrated that the main purpose of humanistic education requires special conditions for the self-development of personality.

The findings of the analysis thus suggest that formation of psychological service at Universities can be efficient for solving a problem of psychological assistance and pedagogical facilitation of a future social worker.

This study expands the model of professionalism in social work to the model of social worker's personality. Despite the importance of becoming professional in social work eventually more attention should be paid to the development of students' psychological culture.

These theoretical results being fairly general, therefore require experimental observation and applied implications.

REFERENCES

1. Bushay I.M. Modern models of social work // Social work in Ukraine: theory and practice. – 2003. – №1. – P. 146-148.
2. Viłdanova F.Z. Educational area as a source of student' self-development // Applied psychology. – 2002. – № 5-6. – P. 131-134.
3. Karpenko O.G. Professional formation of social worker. – K.: DCSSM, 2004. – 164p.

4. Minigaliyeva M.P. Psychological aspects in activity of social worker // Bulletin of psychosocial, corrective and rehabilitative work. – 2001. – № 1. – P. 72-86.
5. Rogers C., Freiberg J. Freedom to learn. – M.: «Smysl», 2002. – 527p.
6. Udovenko M.V. Psychological support personal development in a system of continuous education // Practical psychology and social work. – 2003. – №8. – P. 75-76.
7. Chepelieva N.V. Psychological service in higher educational establishments // Practical psychology and social work. – 2001. – № 6. – P. 2-4.
8. Yurchenko V.I. Optimization of interpersonal contacts in system «student – teacher» // Education and management. – V.1. – 1997. – №3. – P. 103-110.

Вінтюк Ю. В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри
Соціології і соціальної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМА САМОДОСТАТНОСТІ НАУКИ З ТОЧКИ ЗОРУ С. БАЛЕЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ВІТЧИЗНАНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Ключові слова: педагогічна психологія, самодостатність, проблеми науки.

Key words: pedagogical psychology, selfsufficiency, problems of science.

Розвиток науки, педагогічної психології зокрема, передбачає пошук шляхів вирішення актуальних суспільних проблем, однак наука далеко не завжди здатна вирішувати завдання, які ставляться перед нею, оскільки має власні труднощі, що перешкоджають її ефективному функціонуванню та розвитку. Одні з них успішно вирішуються на певному історичному етапі, інші мають тривалий характер і успадковуються наступними поколіннями. З огляду на сказане доцільно ознайомитися з поглядом на основні проблеми науки, педагогічної психології передусім, визначного українсько-польського вченого Степана Балея. Адже його бачення проблеми може дати нам сьогодні не тільки конструктивний підхід до її розгляду, але й і вказати можливі шляхи подолання; що й зумовлює доцільність даного дослідження.

Мета роботи: розглянути сутність головної проблеми педагогічної психології у висвітленні С. Балея для з'ясування можливості застосування запропонованого підходу до оцінки становища сучасної вітчизняної науки.

Означену тему Балея розглянув у праці “Потреби педагогічної психології” (1929) [1]. Сутність проблеми він викладає наступним чином: Головною хвилюючою педагогічної психології (маючи на увазі польську науку того часу) мені уявляється її “самонедостатність”. Самодостатньою Балея вважає педагогічну психологію країни, в якій її громадянин, знаючи одну лише вітчизняну мову, може вивчитися на наукового працівника в цій галузі, виконати наукову працю, спираючись на наукову літературу виключно своєї країни (включаючи переклади), опублікувати її у науковому часописі, що там же і видається, і мати обґрунтовану ймовірність того, що його науковий доробок буде належно оцінений і науково використаний іншими. Натомість в інших країнах наука не є самодостатньою; в такій країні громадянин, спираючись на саму тільки вітчизняну літературу, не може отримати фахову освіту в цій галузі, не може написати праці, яка була би на дійсно науковому рівні, а якщо, спираючись на іноземні джерела, створить річ вартісну, не має перед собою великої ймовірності того, що його праця буде відповідним способом оцінена і використана [1, с. 130].

Далі вчений вказує наслідки наявності такої ситуації, які негативно відбиваються рівною мірою як на адепти-початківці, так і самостійному дослідникові.

Адже для того, щоб ознайомитися з доробком, із будь-якого питання, необхідно оволодіти, як мінімум, трьома іноземними мовами – саме на це витрачається надто багато зусиль, а не на вивчення самого предмету. До цього слід додати важкодоступність необхідної літератури; відповідно, смонедостатність у певній галузі не дає розвиватися ні науці, на освіті, ні практичному застосуванню знань. У несамодостатніх наукових осередках люди є приреченими переважно до мовчання або помилок – констатує Балеї. Заохочення людей до того, щоб вони щораз у важчих умовах працювали в самонедостатній системі, є інколи кружлянням у замкненому колі. Бо власне та самонедостатність є головною причиною, яка їх працю утруднює і викликає знеохочення до неї [1, с. 131-132].

Після цього вчений розглянув можливість вирішення окресленої проблеми, вказуючи шляхи її вирішення. Передусім, подолання самонедостатності можливе через належну цілеспрямовану організацію наукової діяльності, в межах країни. Зокрема, вказав на необхідність створення осередку для узгодження робіт у даній галузі, шляхом опрацювання закордонних джерел, їхнього перекладу, обґрунтування пріоритетних напрямків досліджень, вироблення стратегії розвитку, надання рекомендацій і практичних вказівок, аналізу результативності діяльності тощо. А в цьому зацікавлені всі, хто працює в галузі психології та суміжних з нею науках.

Під час написання даної праці Балеї вважав самонедостатньою тодішню педагогічну психологію в Польщі. З тих пір польська наука значною мірою позбулася вказаних недоліків, і зараз перебуває на шляху до їх повного подолання. Проте все висловлене тоді повною мірою характеризує сучасну вітчизняну науку, педагогічну психологію зокрема. Вітчизняна психологія все ще не може розлучитися з важким спадком минулого радянської доби, коли вона виконувала ідеологічні замовлення. На сьогодні як наші науковці, так і студенти не мають доступу до здобутків світової науки, не тільки через відсутність необхідної літератури, але й через незнання мов, якими вона написана. Причому відсутні зусилля, спрямовані на пошук можливостей подолання наявної ситуації, передусім з боку керівних інстанцій.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні **висновки**:

Сьогодні вітчизняна наука, педагогічна психологія зокрема, перебуває у становищі, в якому була польська наука в минулому. Незважаючи на наявність системи підготовки кадрів із даної спеціальності, наукових у т. ч., вона нездатна ефективно вирішувати завдання, що стоять перед нею. Відповідно, вітчизняна психологія не відповідає сучасним вимогам і не визнається світовою науковою спільнотою, що змушує до пошуку шляхів виходу з цієї ситуації.

Вказані Балеєм можливості подолання самонедостатності можуть допомогти вітчизняній науці подолати труднощі, які перешкоджають розвитку, що дозволить їй вийти на новий рівень, котрий відповідає вимогам сьогодення.

Література

1. Балеї С. Потреби педагогічної психології // Академік Степан Балеї. Зібрання праць у п'яти томах. / За ред. М. М. Вернікова. – Т. II. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2009. – С. 130-135.

ГЕНДЕРНІ ЕКСПЕКТАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

***Анотація:** проаналізовано гендерні експектації представників обох статей різних вікових періодів, окреслено характеристики ідеального/ої чоловіка/жінки у різних вікові періоди*

Ключові слова / Keywords: гендер / gender, гендерні експектації / gender expectations, ідеальний чоловік / ideal man, ідеальна жінка / ideal women, маскуліність / masculinity, фемінність / femininity, андрогінність / androgyny.

Питання пов'язані з особливостями статі людини її психологічними відмінностями, останнім часом входять до числа найпопулярніших у суспільстві та психології зокрема. Особливого значення набуває і проблема гендерних стереотипів, які трактуються як культурно і суспільно обумовленні уявлення про особливості і норми поведінки чоловіків і жінок.

Гендер – це не фізичні відмінності між чоловіком та жінкою, а особливості чоловічності та жіночності, що формуються соціально. За Е. Гіденсом, гендер визначається передусім як соціальні очікування відносно поведінки, що розглядається як відповідна для жінок та чоловіків [3].

Поняття «гендер» відображає, складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках.

У зарубіжній психології важливу роль в утворенні гендерного стереотипу відіграла концепція Т. Парсона і Р. Бейла про розподіл ролей (інструментальну та експресивну функції) [1; 5]. Традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості і реалізацію наявного потенціалу. Виходячи з цієї ідеї Сандра Бем розробила концепцію андрогінії, за якою людина, незалежно від своєї біологічної статі, може бути наділена як рисами маскуліності, так і фемінності, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі якості [1]. Це дає змогу виділити маскуліну, фемінну, андрогінну моделі гендерних ролей.

З допомогою стереотипів людина сприймає, «класифікує» інших людей за їх приналежністю до тієї чи іншої групи, соціально-економічного класу або ж за їх фізичними характеристиками (стать, колір шкіри, вік).

Стереотипи часто породжують помилкове і надто спрощене уявлення про людей, формують певні експектації щодо інших осіб, спрощують сприйняття інших, навіть власні уявлення особистості про себе можуть бути тісно пов'язані зі стереотипами. Гендерний стереотип – це стандартизовані уявлення про моделі поведінки та риси вдачі, що відповідають поняттям «чоловіче» та «жіноче» [4].

Серед існуючих груп гендерних стереотипів (стереотип «маскуліності-фемінності», розподіл сімейних, професійних ролей тощо), зосередимо свою увагу на

Таблиця 1

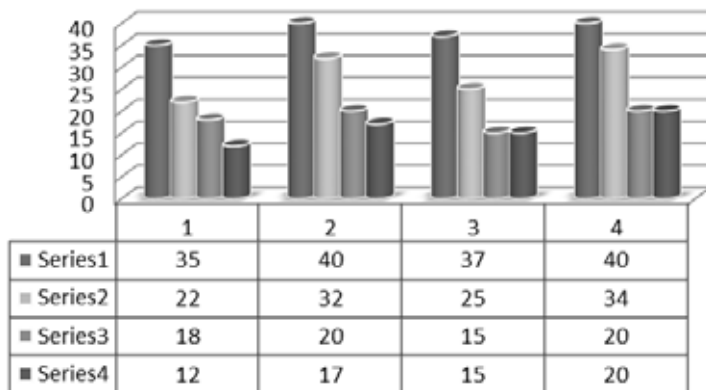
Експектації чоловіків та жінок щодо ідеальної жіночої/чоловічої поведінки (у рангах)

Ідеал жіночої поведінки		Ідеал чоловічої поведінки	
Експектації чоловіків	Експектації жінок	Експектації чоловіків	
18-25 років			
Красива,	Красива	Сильний	Терплячий
розумна, вірна	весела	розумний	мужній
щира	вірна	мужній	вірний
весела	відповідальна	вірний	сильний
добра	щира	люблячий	щирий
сексуальна	мудра	працьовитий	красивий
скромна	добра	відповідальний	чесний, цілеспрямований
хазяйновита	любляча	вихований	турботливий
чесна, мудра	скромна	добрий	люблячий, смілий, уважний, порядний
врівноважена, розуміюча, любляча, відповідальна	доглянута, лагідна, впевнена	сміливий	добрий
відверта, мила, жіночна	розумна, ніжна, терпляча	незалежний, чесний, хоробрий	працьовитий, ввічливий, відповідальний
ерудована	незалежна, чесна	веселий	чуйний, надійний
емпатійна, справедлива, турботлива, чуттєва, життєрадісна, стримана, сильна, терпляча, охайна, харизматична, не образлива, спортивна, пунктуальна, комунікабельна, без шкідливих звичок, не ревнива	щедра, приваблива, чуйна	щирий, турботливий, надійний	розумний, веселий, справедливий, впевнений в собі, романтичний
	хазяйновита, комунікабельна, емпатійна, жіночна	терплячий, сексуальний, товариський, впевнений в собі, пунктуальний	комунікабельний, ніжний, поміркований, вихований, рішучий
	ввічлива, вихована	ввічливий	врівноважений
	сексуальна, витончена, турботлива, справедлива, рішуча, поміркована, спокійна, домашня, харизматична, кмітлива, слабка, елегантна, не сварлива, граційна	справедливий, голова сім'ї, стриманий, твердий характер, охайний, цікавий толерантний, спокійний, врівноважений, комунікабельний, енергійний, красивий, відвертий, ніжний	сексуальний, охайний, кмітливий, емпатійний, принциповий, серйозний, сагатиї, наполегливий, щедрий, відважний

25-30 років			
	Красива	Сильний	Терплячый
Красива,	Красива	Сильний	Терплячый
вірна, розумна	весела	розумний	мужній
щира	вірна	мужній	вірний
весела, з почуттям гумору	відповідальна	добрий	сильний
добра, жіночна	щира	вірний	щирый
сексуальна	мудра	цілеспрямований	красивый
скромна	добра	люблячый	чесний, цілеспрямований
мудра, чесна, хазяйновита,	любляча	хазяйновитый	турботливый
любляча, відповідальна	скромна	відповідальний	люблячый, сміливый, уважний, порядний
терпляча	доглянута, лагідна, впевнена,	вихований	добрий
хороша мати, подруга,	розумна, ніжна терпляча,	сміливый	працьовитый, ввічливый, відповідальний
турботлива, сильна, порядна, емпатійна	незалежна, чесна, щедра, віддана, чуйна,	чесний, незалежний	чуйний, надійний
	хазяйновита, комунікабельна, емпатійна, жіночна	веселий	розумний, веселий, впевнений в собі, справедливый, романтичний
	ввічлива, вихована	щирый, турботливый	ніжний, комунікабельний, рішучий, вихований
	сексуальна, витончена, турботлива, справедлива, рішуча, кмітлива	впевнений у собі, сексуальний, терплячый	врівноважений
		справедливый, ввічливый,	сексуальний, серйозний, наполегливий, багатий, щедрый
		красивый, негоїстичний	
		ніжний, відвертий	

30-40 років		
Ніжна	Розумна, добра	Працьовитий
доглянута	мудра	люблячий, терплячий
вірна	вірна, лагідна	мужній
розумна	терпляча	щедрий
любляча	ніжна, чуйна, щира, любляча	розумний, рішучий
чарівна, хазяйновита, відповідальна, турботлива	хазяйновита, впевнена в собі, стримана	сильний, відвертий, хоробрий, врівноважений
добра, мила	турботлива, непередбачувана	турботливий, уважний
жіночна, щира	жіночна	забезпечений, впевнений в собі, розуміючий, чесний, романтичний, надійний, стриманий
стильна, загадкова	красива	
комунікабельна, стримана, життєрадісна	хитра, загадкова, поступлива	
40-50 років		
Красива, хазяйновита	Хазяйновита	Розумний
добра	розумна	красивий
розумна	турботлива	люблячий, турботливий, уважний
вміє підтримати	красива, добра	забезпечений, комунікабельний
турботлива, чесна	розуміюча, чуйна, чесна	мужній, сильний, поміркований, надійний
чуйна	успішна, справедлива	успішний, відповідальний, добрий
лагідна, розуміюча	спокійна, уважна	щедрий, чуйний
вірна	впевнена в собі, ніжна, мудра	впевнений в собі
	поміркована, терпляча, хитра, гармонійна	працьовитий, вольовий, ціле-спрямований

Примітка: курсивом означена найменша кількість виборів

Малюнок 1. Кількість характеристик ідеального чоловіка/жінки у віковому аспекті

Примітка: Ряд 1. – вибір 18-25-річних досліджуваних, ряд 2. – 25-30 років, ряд 3. – 30-40, ряд 4. – 40-50.

тих, що пов'язані з гендерними характеристиками чоловіків та жінок. Розглядаючи стереотип «маскулінності-фемінності» Кльоцина І.С. вказує, що чоловікам притаманні активні творчі характеристики, інструментальні риси особистості, такі як активність, домінантність, агресивність, впевненість у собі, логічне мислення, здатність до лідерства. Жінкам, навпаки, притаманні риси повністю протилежні. Жінки вважаються пасивно-репродуктивним началом, їм притаманна залежність від інших, турботливість, тривожність, низька самооцінка, емоційність [5]. Жінка – це домогосподарка, мати, основним її життєвим простором є приватна сфера життя. Чоловіки створені для суспільного життя. Їм притаманна професійна успішність, на їх плечах лежить відповідальність за сім'ю. Жінці притаманний виконавчий характер праці – прислужниця, часто експресивна сфера діяльності. Жіночі професії належать до сфери освіти, медицини, торгівлі. Чоловікам притаманна творчість та схильність до лідерства, відповідно чоловічими професіями є професії інструментальної сфери діяльності.

Сьогодні у всіх сферах людського існування можемо спостерігати, що експектації сучасної молоді щодо ідеалу типової чоловічої та жіночої поведінки поступово змінюються у площину андрогінії. Тобто, стирання границь між гендерними особливостями обох статей ставить перед науковцями цілу низку питань, які потребують ґрунтового вивчення. Одним із таких є вивчення ідеалу сучасної жінки/чоловіка очима молоді.

Психодіагностичне дослідження було спрямоване на вивчення гендерних експектацій представників обох статей різного віку. У дослідженні взяли участь особи віком від 18 до 50 років у кількості 240 осіб. Респондентам пропонувалося описати ідеальну жінку та ідеального чоловіка, тобто вони повинні були скласти перелік характеристик, що на їхню думку мають бути притаманні представникам обох статей. У результаті дослідження було чотири групи: перша – респонденти віком 18-25 років (окремо чоловічої та жіночої статі), друга – 25-30 років, третя – 30-40 років, четверта – 40-50 років. Таким чином ми змогли отримати дані про те, яким повинен бути ідеальний/а чоловік/жінка в очікуваннях представників обох статей у різних вікових періодах (табл. 1).

Таблиця 2

Ієрархія характеристик ідеального/ї чоловіка/жінки

Хар-ка а/ий	Ч/Ж				Ж/Ж				Ч/Ч				Ж/Ч			
	18-25	25-30	30-40	40-50	18-25	25-30	30-40	40-50	18-25	25-30	30-40	40-50	18-25	25-30	30-40	40-50
Красива	1	1	-	1	1	1	-	4	16	17	-	-	6	6	-	2
Розумна	2	2	4	3	11	2	2	2	2	2	4	1	13	13	5	1
Вірна	2	2	3	8	3	3	3	-	4	5	3	8	3	3	-	-
Щира	3	3	8	-	5	5	-	-	13	14	-	-	5	-	-	-
Сексуальна	6	6	-	-	16	15	-	-	14	15	-	-	16	16	-	-
Жіноча мужній	11	5	8	-	14	13	8	-	3	3	2	3	2	2	3	5
Любляча	10	9	5	-	8	8	5	-	5	7	6	-	9	9	2	3
Турботлива	13	12	6	-	16	15	7	-	13	14	-	-	8	8	7	3
Надійна	-	11	-	4	-	12	-	-	13	-	-	4	12	12	8	5
Терпляча	13	10	-	-	11	11	4	9	14	15	-	-	1	1	2	-
Мудра	9	8	-	-	6	6	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сильна	13	12	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	4	4	6	5
Впевнена в собі	-	-	-	-	10	10	6	8	14	15	-	-	15	13	8	8
Хазайновита	8	8	6	1	14	13	6	1	6	8	1	3	11	11	1	9

Числовий аналіз жіночих/чоловічих характеристик дозволяє прослідкувати динаміку у сторону їх зменшення у кожному віковому періоді. Причому, якщо у 18-25 років чоловіки, описуючи ідеальну жінку, вказують 35 характеристик, то у віці 40-50 років – лише дванадцять. Така особливість спостерігається у всіх, виділених нами групах: 1. – очікування чоловіків щодо ідеальної жінки, 2. – очікування жінок щодо ідеальної жінки, 3. – очікування чоловіків щодо ідеального чоловіка, 4. – очікування жінок щодо ідеального чоловіка (див. мал. 1).

Таким чином, чим старшою стає людина, тим меншими (у числовому значенні) є її експектації щодо ідеальної моделі поведінки представників обох статей. Причому, існують характеристики, які є важливими для усіх, а є і такі, що притаманні певному віковому періоду. У таблиці 2 подано ієрархію отриманих нами характеристик ідеального/ї чоловіка/жінки. Для кращого візуального сприйняття інформації будемо користуватися такими скороченнями: ч/ж – ідеальна жінка очима чоловіка, ж/ж – ідеальна жінка очима жінки, ч/ч – ідеальний чоловік очима чоловіка, ж/ч – ідеальний чоловік очима жінки.

Таким чином перші шаблі у ієрархії рис, якими повинен володіти ідеальний чоловік є розум, мужність, хазяйновитість, сила. Слід виокремити чоловічі характеристики, які є важливим для жінок, і зовсім не окреслені чоловіками: це терплячість та турботливість. Така якість як «мудрість» взагалі не представлена в чоловічому ідеалі, а лише у жіночому, та й то у першій та другій вікових групах. Також неважливою якістю для чоловіка самі представники сильної статі називають красу, сексуальність, щирість. Така характеристика як врівноваженість є у портреті ідеального чоловіка у період 40-50 років. Останні місця у ієрархії необхідних характеристик ідеального чоловіка посідають матеріальне забезпечення та багатство, причому лише в поодиноких оцінках жінок першої (18-25 р.) та другої (25-30р.) вікових груп.

Домінуючими рисами ідеальної жінки є краса, розум, щирість, вірність, сексуальність (лише у перших двох вікових періодах). Впевненість у собі, як жіноча характеристика взагалі не отримала жодної оцінки з боку чоловіків, а «сила» посіла останні позиції в оцінках чоловіків.

Щодо власне статевої характеристики, то слід виокремити, що характеристика жіночності не є настільки важливою в ідеальному сенсі цього слова для представників обох статей, тоді як для «мужність» є домінуючою ознакою ідеального чоловіка в очах як чоловіків, так і жінок (2-3 місце).

Варто зазначити, що існують андрогінні характеристики, які представлені у всіх групах усіх вікових періодів – це відповідальність, яка посідає однакове місце у всіх респондентів, почуття гумору, комунікабельність, справедливість, охайність, вихованість, доброта. В цілому «розум» – це домінуюча якість, яку хочуть бачити як чоловіки, так і жінки незалежно від віку, хоча більшого значення цій якості надають все ж таки чоловіки.

Якщо аналізувати власне гендерні якості, то слід зауважити що як чоловіки, так і жінки не вимагають від протилежної статі якостей, які приписують їм відповідно до статі. Так, наприклад, така характеристика як терплячість, яку пов'язують з фемінністю посідає останні місця в портреті ідеальної жінки очима чоловіка (і то лише у перших двох вікових періодах). Хоча ця якість є домінуючою у портреті ідеального чоловіка очима жінки майже усіх вікових періодах.

Таким чином, виявлені характеристики ідеального/ої чоловіка/жінки дозволяють говорити про гнучкість та динамічність у гендерних експектаціях представників обох статей. Окрім власне фемінних та маскулінних якостей, представники обох статей вказують на необхідність андрогінних рис у портретах ідеальних чоловіка/жінки.

Література

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие / Т. Бендас. – СПб.: Питер, 2006. – 431 с.
2. Герасимова І.Г. Гендерні очікування студентської молоді / Ірина Герасимова // Стратегія, зміст та нові технології підготовки спеціалістів з вищою технічною освітою. – Вісник ВПІ, 2005. – № 2. – С. 103-108.
3. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс – М.: Эдиториал УРСС, 2005. – 532 с.
4. Кікінежді О.М. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навчальний посібник / О. Кікінежді, О. Кізь. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 160 с.
5. Практикум по гендерной психологии / Под. ред. И. С. Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.

SEKCJA 17. NAUKI SPOŁECZNE.(СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

ПОД- СЕКЦИЯ 4. Социальные структуры и социальные отношения.

Гудкова О.А.

студентка 4 курсу

факультету

політико-інформаційного менеджменту

спеціальності

«Документознавство та інформаційна діяльність»

Національного університету

«Острозька академія»

ВОЛОНТЕРСТВО В СИСТЕМІ ПОЛЬСЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, псевдо-експертне опитування, неурядові організації, ЄВС (Європейська Волонтерська Служба).

Keywords: volunteer, volunteering, pseudo-expert survey, non-government organizations, EVS (European Voluntary Service).

Постановка проблеми. Волонтери є невід’ємною частиною усіх сфер суспільного життя. Волонтерство – це не лише бажання допомогти, але й відповідальність. І цю відповідальність, з одного боку, розділяють неурядові організації, які залучають волонтерську працю, а з іншого – активні і небайдужі волонтери. На практиці при здійсненні волонтерської роботи між неурядовою організацією і волонтерами виникають непорозуміння. Для встановлення взаємовідносин між неурядовими організаціями і волонтерами потрібно, щоб в законодавстві країни були чітко окреслені права та обов’язки обох сторін, які регламентуватимуть волонтерську діяльність.

Для дослідження проблеми було використано псевдо-експертне соціологічне опитування представників волонтерської діяльності, які здійснюють свою діяльність в межах польських неурядових організацій.

Об’єктом дослідження виступає соціально-професійна група – волонтери Європейської Волонтерської Служби (ЄВС/EVS). Предмет дослідження – рівень володіння інформацією про державне регулювання волонтерської діяльності та чинники, які впливають на її здійснення. Мета дослідження – визначення ступеня обізнаності про державне регулювання волонтерської діяльності та виявлення основних чинників, які спонукають до волонтерської діяльності.

Завдання дослідження:

1) визначити рівень обізнаності про державне регулювання волонтерської діяльності;

2) простежити, які сфери суспільного життя заохочують волонтерську діяльність;

3) виявити основні мотиваційні чинники здійснення волонтерської діяльності добровольцями;

4) визначити, які види робіт переважають серед волонтерів;

5) виокремити основні проблеми функціонування волонтерської діяльності;

6) з'ясувати чи впливає зовнішнє середовище на вибір волонтера виконувати волонтерську роботу.

В ході розроблення дослідження було створено дві гіпотези:

1) більша частина волонтерів не проінформовані про державне регулювання волонтерської діяльності;

б) більшу частину волонтерів виконувати волонтерську роботу спонукає нормативна мотивація.

Методом Інтернет-анкетування було опитано 10 представників ЄBC/EVS, які працюють у якості волонтерів у польських неурядових організаціях. Інструментарієм дослідження була анкета англійською мовою, яка складалася з 9 запитань. Методи обробки отриманої інформації: Інтернет систематизація відповідей з подальшою ручною обробкою.

Після проведення інтернет-анкетування, систематизації відповідей та їх аналізу були отримані наступні результати. Дослідження рівня володіння інформацією про державне регулювання волонтерської діяльності серед ЄBC/EVS волонтерів показало, що 60% респондентів вважають, що держава повинна регулювати волонтерську діяльність, а 40% не знають відповіді.

На запитання «Чи відомо Вам про правовий захист діяльності волонтера?» 60% – ні, а 40% – так, зазначаючи, що це: контракти з волонтерами і неурядовими громадськими організаціями, які окреслюють права та обов'язки обох сторін; регламентована кількість робочих годин; право відмовитися від завдання, якщо воно суперечить моральним принципам волонтера чи діючого законодавства; регулювання волонтерської діяльності Єврокомісією.

Відповіді на запитання «Що мотивує Вас працювати волонтером?» дали змогу проаналізувати мотиваційні чинники волонтера. Взаємна мотивація представлена у 100% респондентів (набуття нового досвіду, встановлення нових відносин, застосування власних навичок), по 20% – нормативна (моральні імперативи) та емоційна (почуття морального обов'язку) мотивації [2].

На запитання «У яких сферах суспільного життя Ви працюєте як волонтер?» респонденти відповіли: 50% – культура, 60% – соціальна сфера, 20% – школи та університети, 80% – молодіжні організації, 10% – соціальний захист.

Відповіді на запитання «Які види робіт Ви виконуєте?» розподілилися наступним чином: 60% – організують, координують і реалізують різноманітні проекти, 40% – у ролі викладача, 50% – у ролі соціального організатора, 60% – виконують різні види робіт [1].

Щодо проблем, які існують у волонтерському русі на теперішній час респонденти зазначили, що 40% – проблема у недостатньому фінансуванні, 30% – недостатня увага ЗМІ, 50% – низька соціальна активність населення, 20% – велика залежність волонтерської активності від діяльності грантодавців, 10% – проблеми відсутні.

На запитання «Щоб Ви змінили б у волонтерській діяльності в Польщі?» було зазначено, що потрібно більше популяризувати волонтерство у школах серед молодого покоління, яке не має достатньої інформації про це.

А на запитання «Що Ви знаєте про волонтерство в Україні?» було зазначено, що волонтерський рух в Україні помітно активізувався у 2013-2014 роках. Інші рес-

понденти не знають нічого.

Проаналізувавши кількість друзів респондентів, які є волонтерами, можна зробити висновок, що 30% – менше 5 чоловік, 30% – від 5 до 10 чоловік, 40% – більше 15 чоловік. Отже, можна припустити, що зовнішнє середовище впливає на вирішення займатися і популяризувати волонтерську діяльність.

Вікова група респондентів розподілилася наступним чином: 30% – 21 рік, 30% – 24 роки, 10% – 25 років, 20% – 29 років, 10% – 32 роки.

Висновки. Результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що більша частина волонтерів не проінформовані про державне регулювання волонтерської діяльності. А гіпотеза про те, що більшу частину волонтерів виконувати волонтерську роботу спонукає нормативна мотивація спростовано. Було досліджено, що 100% респондентів спонукає взаємна мотивація, а нормативна лише 20%. Проте 100% респондентів мають хоча б одного друга волонтера, з цього можна припустити, що на підсвідомому рівні респондентів спонукає до волонтерської діяльності нормативна мотивація, коли людина наслідує поведінку інших людей, друзів, родичів. Результати дослідження можуть бути використані неурядовими організаціями, волонтерськими службами, дослідниками у сфері волонтерства чи громадських організацій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волонтерська робота як основа соціалізації та розвитку особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studall.org/all-124276.html>. – Назва з екрану.
2. Management of Volunteers in Nonprofit Organizations [Internet resource]. – Access: http://extras.springer.com/2004/978-3-322-80981-0/.../18_Volunteering.pdf. – Title from a screen.

Бобро Н.В.

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри

соціально-економічних дисциплін

Харківського національного університету

внутрішніх справ

ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СОЦІОЛОГІЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Ключові слова: соціальний капітал, довіра, норма, соціальні зв'язки, соціальна мережа

Сьогодні основними засадами, на яких будується робота з персоналом, стає професіоналізм, гуманізм, індивідуальний підхід до кожного працівника. Ефективне функціонування правоохоронних органів в таких умовах може бути забезпечене завдяки створенню та активному використанню в процесі службової діяльності норм та цінностей взаємодопомоги, підтримки, довіри та поваги працівників поліції один до одного, тобто потенціалу соціального капіталу, розгляд, якого є доцільним та сучасним.

Вихідним показником соціального капіталу є членство в різних соціальних групах, наявні соціальні зв'язки. Але для того, щоб соціальні зв'язки полегшували досягнення групою чи індивідом певної мети і можна було б говорити про соціальний капітал, вони мають групуватися на такій системі цінностей та норм, яка б сприяла виникненню відносин довіри, взаємодопомоги, відповідальності за прийняті зобов'язання. Тобто мова йде про етику взаємовідносин, а якщо конкретизувати це щодо правоохоронних органів, то про етику ділових стосунків.

Соціальний капітал правоохоронних органів має бути спрямований на підвищення ефективності їх роботи завдяки активному використанню конкретними працівниками існуючих соціальних зв'язків, що забезпечуватиме зростання якості виконання ними своїх службових обов'язків і, як наслідок, сприятиме процесу професійної соціалізації. Отже, коло замикається – соціальний капітал сприяє процесу професіоналізації, що, у свою чергу, призводить до підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у цілому, а це виводить сам соціальний капітал на новий рівень розвитку.

Ми підтримуємо ідею Дж. Коулмана про те, що коли існує норма, причому ефективна, вона створює потужну, хоча з часом в тендітну форму соціального капіталу [1]. Наприклад, ефективні норми, які приймаються для боротьби зі злочинністю, дозволяють людям, навіть літнім, вільно ходити вночі по місту або залишати свій будинок, не побоюючись за своє майно. Норми в суспільстві, які підтримують і забезпечують достойну винагороду за успішне навчання в школі, значно полегшують завдання шкільної освіти.

Норма спонукає кожного жертвувати своїми інтересами й діяти в інтересах колективу. Норма такого роду має форму соціального капіталу, на якому виховується

молоде покоління, зміцнюються сім'ї шляхом безкорисливих дій її членів «в інтересах родини», забезпечується розвиток новоявлених соціальних рухів за допомогою невеликих груп, орієнтованих на взаємодопомогу й взаємопідтримку, – словом, норма такого роду орієнтує на діяльність в інтересах суспільства. У деяких випадках норми загальновідомі, в інших вони головним чином відпрацьовуються в ході безкорисливих дій, що заперечують егоїстичні. Норми такого роду важливі в подоланні проблеми суспільних благ, що існують у колективах (немає значення, підтримуються вони внутрішніми чи зовнішніми санкціями) [2].

Деякі вчені розмежовують поняття правила та норми, розуміючи під нормами неформальний, а під правилами – формальний засіб регуляції поведінки учасників взаємодії. Так, А. Портес й Р. Патнам виділяють норму взаємної допомоги – взаємодію індивідів, засновану на вірі, що за всі зусилля або послуги буде відплачене тим же [3; 4]. Норма взаємної допомоги заохочує співробітництво й пов'язує громади. Вона перетворює індивідів з корисливих егоцентриків на повноцінних членів суспільства, яким не байдужі інтереси загального добробуту.

Ще однією умовою формування соціального капіталу є вільний обмін інформацією в соціальній мережі групи, що є ресурсом, який можна накопичувати та обмінювати на інші ресурси [5].

Основним показником ступеня розвитку соціального капіталу є рівень довіри між членами соціальної групи, оцінка ними надійності структури (тобто впевненості в тому, що надані зобов'язання будуть виконані), готовність безкорисливо діяти (навіть на шкоду собі) заради інтересів групи, що передбачає взаємодопомогу та взаємопідтримку.

Ми поділяємо думку Ф. Фукуями, що довіра є очікуванням одних людей від інших нормальної, чесною й співробітницькою поведінки, заснованою на загальноприйнятій нормі, яке виникає в даному співтоваристві [6].

Підтримує таке розуміння довіри й Л. Хосмер, котрий визначає довіру як оптимістичне очікування людини, групи або організації, що перебувають в умовах уразливості й залежності від іншої людини, іншої групи або організації в ситуації спільної діяльності або економічного обміну з метою сприяти в остаточному підсумку взаємовигідному співробітництву сторін [7]. Це деталізоване визначення має й інше, більш коротке і зрозуміле формулювання. Довіра є «опорою людини, групи або організації на добровільно прийняте на себе зобов'язання іншою людиною, групою або організацією визнавати й захищати права й інтереси всіх сторін, що беруть участь у спільній діяльності або економічному обміні» [7, с. 171]. Умовно довіру ми поділимо на три рівні. Перший рівень – це довіра людини до самої себе, внутрішня легітимація індивідуальної думки й поведінки. Другий рівень довіри ґрунтується на особистому досвіді відносин людини з іншим суб'єктом. Нарешті третій рівень – інституціональна довіра, обумовлена ставленням людини до тих або інших соціальних, економічних, політичних інститутів.

Зазначимо, що при вивченні організації або професійної групи поряд із поняттям довіри слід використовувати поняття «репутація». Такий поділ є необхідним для розмежування характеристики внутрішніх і зовнішніх зв'язків організації. Щодо правоохоронних органів, то можна говорити про довіру в кожній конкретній структурі, довіру в рамках правоохоронного органу в цілому і про репутацію цих структур у суспільстві.

Виходячи з цього ми вважаємо, що довіра всередині правоохоронних органів виникне тоді, коли зобов'язання працівників, керівництва та держави один щодо одного будуть постійно виконуватись ними в процесі взаємодії. Відповідно правоохоронці будуть довіряти своїй структурі в тому випадку, коли вона, в обмін на їх сумлінну працю буде захищати їх інтереси та права.

Література:

1. Климов Е. А. Психосоциальные механизмы возникновения кризиса / Е. А. Климов // Трансформация идентификационных структур в современной России. – М., 2001. – С. 54–82.
2. Полищук А. Социальный капитал и его роль в экономическом развитии / А. Полищук // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 5. – 2005. – Вып. № 1. – С. 43–47.
3. Portes A. Social capital: Its origins and application in modern sociology / A. Portes // Annual Review of Sociology. – 1998. – Vol. 24. – P. 1–24.
4. Putnam R. D. The prosperous community, social capital and public life / R. D. Putnam // The American prospect. – 1993. – Vol. 4–13. – P. 1–8.
5. Степаненко В. П. Соціальний капітал у соціологічній перспективі : теоретико-методологічні аспекти дослідження / В. П. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 2. – С. 24–41.
6. Fukuyama F. Social capital and the global economy / F. Fukuyama // Foreign Affairs. – 1995. – Vol. 74. – P. 73–98.
7. Hosmer L. T. Trust: The connecting link between organizational theory and philosophical / L. T. Hosmer // Academy of management review. – 1995. – Vol. 20. – P. 167–196.

SEKCIJA 23. FILOZOFIJA. (ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ)

ПОД-СЕКЦИЈА 2.История.

Артемчук М.Д.

аспірант кафедри філософії

Київський університет туризму економіки та права

ПРОБЛЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ
В ДИСКУРСІ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ

Ключевые слова: антропный принцип, антропологический поворот, права человека, анотропосфера

Ключові слова: антропний принцип, антропологічний поворот, права людини, анотропосфера

Keywords: anthroposphere, anthropic principle, human rights, anthropological turn

Проблематика прав людини – одна із домінуючих в сучасній філософії людинознавства. Вона рефлексує нову ситуацію індивіда, яку нерідко характеризують як “антропологічний поворот”, в контексті якого переосмислюється поняття ідентифікації особистості, позитивних та негативних чинників її самореалізації як суб’єкта соціального життя. Концепція прав людини – органічна складова зазначеного “повороту”, вона є теоретично-практичним фрагментом реалізації становлення постіндустріального суспільства, основним завданням якого є формування справжнього “життєвого світу”, людини-антропосфери. Проблематика прав людини та громадянства у філософському дискурсі ХХ-ХХІ століть найтіснішим чином пов’язувалися з розробкою широкого кола питань, що стосувалися з’ясування специфічних засад соціального буття індивіда, його місця в системі суспільних зв’язків. Йдеться про праці провідних філософів сучасності: К.-О.Апеля, І.Берліна, А.Веллмера, В.Віндельбанда, Т.-Г.Гадамера, Ю.Габермаса, М.Гайдегера, А.Гелнера, Х.Йонаса, Е.Кассірера, Е.Левінаса, Г.Ломанна, Н.Лумана, П.Рікера, Г.Ріккєрта, Дж.Ролса, Р. Рорті, П.Слотердайка, О.Тоффлера, Дж.Шарпа, В.Франкла, М.Френча, Е.Фромма, М.Фуко. В цих роботах виразно ставиться питання про сутність, природу та межі прав людини (відповідальність), усвідомлюється небезпечна загроза антропологічної кризи, неспроможність людини пристосуватись до несприятливих наслідків власної нерозумної діяльності (ситуація абсурду), трансформації неконтрольованої поведінки індивіда в охлократичну діяльність («руйнівна свобода»). Проблема прав людини багатоаспектна та системно структурна. Вона ставилася та розроблялася протягом тривалого часу фахівцями гуманітарного профілю різних шкіл та напрямів. Особливо помітну роль в її науковому та організаційно-прикладному формуванні належить насамперед юристам-правознавцям. Філософськи спрямовані правники починаючи з античних часів (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон), а також новочасові філософи (Г. Гроцій, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) в своїх працях порушували світоглядні, аксеологічні, антропологічні, екзистенціальні засади “права як регулятора”

зв'язків індивіда з суспільством і державою. Голландський правознавець Гуго Гроцій ввів в науковий обіг сам термін “філософія права” (“Про право війни та миру”, 1625), а на думку Гегеля філософія права – це насамперед філософська, а не юридична дисципліна (“Філософія права”, 1820). Втім, в класичній та новітній літературі ХХ-ХХІ ст. питання щодо прав людини в філософському, а не в юридичному сенсі не слугувало об'єктом спеціального дослідження. Специфіка саме філософського аналізу феномену прав людини полягає в його розумінні як насамперед соціо-морального атрибута людяності, ігнорування якого знецінює особистість як самодостатню сутність. Одним з опорних в цьому відношенні є антропний принцип, згідно з яким світ людини являє собою верхівку еволюції “мислячої матерії”, а саме людина є вищою цінністю, що, в свою чергу, потребує перетворення всього життєвого простору на цивілізовану антропосферу. Актуальним завданням концепції прав людини в філософському аспекті є питання щодо онтологізації соціальних інститутів, гарантування захисту прав та свобод людини в контексті глобального, інтеркультурного та національного специфічного морально-визначеного правопорядку, з'ясування філософсько-етичних аспектів прецедентного права, зокрема правового статусу мігрантів чи жителів тимчасово окупованих територій, ставлення до тенденції легалізації “нетрадиційних” форм поведінки (аномалії як “неонорми”) тощо.

Концепція прав людини в широкому філософському дискурсі походить з розуміння самої людини – її природи, сутності, можливостей, негативних та позитивних забор'язань, безвідносно до етичних, расових, релігійних та інших відмінностей або приналежності до певної культурної чи соціально-політичної традиції.

Історико-філософський погляд на проблематику прав людини потребує подальшого з'ясування принципового питання про співвідношення природного та позитивного права, зокрема, в контексті філософського дискурсу постмодерну. На думку Ю. Габермаса, одного із авторів концепції “незавершеності сучасності”, ця ідея дозволяє конкретизувати, уобразити й персоніфікувати проблематику прав людини в категоріях “загальнолюдських чеснот”. Однією з них, вважає Р. Рорті, є солідарність: “У нас є моральна забор'язаність відчувати солідарність з усіма іншими людськими істотами” (“Випадковість, іронія та солідарність”, 1996).

Проблема прав людини істотно конкретизує концепт антропологічного повороту, збагачує його новими ціннісно-соціальними смислами, онтологізує ідею прав людини, апелюючи до процесу виникнення розгалуженої системи обґрунтування та гарантування цих прав, у державно-громадській, нормативно визначений спосіб. При цьому важливо наголосити, що в сучасній інтерпритації феномена прав людини наголос робиться на тому, що в антропологічному повороті головним є саме людина, будь-який індивід як діюча особа соціума (“соціальний капітал”). Тому окремі філософи справедливо наголошують, що концепція прав людини репрезентує найбільш універсальну гуманітарно-антропологічну теорію людяності взагалі. При цьому як в персоналізмі Еммануеля Мунье, підкреслюється, що носієм цього “новогуманістичного” руху є людська особистість, яка, по-перше, є не об'єктом, а суб'єктом створюваної нею дійсності, а по-друге, тяжіє до усвідомлення власної екзистенційної ідентичності (“Вступ до теорій екзистенціалізму”, 1946). Екзистенціальна філософія, відповідно, екзистенціальне право базуються на постулаті, що їх предметом є передусім “внутрішній світ” індивіда, “спосіб того, як ця окремішність усвідомлює себе у

своєму світі” (К. Ясперс).

Мунье вбачае сутність своєї версії “нового гуманізму” в тому, що останній має враховувати усі “виміри особистості”, зокрема і насамперед її зв’язок з іншими людьми. Ця теза фігурує в багатьох новітніх творах, присвячених з’ясуванню статусу індивіда в сучасній людській спільноті.

Екзистенційна комунікація як універсальна умова людського буття утворює серцевину комунікативної філософії Карла-Отто Апеля. В ній наголошується на первинності діалогу над індивідуальною свідомістю, стверджується, що “комунікативна спільнота” має ґрунтуватися на “принципах раціональності спільноти розумних істот”. Завдяку комунікації людина може “віднайти сама себе”, “відшукати” власну самість, встановити екзистенційне відношення між людьми як діалог “Я-Ти”, та усвідомити саме суспільне буття, стверджує К. Ясперс. Тим самим, філософія у нього набуває етичного характеру, акцентує увагу на взаємозв’язках між людьми, де головну роль виконує поняття “свобода” (екзистенція та свобода у Ясперса – тожні поняття), та воля до комунікації. Філософія екзистенціалізму – теоретичне підґрунття її правового розуміння. Право людини на комунікацію – її невід’ємне та обов’язково необхідне. Слід зазначити, що своєрідне трактування цих мотивів міжлюдських зв’язків отримує в філософсько-антропологічних концепціях постмодернізму: “інформаційна культура”, “свобода”, “комунікації”, “технонаука” (Ж. Дерріда, Ж. Ліотар, М. Фуко).

Висновки: Проблема прав людини є комплексною історико-філософською проблемою, що в сучасному соціо-філософському гуманістичному дискурсі актуалізується в контексті нової ситуації індивіда, яку нерідко характеризують як “антропологічний поворот”. Права людини – одна з фундаментальних концепцій “повороту”, теоретично-практичний фрагмент соціального буття постіндустріального суспільства, основною цінністю якого є людина.

1. Апель К.-О. Этноэтика и универсалистская микроэтика: противоречие или дополнительность? // Политическая мысль. Киев, 1994. № 3-4
2. Апресян Р. Прикладная этика и общая теория морали // Вестник прикладной этики. Вып. 40: Прикладная этика как фронестика морального выбора / Под ред. В.И.Бакштановского, В.В.Новоселова. Тюмень: ТюмГНГУ, 2012. С. 84–95.
3. Гадамер Г.-Г. Интервью // Вопросы философии. — 1996. — № 7. — С. 127—132.
4. Гелен А. Образ человека в свете современной антропологии // Личность. Культура. Общество. — 2007. — Вып. 3 — (37). — С. 37–51.
5. Ковадлю Г.П. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства. – К., 2013. – 406 с.
6. Лапин Н. Антропосоциетальная теория и её значение для теоретической социологии: размышления над «Общей социологией» // Социологический журнал. 2008. №3. с. 136-152
7. Лекторский В. Имеет ли гуманизм смысл сегодня? // Место и роль гуманизма в будущей цивилизации. М., 2014. С. 24–34.
8. Табачковський В.Г. Полісутнісне хомо: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексії». – К., ПАРАПАН, 2005. – 20. др.. арк.

ПОД-СЕКЦІЯ 4. Соціальна філософія.

Грабовська І.М.

Кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
Центру українознавства філософського факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОЗРАДИ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: Україна, українські реалії, національна самозрада, згуртування

Євромайданна та постмайданна Україна, що бореться за свою свободу зі зброєю в руках, стала відкриттям не лише для світу, а і значною мірою для себе самої. Попри всі негаразди і тяжкі проблеми в суспільстві все ще зберігається соціальна ейфорія від того, що “Ми, українці, змогли! Ми вистояли! Ми об’єднались!” Мабуть тому настає не просто когнітивний дисонанс, тобто стан внутрішнього психологічного конфлікту від зіткнення суперечливих ідей, знань та переконань у свідомості індивіда, а справжній психологічний шок, коли чуєш твердження про те, що все це — на три-чотири найближчі роки, а протім все піде по-старому, росіянин знову буде шастим братом, а учасники війни на сході України, українські патріоти звинувачуватимуться у всіх смертних гріхах і саджатимуться по тюрмах та концтаборах при підтримці більшості українців. Це не переказ бруталної путінської пропаганди, про яку не варто навіть говорити. На жаль, такі судження висловлюються сьогодні військовиками з АТО та низкою українських і зарубіжних аналітиків як можливий сценарій розвитку подій в сучасній Україні.

Треба визнати, що такі передчуття виникають зокрема й тому, що сепаратистська й путінська пропаганда таки впливає на свідомість людей. До того ж у зонах поблизу лінії розмежування, у сірих зонах, не кажучи вже про самі сепаратистські території зовсім немає українського віщання, ні телебачення, ні радіо. І сидючи в бліндажі та слухаючи те, що є, а є або російське віщання, або денеерівське, людина невільно починає потроху вірити отим усім ідеологічним наворотам. Особливо ж страшно говорить про представників “Правого сектору”. Наприклад, вони начебто полоненого “шахтаря” на шматки ріжуть при допиті і на очах бідолаги згодовують його ж тіло собакам, спеціально натренованим їсти тільки людське м’ясо.

Проте проблема із можливою поразкою України у боротьбі проти неоімперії Кремля значно складніша, ніж лише “недопрацювання” відповідальних інститутів держави у інформаційно-психологічній війні України з Росією. Є факти, що підтверджують негативне сприйняття частиною українського соціуму воїнів-патріотів, особливо на сході країни. Тому чимало атовців повертаються знов на позиції, переживши психологічний стрес під час відпустки вдома. Немає певності, що так само це суспільство не почне позбавлятися від патріотів-воїнів, “коли все затихне”. Адже це й справді страшно, коли тобі обіцяють, що будуть мститися твоїй сім’ї до п’ятого

коліна, знаходять телефони рідних та погрожують їм, не забувши сказати, що твої ж земляки через три-чотири роки самі видадуть тебе “руським освободителям”, які сьогодні й не збираються вести наступальну війну в Україні. Путін мудрий і дочекається часу, коли українці, як то було завжди в їхній історії, самі одне одного зрадять, бо й тепер вже народу набридає цей хаос. До того ж тактика та стратегія українського командування “Ні війни, ні миру!”, на думку рядового воїна, спрямована на поразку. Є й недовіра до командування у вищих ешелонах, бо воно начебто робить усе, щоб ослабити патріотичні сили, подрібнюючи та розкидаючи по нових частинах ті бойові одиниці, які загартувались у добровольчих батальйонах. У них вбачають небезпеку, бо саме вони можуть прийти до Києва всі разом і запитати, що було зроблено після революції? Та й кращих було кинуте на смерть першими, у той час, коли Путін зачищав територію Росії від покидьків. Перші загинули справжні патріоти — добровольці з Майдану та з українських сіл і міст. А суспільство на мирних територіях не переймається проблемами збереження бойового духу наших воїнів, воно живе зовсім іншим життям, воно не розуміє їхньої тривоги і тому не буде їх захищати, коли підніме голову контрреволюція. Такі думки незрідка можна почути від “атовців”.

Отож, коли все це і багато ще чого вислухаєш з вуст тих, хто пройшов кризу вогонь, справді робиться не по собі. В історії України дуже часто, на жаль, траплялись трагедії національної самозради, щоб відкинути всі ці сумніви та забути про них. Колись світлої пам’яті Євген Сверстюк написав такі гіркі слова: “Є щасливі нації. Для них відступництво і національна зрада — просто випадок патології, що реєструється в клініці, але не фіксується в історії. Для нас цілими століттями дорога до зради пахла коритом, мундиром, золотом, а дорога вірності — кров’ю” [6, с. 286]. Це написано півстоліття тому, а немов би про наш час! Невже ж Україна знову приречена на цю трагедію національної самозради? Не віряться! Але ж і мазепинцям, й унеєривцям, й упівцям не вірилось!

Осмишуючи причини поразки української національно-визвольної революції 1917-1921 (23) рр. діаспорний історик Дмитро Соловей писав: “Була армія, була велика пробуджена народня сила, але не вистачало для неї потрібної кількості добрих фахових керівників. Кажучи військовою мовою, не було “офіцерського корпусу”. Навпаки, було дуже багато таких, що кидали на шляху їй тяжкі колоди. Відси безліч помилок, хаос, втрата орієнтиру і неминуча поразка у тих складних і тяжких умовах” [7, с. 34].

Чимало діаспорних дослідників, аналізуючи причини українських історичних поразок, вказували на той факт, коли “чернь”, “плебс”, “натовп” зраджували своїх провідників, шукаючи причини такої поведінки українських мас [1], зокрема, і у ментальності народу. Так, наприклад, І. Рибчин, досліджуючи причини виникнення Руїни в часи Гетьманщини, вказував на ментальні особливості значної частини козацької верстви, на її нездатність до згуртування та свідомого підкорення очільникові заради встановлення певного порядку та дисципліни [4, с. 53 – 57]. Сьогодні в Україні, схоже, ситуація дзеркальна: питання щодо зради ставляться перед елітами суспільства. І це потребує спеціальних досліджень.

До того ж українцям слід готуватися до довготривалого постійного військового та інформаційно-психологічного тиску з боку російського агресора, метою якого, безумовно, є не лише територія Луганщини. Цю назву сепаратистських територій із так званими незалежними ЛНР та ДНР вже фактично офіційно використовують не лише вітчизняні аналітики, але й російські. Наприклад, Андрій Піонтковський, коментуючи

дії Путіна та його головну мету, пише: “Ця блискуча Новоросія перетворилася на огризок бандитської Луганщини. І це не надихало народ. Економіка розвалюється і єдина його (Путіна — прим. І.Г.) можливість виживання – демонстрація по телевізору зовнішньополітичних успіхів. Годувати народ величчю” [3]. Проте, “приборкання” України зовсім не відійшло на другий план. Згорання російської присутності в Сирії зумовлене в тому числі і потребою активізувати різнобічний тиск на Україну. І хоча скоріше за все дуже активних бойових дій, зокрема, наступу по всій лінії фронту найближчим часом не буде, Путін та його команда робитимуть усе можливе для дестабілізації внутрішньоукраїнської ситуації і готові, за словами В. Горбуліна, воювати “до останнього українця” [5]. В такій ситуації “ні війни, ні миру” особливо небезпечним стає ідеологічна обробка масової свідомості ворогом, яка, власне, і веде до національної самозради, готуючи з частини населення певної території “п’яту колону”.

Українські еліти ще від часів Переяславської Ради плекали утопічну ідею про можливість “переробки” Московії на більш цивілізовану країну шляхом культурної асиміляції. Так Ю. Шевельов писав: “Великий і розмашний план культурного завоювання розлогої і військово сильної Москви був задуманий українською інтелігенцією ще із кінця XVI століття... Справжнє поле для діяльності відкрилося після Переяслава, Переяслав став передумовою української культурної інвазії” [8, с. 150 -151]. Про цей феномен написано чимало історичних, політологічних, філософських, культурологічних, філологічних розвідок. Проте, цей проект провалився. Натомість Україна була “перероблена” імперією та перетворена не лише на колонію Росії, але й на глибоку культурну провінцію. В ситуації постколоніалізму, яку так і не вдалося українцям остаточно подолати, колоніальна ментальність буде давати про себе знати саме через схильність певної частини народу до підтримки неоконіальних устремлінь Росії як сучасної неоімперії [2].

Перша чверть нового століття знов перед Україною ставить серйозні виклики, від адекватної відповіді на які буде залежати наше майбутнє. І сьогодні потрібно зробити усе, щоб примара національної самозради не перетворилась на трагічну реальність, що змушує нові й нові покоління українців запитувати з розпачем “Що ж ми за народ такий?”, а найкращих представників нації хвилюватись про завтрашній день. Тому і від прикрих і тяжких питань, подібних до вище наведених, сучасним українцям не можна просто відмахуватись та забути.

Література:

1. Див про це: Грабовська І. Україна як метафізична реальність: [монографія]. – К.: Стило, 2000. – 114 с.
2. Див про це, наприклад: Грабовська І.М., Талько Т.Н. Консолідація українства в умовах військового протистояння України з Росією: гуманітарні аспекти // Nauka wczoraj, Gzisz, jutro. – 28/02/2016. – Warszawa. – Р. 83 — 90.
3. Піонтковський А. Кремль в Україні активізував шалену “мирну” стратегію і п’яту колону. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espresso.tv/article/2016/03/26/andriy_piontkovsky_kremel_v_ukrayini_aktivizuvav_shalenu_quotmyrnuquot_strategiyu_i_pyatu_kolonu
4. Рибчин І. Динаміка українського козацтва. – Мюнхен, б/в, 1970. – 112 с.
5. Росія готова воювати в Україні «до останнього українця», — Горбулін // Зер-

- кало недели. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/news/digest/rossiya-gotova-voevat-v-ukraine-do-poslednego-ukraintsa-gorbulin.htm>
6. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране / Євген Сверстюк. — К.: Наша віра, 1999. — 784 с.
 7. Соловей Д. Втрата орієнтиру: українська інтелігенція у визвольних змаганнях. — К.: Вид-во ЧАС, 1998. — 66 с.
 8. Шевельов Ю. Москва. Маросейка // Україна Incognita. Топ — 25. — Київ: ПрАТ “Українська прес-група”, 2014. — С. 150 — 158.

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ КУЛЬТУР І РОЛЬ ГУМАНІЗМУ В ЇХ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Німецьку, польську, французьку, грецьку культури об'єднує поняття гуманізму, яке вони реалізують через своє повсякденне життя. Саме культура та сформовані нею цінності, визначають розвиток будь-якої країни. « За словами відомого фахівця з економічної історії Дейвіда Ландеса, «якщо ми можемо чого-небудь навчитись з історії економічного розвитку, то це, що культура має вирішальне значення» (culture makes almost all the difference»). Роберт Патанам – фахівець з політології – формулює цю тезу інакше: куди ми потрапимо, залежить від того, звідки ми прийшли» [1, с.28] Розвиток культури грає важливу роль не тільки для суспільства, але для індивіда. Тому, що формує цінності індивіда, в тому числі й ставлення до гуманізму. Цікавим є те, як формувались українська і російська культури, та яку роль в їх сучасному житті грає гуманізм.

Аналіз останніх досліджень. На основі праць Імануеля Канта, Фрідріха Ніцше розкриваються шляхи досягнення гармонії індивідом в європейському суспільстві. Спираючись на праці доктора філософських наук Сергія Кримського, доктора історичних наук Ярослава Грицака, доктора історичних наук Леоніда Залізняка, аналізується розвиток і становлення української та російської культури.

Мета дослідження. Розкривається процес формування української та російської культури. Їх вплив на розвиток суспільства та індивіда. Наскільки в українській і російській культурах розвинуте поняття гуманізму, і яку роль він грає в сучасному житті суспільства та індивіда.

Виклад основного матеріалу. В європейській культурі. основне сприйняття відбувалось через розум (раціоналізм). Розум без моральних законів не може реалізовувати гуманізм у культурі. Про це заявляв Імануель Кант. «Здійснення найвищого добра у світі є необхідний об'єкт волі, визначуваної моральним законом. А в ній [у волі] повна відповідність налаштувань з моральним законом є найголовніша умова найвищого добра.» [2, с.136] Центром такого гуманізму стає індивід. Який має свій моральний закон. «...натомість моральний закон всередині нас, нічого не обіцяючи нам з певністю й [нічим] не погрожуючи, вимагає від нас безкорисливої поваги, втім, тільки тоді ця повага стає діяльною й панівною...»[2, с.163]

З точки зору Імануеля Канта моральний закон не гарантував індивіду щастя тому, що щастя само по собі будується на відповідності світу людині. « Щастя – це такий стан розумної істоти у світі, коли в цілості її існування все діється згідно з її побажанням та волею, отже, [воно] ґрунтується на узгодженості природи з усією метою цієї розумної істоти, як і з суттєвою підставою визначення її волі.»[2, с. 138] Індивід по Імануелю Канту може нести гуманізм у світ, коли його моральні закони

відповідають найвищим законам світу. «Тим то і мораль, власне, є вчення не про те, як ми повинні робити себе щасливими, а про те, як ми повинні стати гідними щастя. ... Гідним володіння якоюсь річчю або станом хтось є у тому разі, коли факт цього його володіння узгоджується з найвищим добром.» [2, с. 144]

Фрідріх Ніцше вважав, що всі зміни відбуваються у внутрішньому світогляді індивіда, що сильна воля індивіда здатна замінити мораль і змінити особистість. « Кажу вам про три перетворення духа; як дух стає верблюдом, верблюдою левом і лев, нарешті, дитиною.» [3, с.19] Стадія верблюда, це коли дух індивіда бере на себе важку роботу для самовдосконалення. « Все це саме важке виносливий дух бере на себе: подібно верблюду, який тяжко нагружений, поспішає в пустелю,...

Але в самій пустині відбувається друге перетворення; тут дух стає левом...»[3, с.19] Тільки в наслідок важкої роботи над собою вільний дух індивіда здатний стати сильним. «...саме тут дух стає левом, стараючись добути собі свободу і бути паном у власній пустелі. Створити нові цінності – не може ще лев; але створити свободу для нового творіння – це у власті лева.»[3, с. 20] Тільки пройшовши дві попередні стадії, індивід може вийти до вільної творчості, яка є одним із проявом гуманізму. «Дитя є невинність ..., певний початок, гра, ... перший рух, святе «так»[3, с.20]

Самовдосконалення індивіда за Фрідріхом Ніцше – це боротьба з власними недоліками, яка відкриває шлях до гуманізму. «Закликаю вас не до праці, а до боротьби. Раджу вам не мир, а перемогу. Ваша праця хай буде боротьбою, ваш мир – перемогою!» [3, с. 37]

Таким чином ми бачимо, що на рівні особистості європейська культура пропонувала різні варіанти реалізації гуманізму: Імануель Кант вважав, що тільки розум здатний досягнути моральні закони світу і відкрити шлях індивіду до гуманізму. Фрідріх Ніцше стверджував, що тільки особистість, здатна до самовдосконалення і розвитку, може вийти до ідей гуманізму.

В європейському суспільстві тільки після другої світової війни ідеї гуманізму отримують загальне розповсюдження. Відбувається франко – німецьке примирення на принципі «вибачаємо і просимо вибачення», як наслідок, восьме травня стає днем Європи і примирення. Один із етапів поширення гуманізму в Східній Європі є німецько-польське примирення, яке відбувається за тим же самим принципом. Гуманізм рухається далі по Європі через польсько-українське примирення, одним із ініціаторів якого є Єжи Гейдройць. Він визнає, що Львів та Західна Україна – це не східні креси Польщі, а Українські землі. «Це був найважливіший конфлікт, хоча потому також було багато конфліктів. Якщо вести мову про проблему Львова та Вільнюса, протиріччя були дуже серйозними. Ми чітко заявили: чи подобається нам це, чи ні, але Вільнюс має належати Литві, а Львів – Україні. І ми повинні це визнати.»[4, с.23,24] Це стало основою гуманізму польсько – українських відносин. У той же час важливо зрозуміти як формувались українська культура, російська культура, а також осмислити, яку роль грає гуманізм у українській та російській культурах та в їх відносинах.

Українська культура починає формуватися за часів Київської Русі (Софійне християнство – філософія серця), Козацької держави й підтримується через діяльність Г.Сковороди, Т.Шевченка і представників інтелігенції XIX – XX століть. Сприйняття існуючого світу, суспільства індивідом у цій культурі відбувається через по-

єднання відчуттів і розуму в єдине ціле та реалізацію цієї єдності через сильну волю індивіда. На рівні психології це породжує цілеспрямованість. Світогляд у цій культурі на перше місце ставить індивідуальність, яка відчуває та розуміє єдність зі своїм родом та нацією (персоналізм), тому він є індивідуально – персоналістичним, найвищим проявом якого є інтуїція. Процес реалізації індивідуальності в українській культурі починається через самопізнання, продовжується завдяки сродній праці, завершується через заняття тієї соціальної ніші, яка відповідає його здібностям або таланту, метою якої є творення власного світу, як дієвої складової української культури, суспільства.

Як формується українська культура в межах Київської Русі?

У 988р. в українському суспільстві християнство стає державною релігією. Це змінює форму світогляду українців, а зміст залишається тим же самим.

Центром українського християнства стає особистість, яка спочатку сприймає через відчуття – це любов, «...і зійшло на нього благословення Всевишнього, – споглянуло на нього всемілостиве око благого Бога і возсіяв розум у серці його...» [5, с.101]. Коли Благодать (любов) возсіяє в серці людини, вона буде освітлювати розум людини, тобто гармонізувати внутрішній світ людини. Сприйняття Благодаті-любові на рівні відчуттів є неповним без її осмислення, розуміння особистістю у русинсько-українському християнстві. «Тільки від благого розмислу і гостроти розуму ти збагнув, що Бог є єдиним творцем невидимого і видимого, і що послав до людей спасіння ради возлюбленого Сина Свого» [5, с.115].

Практично українське християнство у світі індивіда синтезує в єдине ціле розум і відчуття, а воля стає центром реалізації цього поєднання. Формується характерна для українців психологічна риса – цілеспрямованість. Християнство в українській культурі формує свободу вибору – це виконання християнських заповідей та свого призначення або ж реалізація протилежних ідей. «Духовна значимість універсального досвіду української нації визначається історією її культури, затвердженням ідей софійності (буття під знаками практичної мудрості), онтології оптимізму (епічного ставлення до драми існування, перетворення стихій зовнішнього світу в чинник вільного життя за образом волі у своєму полі), принципу духовного розуму (тобто інтелекту, який веде до віри, узгоджується зі схильностями серця як духовного осередку індивідуальності).» [6, с.472]

Соціальна структура Київської Русі визнає крім сильної князівської влади існування віче, яке відіграє свою роль в українському суспільстві.

Київ, в якому жило 100 тисяч, був для русинів – українців не тільки економічним центром Балто-Чорноморського регіону, а й духовним центром, де Київ був другим Єрусалимом, а Дніпро другим Йорданом. Все це будувалось на культурі та світогляді русинів-українців, який не був копією візантійського, хозарського, болгарського чи католицького християнства. «Україна потребує своєї віковичної духовності, тієї духовності, що народилась в надрах греко-слов'янської цивілізації України – Русі, тієї духовності, яку втілювала Києво-Могилянська академія, загалом духовності, яка зробила Україну суб'єктом світової історії.» [6, с.470]

З втратою власної державності українська культура зазнає переслідувань та утисків. Відродженням та продовженням української традиції стає Запорізька Січ та козацтво.

Українське козацтво виникає на кордоні двох цивілізацій: з одного боку Європа, а з іншого – Османська імперія. Цей кордон проходив по теренах Московського князівства, Речі Посполитої (Південна та Східна Україна), Австро-Угорщини (Балканський півострів), Мальтійського ордену. На всіх цих теренах йшла війна між двома цивілізаціями, тому прикордонне населення, несучи військову службу, звільнялось від податків і отримувало підтримку від влади. Виключенням були українські козаки: вони захищали південні та східні кордони України, але їх у своїй більшості вважали біглими селянами, кількість реєстрових козаків була невелика і платню їм регулярно не платили.

За часи Дмитра Вишневецького (Байди) козацтво стає прикордонним військом зі своєю власною системою самоорганізації, незалежною від держави Речі Посполитої.

Тільки за часи Петра Конашевича–Сагайдачного козацьке військо вступає до Київського братства. В наслідок цього вони починають представляти цінності всього українського суспільства. У культурних традиціях Запорозького козацтва відбуваються великі зміни при збереженні характерних психологічних рис української традиції – цілеспрямованості, наполегливості, зростанні ролі окремої особистості.

Козаки – це люди, які вірять у своє призначення, дане від Бога, і розуміють, що тільки активна, діяльна особистість через своє життя може реалізувати це призначення. Це результат освітньо-політичної діяльності братств, Києво-Могилянського колегіума. „Що роблять православні громади в Україні? Закладають свої друкарні, школи, і врешті відкривається Києво-Могилянська академія. Учені монахи звіряють точність перекладів священних текстів на церковнослов'янську мову. Виникає нова, світська і динамічна культура, побудована на західних зразках.” [1, с.164]

У Софійному християнстві за часи козацтва все більшу роль починає грати активна, вольова індивідуальність. Все це відображається в архітектурному стилі бароко. «... бароко в Україні виступає як стиль цілої історичної епохи, котрий відбиває тип особи, тип культури та своєрідний філософський спосіб мислення. ... На авансцені історії України завжди були люди вільного ратного духу, з яких ніхто не бажав бути глядачем світової драми, а тільки її акторами. Ця стихія вільної самодіяльності особистості, без якої не можна було б вижити в умовах кордонної цивілізації (що протистояло варварству степових набігів), живила і республіку козаків, і вольницю бурсаків, і вдачу мандрівних дяків та приватну ініціативу громадян у містах, яким було надано Магдебурзького право, і незалежний стан жінки як товариша у родині, «дружини».[6, с.416 – 417] Як наслідок у Софійному християнстві цього періоду велику роль починає грати індивідуальність, яка одночасно розуміє і відчуває свою спорідненість з власним родом та нацією.

За часи Богдана Хмельницького відбулось покозачення всієї України. Українська культура займає пануюче становище в Україні.

Була поширена українська козацька соціальна структура. По селах вибирали старосту (війта), села об'єднувались у сотні, сотні об'єднувались у полки, полковники і сотники обиралися. На загальній козацькій раді обирали гетьмана та старшину, міста мали Магдебурзьке право, така політична система називається пряма демократія.

Пряма демократія це є один із проявів світогляду українців, який сприймає явище, людину спочатку через відчуття, потім осмислює ці відчуття, на цій основі

винакає гармонійна єдність розуму і відчуттів, яка реалізується через волю індивіда. Саме за часи козаччини в українському суспільстві утверджується принцип, що людина є основою світу, самостійним творцем. Саме така індивідуальність стає основою політичної системи, яка базується на правових і демократичних засадах. «Проголошення козацької гетьманської держави знаменувало початок становлення в Україні правового суспільства європейського типу, що передбачало не властиву євразійській цивілізації виборність посадових осіб. Обраний гетьман, полковник, сотник чи війт уособлювали владу на певній території лише до наступних виборів. Міста користувалися демократичним європейським магдебурзьким правом, яке передбачало виборність війта (мера) міста. Судова влада здійснювали незалежні від державної адміністрації суди на засадах Литовського Статуту, що ґрунтувався на праві Київської Русі.» [7, с.100]

Іван Мазепа очолює боротьбу проти нового окупанта – Московського князівства. Як же виникла і розвивалась культура Московського князівства?

Державною ідеологією в Російській імперії було московське православ'я, повністю скопійоване з візантійського християнства, правда було оголошено, що росіяни є народом месією, а Москва – III Римом. У XIX ст. ця ідеологія оформилась у концепцію міністром освіти Російської імперії Уваровим « Самодержавіє, Православіє, Народ». Це були імперські принципи, які не визнавали поняття гуманізму. Шлях до них в російському суспільстві був непростий. Найбільший вплив на становлення російської традиції мали: Олександр Невський, Іван Грозний, Петро I.

Олександр Невський з восьми років був заручником у Золотій Орді. Саме він зраджує старшого брата Андрія, який готується до повстання проти Золотої Орди. І з Ордою придушує повстання. Показує татаро-монголам шлях до Новгороду. Проводить перепис населення Новгородської республіки для оподаткування татаро-монголами. Під час перепису Олександр Невський відзначився жорстокістю. Власноруч відрізав новгородцям вуха, ніс, виколував очі. «Зроблений Олександром Невським вибір азійського шляху розвитку закріпився за Івана Калити (Кулхана Н.І.) (1325 – 1340рр.), який вславився кривавими погромами повсталі проти татар Твері і став за це головою золотоординської адміністрації на Верхній Волзі. ...За золотоординською технологією в Москві карбували гроші з XVI ст. до 1699 р., коли Петро I європеїзував грошову систему імперії. ... опричина була запозичена і перенесена на московський ґрунт Іваном IV з татарської військової практики.» [7, с.102,103]

У XVI ст. Московське князівство включається у світову торгівлю, розвиваються міста, бояри відпускають селян на оброк, можуть передавати землю у спадок, незалежно від того знаходились вони на службі у царя чи ні. Таким чином формуються нові власники, причому незалежні від влади царя-самодержця.

Іван Грозний це гарно розумів. Тому він вводить опричнину. Любий міг стати опричником, донести на боярина і отримати половину його майна. Завдяки опричнині та влаштованій різанині Московщина залишається азійською державою, де вся земля і власність належить царю-самодержцю, дворяни – це двірня, яка поки знаходиться на службі, має землю і кріпаків. А все інше населення просто холопи. « В самій московській землі вводяться татарські порядки в управлінні, суді, збиранні данини. ... Всі стани були прикріплені до держави службою та тяглом. Люди вільної професії були явищем немислимим у Москві ... Кріпосна неволя стала повсюдною

саме тоді, коли вона відмирала на Заході. Рабство диктувалося . . . новим національним завданням: створення імперії на злидненому економічному рівні.»[7, с.103]

Ліквідувавши європейські традиції на теренах Московщини, Іван Грозний знищує Новгородську республіку, яка була на той час демократичним центром російської культури.

Петро I зберігає азійську систему керування. « Петро I казав іноземному дипломатові: „В Росії шляхтичем є той, на кого я зверну увагу і лише так довго, як я мою увагу на нього звертаю.» Московські дворяни були холопами царя, яких за провини шмагали батогами, чого навіть уявити не міг європейський лицар”. [7, с.106] Реформується тільки армія. До речі, всі майбутні реформи в Росії проводились тільки з однією метою – посилення армії, бо вона була основою у протистоянні з Європою.

Петро I починає нищення української культури. Забороняє вживання української мови в церковному житті. Подальші етапи ліквідації українських традицій відбуваються так: ліквідація Запорізької Січі 1775 р., скасування Гетьманщини 1764 р., введення кріпосного права 1783 р., а також валуєвський указ 1863 р., та емський указ 1876 р., які забороняли українську мову.

Українська культура знищується, занепадає, але у XIX столітті відновлюється протистояння між російською державою та українською інтелігенцією – це і «Кирило-Мефодіївське братство» і діяльність Тарас Григорович Шевченка. Так закладаються основи російсько-українського протистояння.

У XX ст. ситуація не міняється. Тільки змінюється форма у російському управлінні й культурі. Замість царя-батюшки – генеральний секретар, батько всіх народів, православ'я заміняє ідеологія комунізму. Комуністична ідеологія закріплюється в Україні шляхом війни й терору. Три російсько – українські війни 1918 – 1923рр. Голодомори 1922, 1932-1933, УПА, яка з серпня 1942 по 1944рр. воює з Нацистською Німеччиною, а з 1944 – 1950 рр. з Радянською Росією (СРСР). Репресії, а точніше терор 1937 – 1938 рр. у 1950 -1985рр. продовження репресій проти дисидентського руху. Наслідком була асиміляція частини українців.

Здавалось, після закінчення «Холодної війни» принципи гуманізму стали основою світової політики і культури. Європа сподівалась, що Російська Федерація проведе реформи, стане європейською державою і гуманізм замінить імперські принципи в російській культурі. Коли цей план не спрацював, Європа сподівалась, що Російська Федерація піде шляхом Саудівської Аравії й використає нафто-долари для розбудови суспільства на засадах гуманізму. Але Росія модернізувала свою імперську традицію: основною ідеологією став руський мир, росіяни виконують месіанську функцію, несучи цей світ іншим народам, а керує цим процесом керівник, месія. Російське суспільство не змогло поставити гуманізм на перше місце.

Україна стає наріжним каменем нової світової системи, яка базується на гуманізмі. Відмовившись від ядерної зброї під гарантії США, Англії, Франції, Китаю, РФ, Україна першою реалізувала принципи гуманізму в зовнішній політиці. Здавалось, що будь-яка країна може жити без ядерної зброї, маючи гарантії впливових держав.

Хоча в самій Україні існували проблеми з реалізацією гуманізму. Номенклатура, вихована в радянсько-російських традиціях, проголошувало реформи, але їх не

реалізувала. Вдосконалювалася колоніальна соціальна структура УРСР: в культурі панує російська мова, в політиці – керована демократія (закони проголошуються, але не виконуються), в економіці – дирижизм (сильна роль держави), бізнес може бути вдалим за наявності родичів при владі або куплених чиновників.

В Україні націонал-демократичний рух виступав проти такої соціальної структури суспільства. За українського національною структурою культура повинна базуватися на основі гуманізму; політика – прямій демократії; економіка – це ринкова економіка з соціальними гарантіями.

Етапи боротьби українського суспільства за реалізацію гуманізму:

Виступи «Україна без Кучми» – початок формування громадянського суспільства.

Помаранчева революція 2004р. – перший успішний виступ громадянського суспільства й усвідомлення ним, що немає добрих, розумних чиновників, президентів.

Революція гідності 2014 -2015 р. – крім громадянського суспільства, формується політична нація, на перше місце ставляться права особистості.

Захоплення РФ Криму, а також частини Луганської та Донецької областей – це не тільки прагнення зруйнувати український гуманізм та нав'язати імперську ідею російського мира, але й руйнування гуманізму в міжнародних відносинах і спроба будувати їх на основі сили.

Висновки: Український культура ставить на перше місце індивідуальність, яка сприймає світ через поєднання відчуттів та розуму в єдине ціле, і реалізацію цієї єдності через власну волю. Так формується психологічна риса: **цілеспрямованість**. Одночасно така індивідуальність розуміє й відчуває свою спорідненість з власним **родом**. А із таких родів складається **нація**.

На індивідуальному рівні цей світогляд реалізується через розвиток здібностей та сродну працю. На політичному – через пряму демократію (виборність і звітність керівництва, та рівність всіх перед законом).

Російська культура на перше місце ставить відчуття, що розвиває у особистості **колективізм**. Основою такого колективізму є **месіанська ідеологія** (православ'я, комунізм, російський мір). Саме ідеологія колективізму об'єднує росіян у націю.

На індивідуальному рівні реалізація російської культури – це зайняття в суспільстві керівного становища. На політичному – керована демократія (керівники обирають, але не контролюють, закони проголошуються, але не виконуються).

Досягти взаєморозуміння між українською, російською культурами можна на основі гуманізму. Для Росії це відмова від імперських традицій. Для України – відмова від колоніальних традицій.

Література:

1. Ярослав Грицак. Життя, смерть та інші неприємності. – К.: Грані-Т, 2008. – 232 с.
2. Імануель Кант. Критика практичного розуму./ Пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. Ред. А. Єрмоленко. – Київ «Юніверс» 2004.– 240 с.
3. Фридрих Ницше. Так говорив Заратрастра. Т.1. – М.: Итало Советское издательство. Сирин, 1991 – 446 с.
4. Єжи Гейдройць. З Нотаток Редактора./ За загальною ред. Л.Івшиної. – Видання перше. «Україна Incognita». ПрАТ «Українська прес – група», 2013. – 80 с.

5. Лларіон, митрополит. Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених. – К.: МАУП, 2004. – 176 с.
6. Сергій Кримський. / Принципи духовності ХХІ століття / УНІВЕРСАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ / «Історія не як загадка про минуле, а як подвиг пробудження» / Дві Русі / За загальною ред. Л.Івшиної. – К.: Факт, 2003. – 496 с.
7. Леонід Залізник. Переяславська рада та цивілізаційний вибір України. Переяславська рада: історичне значення та політичні наслідки. Матеріали наук. – практ. конф. Упоряд. М. Т. Товкайло – К.: Вид. центр «Просвіта». – 2003. – 168 с.

ПОД- СЕКЦИ Я 4. Социальная философия.

Averianova Nina

candidate of philosophical sciences,
Taras Shevchenko National
University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine)

CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY: BASIC TENDENCIES

Keywords: Ukrainian society, consolidation of society, factors of consolidation, elite, politics of historical memory, language policy.

Ключові слова: українське суспільство, консолідація суспільства, чинники консолідації, еліта, політика історичної пам'яті, мовна політика.

Ключевые слова: украинское общество, консолидация общества, факторы консолидации, элита, политика исторической памяти, языковая политика.

Consolidation of Ukrainian society is formed as an idea, that unites all political forces and social subjects round the values of providing of political stability, social development and international consent in Ukraine. Ukrainian society, that consolidated must be oriented on the future, it must clearly present an ultimate goal to that aims. The process of consolidation is protracted and heavy, he presents a main socio-political task to development of society. Separate questions in relation to consolidation of society in Ukrainian scientific literature were illuminated in labors of I. Varzara, V. Yevtuha, O. Kartunova, A. Kolo-dii, I. Kresinoi, H. Lutsyshyn, Ye. Mahdy, Yu. Rymarenka, M. Stepyko and other.

The powerful factors of consolidation of society are forming of political nation, development of civil society and presence of national elite, that must instance public unity. Consolidation of society depends on ability national of economic, intellectual and other political elites to produce strategies of development of the state protect her interests directly. Democratic principles of forming of Ukrainian political nation provide further development to all ethnos that live on territory of Ukraine. The state built on principles of supremacy of right guarantees rights and freedoms of every citizen that assists of group. For structural consolidation societies are needed considerable intellectual, spiritual and financial resources. «It costs to consider ethics of solidarity base principle of consolidation of Ukrainian nation, search of unifying values in the mode of permanent and real dialogue in society» [4, p. 106]. Amongst important factors, that can consolidate Ukrainian society a substantial place is occupied by the processes of concordance of interests of ethnic associations of Ukraine, realization of national idea, potential of Ukrainian, historical memories and religion.

As marked already, a political elite came forward to one of main factors of consolidation of society. Influence of political elite on development of all spheres of life of the state, on introduction and efficiency of functioning of democratic reforms in a country, on the level of economic and spiritual stability in society does not cause doubts. As a political management is the most substantial function of political elite, then she directly and systematic participates in making decision, constrained with the use of state power. Quality of political

elite in a great deal depends on that, as far as she is open for the most active and well-educated personalities from other elite groups, as far as effectively «filters» operate for casual and amoral persons. Presently, from one side, political elite of Ukraine, calls to unity of society, and from other the representatives of different political parties for expansion of quantity of the electorate actively use existing in society contradictions in the politics, that results in tension and aggression in society. Insolventy of the Ukrainian elite to put interests of society higher own interests and ambitions, and also that «essentially, present power in Ukraine is the closed elite club that besides unlike the developed democracies does not own the effective enough channels of communication with public» [3, p. 118] presents a considerable obstacle in the processes of consolidation of Ukrainian society. And as exactly a political elite forms political reference points for advancement of the state, then it is necessary, that she, first of all, was of interest all society, was highly skilled and enjoyed a confidence among a population, successive and open in the actions, shut out internal conflicts and squabbles, that will become the mortgage of rallying of all Ukrainian society.

A language appears a powerful factor that consolidates society. She executes not only communicative function but also identification and art of nature; classification on a language that distinguishes one people from other is considered most exact. Absence of purposeful language politics on receipt resulted Ukraine of independence in a volume that Ukrainian society clearly shared on Ukrainian-language and Russian-language regions. Of long duration discussions concerning of institutionalization of bilingualness in Ukraine assisted intensifying of relations between the most after the amount of population ethnic community of country – Ukrainians and Russians, that certainly violated stability in society. Intensifying of language problem was often enough provoked by political group, especially in a period a pre-election campaign, when a language question became cause for manipulations, first of all in an order to divert attention population from sickly economic and social problems.

Linguistic a political problem was skillfully used about by Russian forces as a method of escalation of conflict in Ukraine. Yes, even intruding to Crimea Russian Federation argued as an act of defense of the Russian-language citizens, in particular, as a protection of their rights from oppressions of the Ukrainian state that forbids Russian (second state). The marked events certify not only powerful expansion of Russian Federation but also absence of clear state humanitarian policy in Ukraine that would have the opportunity to counteract to Russian influences, including, in a language sphere. It is therefore important to create tongue space for the proper functioning of Ukrainian. In spite of the fact that in the real life the citizens of our state communicate the Ukrainian and Russian languages and in the different regions of Ukraine there is the substantial prevailing of one of them, it is necessary to stop the subjects of institutionalization of bilingualness in Ukraine, that is the article of political fight and destabilizes society. It is important, that in present time, when opposition of our state to open aggression of Russian Federation is, the Ukrainian TV channels translated news, different transmissions and films by Ukrainian, in particular, with the subjects of reflection of heroism and dignity of Ukrainians. In the process of strengthening of the national state language politics, at the same time with guaranteeing of language human rights, must provide national unity of society and assert political stability.

Historical memory plays an important role the processes of rallying of society. Historical memory passes from the past to present time material artifacts (sights of art, scientific

ic and archived materials, literary and philosophical texts, other). She embraces knowledge and remembrances about sources, relations and development of the ethnos, about prominent personalities of nation and about their prominent acts. However «historical memory is history or historical knowledge, and foremost by property of task force or association to search the ground of the existence and «another». In other words, historical memory is an aim and result of processes of integration of certain association – group, corporation, state, nation, state» [2, p. 219]. Collective ideas about momentous historical events and about prominent personalities become soil of group identity that gives an opportunity to equate itself on principle «it – stranger».

As in our state of accenting on the certain events of the historical past resulted in public tension, then it is possible to talk that a public policy in relation to historical memory is not well-regulated and confined system. The such disconnected of Ukrainian society is in a great deal explained by objective reasons among that – in the past of long duration territorial separateness of Ukraine and including of her in composition of different empires, that, certainly, affected forming of consciousness and mentality of Ukrainians. Yes, perception in the past by the population of Western Ukraine in the greater measure of culture of Poland, Romanians, Hungarians and East – the mainly Russian culture, resulted in different, often cardinaly-opposite, looks to the past and future of our state. On east and south of Ukraine greater part of population is in the context of imperial historical memory that appears in nostalgia after the USSR or Russian empire. During times of independence of Ukraine the cultural values of soviet or neo imperial standard actively refreshed oneself Russian mass-media. Skillfully managing consciousness of people through mass-medias and using the special manipulative technologies Russian Federation and in our days asserts pro-Russian geopolitical orientations in consciousness of the Ukrainian citizens, imposes myths about aggression of «banderivtsi», «western» lack of discipline and other, as Yevhen Holovaha noticed justly, «exactly antiukraine is a now consolidating factor in Russia» [1, p. 20]. The Neoimperial thinking of pro-Russian Ukrainians negatively influences on the process of consolidation of Ukrainian society on the whole.

Thus, for objective illumination of historical events both in scientific literature and in mass-media, it is needed to attract specialists – historians, philosophers. It is necessary to open out professional discussions in mass-media in relation to historical events, facts and personalities that cause ambiguous attitude toward itself and provoke conflicts in Ukrainian society. Politics in relation to historical memory, first of all, must be directed in support stability in society, not to assume the excessive politicizing of historical events, but must balance vision of the historical past of separate regions with national vision. Settling these spores is possible by creation of carefully thought out conception of celebration in honors of the historical past, that would represent payment of every region in political, economic and cultural development of Ukraine.

Today, when a question appeared about territorial integrity of our state, Ukrainians unites for the active decision of this problem. Aggression of Russian Federation in relation to Ukraine stimulated the consolidation processes of Ukrainian society and became, in a certain measure, by the means of concentration of collective energy, Ukraine sent to the European vector of development. Getting up of the patriotic feelings of Ukrainians, far of volunteers that wish to protect home distributions of volunteer motion certify the presence of forward steps in development of civil society in Ukraine.

Thus, Ukrainian society, having both internal and external numerous problem situations, needs the strong rallying. It is important, that consolidation of society was an abstract not concept, but had clearly set forth program with the concrete mechanisms of her implementation, that gradually and made reality of insisting.

Literature:

1. Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на Сході України. Матеріали Круглого столу / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, м. Київ, 22 вересня 2015 р. – К., 2015. – 276 с.
2. Зашкільняк Л. О. Історична пам'ять та історіографія: методологічні аспекти взаємодії // Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць. – Вип. 2. – К.: ДП «НВЦ Пріоритети», 2012. – 412 с. – С. 218 – 233.
3. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство та правляча еліта: проблеми взаємовідносин в сучасній Україні // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3 (32). – С. 115 – 120.
4. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.

Literature:

1. Humanitarni vyklyky ta sotsialni naslidky viiskovykh dii na Skhodi Ukrainy. Materialy Kruhloho stolu / IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy, m. Kyiv, 22 veresnia 2015 r. – K., 2015. – 276 s.
2. Zashkilniak L. O. Istorychna pamiat ta istoriohrafia: metodolohichni aspekty vzaiemodii // Natsionalna ta istorychna pamiat. Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 2. – K.: DP «NVTs Priorytety», 2012. – 412 s. – S. 218 – 233.
3. Korniiievskiyi O. A. Hromadianske suspilstvo ta pravliacha elita: problemy vzaiemovidnosyn v suchasniy Ukraini // Stratehichni priorytety. – 2014. – № 3 (32). – S. 115 – 120.
4. Stepyko M. T. Ukrainiska identychnist: fenomen i zasady formuvannia. Monohrafia / M. T. Stepyko. – K.: NISD, 2011. – 336 s.

ПОД- СЕКЦІЯ 4. Соціальна філософія.

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри
гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету

ПЛАТОН VERSUS СОКРАТ: КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ

Людина, як відомо, є предметом філософських роздумів стільки, скільки існує сама філософія. З давніх часів мудреці ставили і намагались знаходити відповіді на питання про походження людини, її сутність, особливості буття тощо. Звичайно, концепцій вистачало найрізноманітніших і дуже часто суперечливих. Останнє легко можна помітити вже у філософських роздумах давньогрецьких інтелектуалів. Якщо порівняти концепції людини видатних філософів тієї епохи, то можна сказати, що все розмаїття тлумачень людини зводилось практично до двох, можливо, крайніх і, звісно, суперечливих варіантів: пріоритету загального чи індивідуального, переваги соціуму як суспільства, держави, народу чи переваги людського індивіда з його унікальними здібностями, потребами, інтересами, цілями, ідеалами тощо. Ця двоїстість осмислення феномену людини продовжується і до сьогодні, однак своєрідний її початок на теренах західноєвропейської філософії поклали видатні Платон і Сократ.

Незважаючи на те, що Сократ жив дещо раніше від Платона, почну все-таки з останнього. Цей видатний древньогрецький мислитель, один з перших в західноєвропейській історії засновників теорії ідеальної держави і справедливості, надавав великого значення аналізу людської сутності, з якою пов'язував не тільки становлення соціально важливих якостей індивіда, але і їх реалізацію. Суспільна природа людини, за Платоном, має своїм коренем недосконалість індивіда, який не може бути самодостатнім і потребує для нормального свого функціонування колективної опори. “Держава... народжується тоді, коли кожен з нас сам для себе буває недостатнім і має потребу в багатьох [1, с. 78]”. Недосконалість ця проявляється також і в тому, що людський індивід “множинний”, складові його природи (розум, енергія, звірячий інстинкт) “різні і ворожі”, а це призводить до невірноваженості індивідуального буття, завдяки чому індивід реалізує себе суперечливим чином, нерідко породжуючи власною діяльністю зло. На противагу йому держава, виглядаючи на перший погляд “множиною”, насправді є “одиною”, бо лише вона сприяє основному призначенню індивідуального життя – реалізації природних талантів індивіда, а отже, створенню блага і досягненню справедливості. Останню ж Платон розглядає як відданість своїй справі всіх – гендлярів, помічників та охоронців, причому кожен з них буде виконувати те, до чого має нахил. В ідеальній державі простолюдин досягає такого щастя, яке відповідає його природі, бо можна зробити все в більшій кількості, краще та легше, якщо виконувати одну яку-небудь роботу відповідно до своїх природних здібностей.” Справедливість полягає в тому, – писав Платон, – щоб кожен мав своє і виконував також своє, займався своєю справою і не втручався в чужу [3, с. 224-225]”. При цьому потрібно підкреслити, що така справедливість створюється неодмінно в ім'я цілого. А саме, кожна окрема

людина повинна займатися чимось одним з того, що потрібно державі і притому якраз тим, до чого вона своїми природними задатками більше всього здібна [3, с. 224]. Інше рішення відносин “індивід – суспільство” означає не тільки несправедливість, але й катастрофу для всіх і для кожного. Бо коли ремісник чи хтось інший, гендляр за своїми природними нахилами, спробує перейти в стан воїнів, чи хто-небудь з воїнів спробує проникнути в число членів ради або в охоронці, не будучи гідним цього, причому і ті, й інші поміняються і своїми засобами, і своїм званням, або коли одна і та сама людина спробує все це робити одночасно, тоді така зміна і втручання не в свою справу – загибель для держави [3, с. 226], пише древньогрецький філософ.

Отже, Платон розглядає сутність людини таким чином, що реалізація її соціальних сил в ідеальному варіанті має здійснюватись не стільки для індивіда, скільки заради держави, під її наглядом та в межах державного інтересу. Самодіяльність допускається лише в тій мірі, – наполягав Платон, -- в якій вона не суперечить загальному благу. “Найвищим принципом з усіх є той, що ніхто, ні чоловік, ні жінка не повинні залишатись без провідника. Так само не можна звикнути робити хоч би що то було на власний розсуд; байдуже через запопадливість чи через жвавність характеру. І на війні і під час миру слід спрямовувати свій погляд на вождя і вірно йти за ним. Навіть у найдрібніших питаннях слід діяти під керівництвом [4, с. 122]”. Це стосується абсолютно всіх, адже навіть “рідкісні і непересічні” натури, що наближаються до завершеності, залежать від суспільства. Бо вони здатні досягати досконалості лише через державу і в державі [4, с. 92]. Платон, таким чином, визнає факт непересічних, неординарних, унікальних індивідів (індивідуальностей), однак їх вартість і масштаб розглядає лише через призму суспільного блага. Індивідуальність, на його думку, існує не як самодостатнє явище, а тільки як результат державної організації.

Протилежної позиції на людину дотримувався Сократ. В книзі “Відкрите суспільство та його вороги” Карл Поппер, посилаючись на Дж. Бернета, відомого англійського дослідника античної філософії, справедливо наголошує, що саме Сократ створив концепцію особистості (чи “душі”, якщо віддавати перевагу цьому слову) [4, с. 213-214], яка в подальшій історії європейської філософської думки наполегливо пробила собі шлях, ставши в наш час домінуючою темою гуманітарного знання. Вчення Сократа про самодостатність добродісної людини повністю суперечить теорії Платона про недосконалість природи індивіда. Згідно з Сократом, людина є самодетермінованим явищем, яка здатна до постійного розвитку за рахунок, насамперед, власних потенцій. Однак така самодостатність є проблемою, в першу чергу, етично-раціональною, проблемою добра. Примітно, що для розв’язання питань етики Сократ звертається до логіки, яка з останньою, начебто, не пов’язана ніяк. Але такий погляд дуже поверховий. Ставлячи проблему походження та існування, наприклад, мужності, справедливості чи прекрасного (загальних понять), мислитель стверджує, що їх можна уявляти лише у зв’язку з найвищим благом – знанням. “Є лише одне благо – знання і одне лише зло – невігластво”, – передає думку Сократа Діоген Лаертський [2, с. 113]. Якщо ж це так, тоді добродісність індивіда знаходиться в прямій залежності від знання ним того, що таке, наприклад, мужність. Бо саме знання мужності робить людей мужніми. А в цілому, знання того, що є добро і зло, робить людей добродісними. Отже, має існувати потяг до найвищого знання (загального поняття, яке корелюється з поняттям добра), а це вже є суттю самодостатнього індивіда. Він сам для себе є потребою, знаряддям і метою. Звідси – знаменита сократівська вимога

“спасіння душі”, очищення, піднесення своєї особистості, єдиним критерієм якої є по-тяг до всезагального, до найвищого блага завдяки постійному вдосконаленню розуму. Звідси – і його глибока шана до дельфійського прислів'я “пізнай себе”, бо воно фактично означало для Сократа “пізнай, як мало ти знаєш”, “пізнай свою обмеженість”. Ці і на сьогодні глибокі думки є достатньою базою для розуміння Сократом процесу розвитку особистості. Базовою його умовою є, звичайно, самопізнання. Добросесний індивід має систематично самозаглиблюватись, спілкуючись з іншими, порівнюючи з ними себе. І, таким чином, постійно виявляти в собі нові сили і бажання їх реалізувати. Сам Сократ практикував таке самозаглиблення не один раз. В платонівському діалозі “Пір” Алквіад розповідає, що одного разу під час облоги Потідеї Сократ, замислившись, простояв, не зрушивши з місця, цілу добу [2, с. 114]. Одночасно потрібно звертати увагу на свої недоліки і мати на увазі, що вони ніколи не зникнуть. І, значить, справа не в тому, щоб зробити з себе ідеально позитивну людину, а в тому, щоб вчасно розпізнавати себе і відповідно діяти. “Роби, що хочеш – всерівно розкаєшся”, – проголошує Сократ [5, с. 224], обстоюючи ідею безперервності самопізнання і вічного супутника особистості – стану невдоволення, неможливості самозаспокоєння. Діоген Лаертський передає й інші слова мислителя – “нічого понад міру”. Становлення особистості індивіда – це процес адекватний потенціям індивіда в даний момент, не взагалі. Це значить, що індивід може нарощувати свої сутнісні сили або безвідповідально їх розтринькувати, і тоді процес їх розкриття буде глибший і повніший або навпаки. В “Меноні” Сократ каже, що навіть раба можна навчити чистої математики. Таким чином, давньогрецький мислитель по-іншому, ніж Платон, розуміє справедливість, обстоюючи автономію етики і вперто ігноруючи проблеми природи. Він не допускає думки про природну обраність людей і вважає, що всі здатні до самовдосконалення. Важливо, щоб людина навчалася цьому – мистецтву пробудження власної самодостатності. А це можливо лише одним способом, що за його описом нагадує допомогу породіллі (маєвтивка). Тим, хто прагне навчатися, можна допомогти позбавитись забобонів, тобто навчити їх самокритики і того, що істину важко досягнути [4, с. 149].

Отже, навіть у стародавні часи, з народженням західноєвропейської цивілізації філософська думка в особах Платона і Сократа чітко окреслила головну проблему життєдіяльності людського соціуму, а відтак і стрижневу лінію його осмислення: суперечливість загального та індивідуального, постійну проблему пріоритетності одного з них, гармонійної їх взаємодії. Цим і визначається безцінний досвід минулого людської інтелектуалістики для сьогодення.

Література:

1. Антология мировой философии: Методический сборник философских текстов. Т. 1. Ч. I. / Сост.: М.А. Парнюк, В.И. Даниленко. – К.: УМК ВО, 1991. – 292 с.
2. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М.: Мысль, 1979. – 620 с.
3. Платон. Государство // Сочинения. В 3-х т. Пер. с древнегреч. Под общ. ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. Т. 3. Ч. 1. – М.: Мысль, 1971. – С. 89-454.
4. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1. – К.: Основи, 1994. – 444 с.
5. Чаньшев А.Н. Курс лекцій по древній філософії. – М.: Высшая школа, 1984. – 374 с.

АРХЕТИП ПЕРВОЗДАННОЙ ЖЕНЩИНЫ В КОНЦЕПЦИИ К.П. ЭСТЕС

Ключевые слова / Keywords: архетип / archetype, интуиция / intuition, архетип первозданной женщины / wild woman archetype, самость / self, самосознание / self-consciousness, личность / personality

Архетип первозданной женщины раскрывает обращенную к женскому мироощущению сторону самости. Самость в онтологическом смысле – это сущность человека, которая раскрывается в его личности. В психологическом смысле в соответствии с пониманием К.Г. Юнга – это архетип психологической целостности личности. При этом в основе онтологического и психологического понимания лежит одна и та же жизненная интуиция.

Самое важное для человека – это его ощущение жизни, и все другие радости раскрываются уже внутри этого ощущения жизни. Чем ярче человек чувствует себя живым, тем сильнее чувство счастья. Слабое ощущение жизни ввергает в подавленное состояние, когда все кажется тягостным и бессмысленным. Ощущение жизни раскрывает подлинное бытие: либо высшее бытие в религиозном смысле, либо собственную сущность. Если человек поступает в соответствии с собой, то тем самым раскрывает собственную сущность в своей жизни, то есть, становится собой. В результате такой самореализации ощущение жизни достигает состояния счастья, в противном случае он страдает от того, что всё кажется пустым и бессмысленным.

Ощущение жизни связано с целостностью личности, так как эта целостность берет начало в сущности, которая лежит в основе личности. Осознание собственной сущности происходит в соотносении эмпирического Я с внутренним Я, т.е. со своей самостью. В данном случае самость это такая сторона собственной сущности, которая обнаруживается в акте самосознания. Однако самосознание не хаотично, а как-то упорядочено, то есть предполагает упорядочивающий архетип. Соответственно, психологический архетип самости – это такая структура, которая придает целостность психической жизни по отношению к центру самосознания. Когда человек совершает поступки под внешним давлением вопреки себе, то разрушает собственную психическую целостность, и тогда его ощущение жизни ослабевает. Основная проблема души современного человека, как полагал К.Г. Юнг, в утрате целостности, в силу чего какая-то часть человеческой жизни противопоставляется личности. Отсюда возникают невроты, страдания, внутренняя пустота, неудовлетворенность жизнью. Возвращение к целостности К.Г. Юнг описывает как процесс индивидуации, в результате которого человек обретает самого себя и становится целостной личностью.

Человек познаёт собственную самость, когда соизмеряет с внутренним собой всякий свой поступок и всякое внешнее представление о себе. Если он обнаруживает несоответствие самому себе, то расстраивается, но если несоответствие возникает

постоянно, то формируется комплекс неполноценности. Это означает, что самость содержательна, но это содержание само по себе скрыто и проявляется только в актах самосознания. В самости потенциально заложены все скрытые возможности человека, талант, призвание, но если человек не реализует их, то чувствует неполноту своей жизни. В самости женщины скрыты особые возможности, которых нет у мужчин, хотя эти возможности не всегда реализуются. Для обозначения этой скрытой стороны женской сущности нужен особый термин, который ввела К.П. Эстес – архетип первозданной женщины, который она охарактеризовала так: «Эту могущественную психическую сущность называют инстинктивной природой, однако Первозданная Женщина выходит за рамки подобного определения. Ее можно назвать естественной душой, но это название тоже не вмещает в себя архетип Первозданной Женщины. Ее именуют врожденной, основополагающей природой женщины, называют подлинной, неотъемлемой ее сущностью» [1, 20].

Существует принципиальное различие в структуре психической жизни мужчины и женщины. Архетип самости, как это показал К.Г. Юнг, сообщает целостность всей психической жизни, однако для мужчины типично разделять сферу внутренней психической жизни и социальную сферу, которая подчиняется совсем другим, не психологическим законам. При этом социальная сфера очень часто начинает доминировать, и тогда мужчина в борьбе за статус внутри социальной иерархии забывает про свою личность. В результате такого сокращения психической сферы упрощается задача наведения в ней порядка, что позволяет мужчине безболезненно для себя оставаться примитивным в психологическом плане.

В мировосприятии женщины, напротив, нет подобного рода противопоставления внутренней психической жизни и социальной сферы. Реальность для женщины – это личностное пространство, поэтому социальная сфера не имеет самостоятельного значения и обретает значимость только внутри личностного пространства. Это обстоятельство определяет отличие архетипа первозданной женщины от более широкого понимания архетипа самости в определении К.Г. Юнга. Архетип первозданной женщины можно понять по аналогии с архетипом самости – это такая психическая структура, которая сообщает целостность не только внутренней психической жизни, но и всему межличностному бытию. Поскольку в женском мировосприятии сфера личностного бытия предельно расширена, задача обретения целостности на основе архетипа первозданной женщины несоизмеримо сложнее по сравнению с задачей обретения психической целостности в процессе индивидуации, как её понимал К.Г. Юнг.

Архетип первозданной женщины предполагает особую структуру самосознания. Благодаря расширению области, в которой явления и поступки обретают личную значимость через соотнесенность с самостью, внешне социальная сфера также переосмысливается личностно, либо вообще выпадая из поля зрения, либо обретая новый смысл в собственном личном пространстве. Это расширение личностной сферы требует более высокой осознанности внутренних переживаний, более тонкого их дифференцирования и внимания к нюансам.

В частности, мужчина справляется с внутренними переживаниями путём упрощения ситуации. Он выводит явления, которые способны как-то личностно взволновать, за пределы личностного восприятия, например, когда поступает

по формальным правилам в соответствии с социальными требованиями. «Ничего личного!» – говорит он себе, совершая поступок вопреки своей совести, т.е. в противоречии с самостью. При этом он может оставаться какое-то время отстраненным и невозмутимым, но когда дикая и необузданная стихия эмоций всё же прорывается, он полностью теряет себя. Женщина всегда воспринимает всё происходящее лично, и поэтому имеет больше поводов для переживаний, но какие бы сильные эмоции ни обрушивались на неё, она всегда осознает и различает их, благодаря чему сохраняет ясность самосознания в любых своих психических состояниях.

Для восстановления целостности межличностного бытия в соответствии с архетипом первозданной женщины необходима особая интуиция и особая сила, которые потенциально заложены в сущности женщины. Жесткое противопоставление личностной сферы и внешней социальной сферы, которая оценивается безотносительно к содержанию собственной самости, стимулирует дискурсивно-логическое мышление. Но логический анализ ситуации лишь тогда эффективен, когда можно учесть все ключевые факторы ситуации, однако в отношениях с другими людьми принципиально невозможно учесть все ключевые факторы, которые могут повлиять на ситуацию. Поэтому сколь бы ни был развит интеллект и логическое мышление человека, он всегда обречён на ошибки, когда анализирует социальные или межличностные ситуации. Всегда получается не так, как просчитывал.

Женская интуиция устроена другим способом, нежели дискурсивное мышление. Интуиция – это непосредственное усмотрение или понимание без предварительных рассуждений (дискурса). Женская интуиция сообщает знание о том, что происходит между людьми и как в связи с этим поступать. Однако это знание нельзя вывести путём логического анализа фактов, так как источник женской интуиции в лично-значимой сфере, которая у женщины шире, чем у мужчины. Мужчина может оценивать значение других людей и социальных связей безотносительно к личности, анализируя внешние социальные закономерности, в то время как женщина воспринимает другую сторону – ту, которая соотносена с её личностью. А поскольку соотносённость с собственной личностью у женщины простирается намного шире, чем у мужчины, то мужчина не замечает всей полноты личностной стороны жизни, которую ясно видит женщина.

Женская интуиция имеет два основания. Первое основание в самой сущности женщины – это способность воспринимать ситуацию в целом и оценивать её без предварительного анализа. Второе основание – это контекст понимания, в котором проясняется содержание интуиции. В качестве контекста понимания выступает вся лично-значимая сфера жизни, которая включает и то, что мужчина воспринимает безотносительно к личности. Поскольку мужчина лишён этих оснований, ему не доступна женская интуиция, однако он может прислушиваться к женщинам, что позволит избегать ошибок, которые неизбежны при дискурсивно-логическом анализе социальных ситуаций.

Приведение к целостности межличностной сферы в соответствии с архетипом первозданной женщины требует особой силы. Ведь в межличностной сфере участвуют разные люди, которые по-разному относятся друг другу, имеют разные, часто эгоистические намерения. Для того чтобы привести к целостности сферу взаимодей-

ствия с разными участниками нужна особая женская сила, которая способна перестраивать саму реальность межличностного общения. Но для этого женская сила должна быть способна изменять самих участников межличностного общения.

Во внешней социальной сфере мужчина может иметь авторитет, статус и огромное влияние, но при этом не замечать, что на внутреннем межличностном плане женщина намного сильнее его. Поскольку мужчины не склонны замечать этот внутренний план, они ничего не знают о женской силе, однако постоянно чувствуют на себе её воздействие, что порождает иррациональный страх перед женщиной, в котором мужчина, как правило, не хочет признаваться.

Настоящая сила – это способность перестраивать реальность, делать невозможное возможным и возможное невозможным. Женская сила заключается в способности перестраивать реальность таким образом, чтобы в ней становилось возможным то, что хочет женщина. Например, если ей человек неприятен, то она перестраивает реальность так, чтобы он не смог к ней подойти, а если интересен, то – чтобы обязательно подошел. Мужчина, который выстраивает реальность только в социальном измерении, не владеет такими способностями и даже не знает об их существовании, и поэтому ему кажется, что отношения с женщиной выстраиваются сами собой, случайно.

Приводя к целостности межличностное пространство, женщина сталкивается с противодействием законов и правил внешнего социального пространства, которые подавляют её способности и отчуждают от собственной сущности. Характеризуя эту ситуацию, К.П. Эстес пишет: «Утрачивая связь с этой инстинктивной душой, мы живем только наполовину, и образы и силы, естественные для женщины, не получают полного развития. Отрезанная от своего главного источника, женщина приобретает стерильную благопристойность, но утрачивает свои инстинкты и природные жизненные циклы, попадает под власть общества, интеллекта и эго – собственных или чужих» [1, 22]. Поэтому самореализация женщины возможна только путем преодоления всех препятствий, с которыми она сталкивается во внешней реальности. На каждом этапе движения к самореализации есть свои опасности и искушения. На примере сказок и мифов самых разных народов К. Эстес раскрывает знание о женской интуиции, которая позволяет женщине избегать возникающие ловушки и раскрыть собственную природу, то есть стать «иницированной». Раскрывшая свою природу инициированная женщина обретает свободу, то есть способность всегда оставаться собой и изменять в соответствии с собой свою жизнь и окружающий мир.

Литература

1. Эстес К.П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. К.: «София», М.: ИД «Гелиос», 2001. 496 с.

